

<https://dergipark.org.tr/ad>

ISSN: 2147-2599

Cilt/Volume: 6 ❁ Sayı/Issue:1 ❁ Yaz/Summer 2019

HAKEMLİ MAKALELER

Nesnelerin İnternetine Genel Yaklaşımlar: Bilgi Yönetiminde Nesnelerin İnterneti / Sayfalar: 1-15
Bahattin YALÇINKAYA, Mehmet Oytun CİBAROĞLU

Psychological Techniques Of Children's Library Work With Personal Difficulties / Pages: 16-21
Tomasz KRUSZEWSKI

Modern Belgelerde Sahtecilik ve Bilgi Ve Belge Yöneticileri İçin Sahte Belgelerin Tespitinde
Kullanılabilecek Bir Model Önerisi / Sayfalar: 22-41
Nida KAYALI

II. Meşrutiyet Dönemi Taşrasında Bir Medrese Kütüphanesi: Bursa Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye
Kütüphanesi / Sayfalar: 42-52
Filiz DIĞIROĞLU

Osmanlı Kadı Sicilleri Ve Kanuni Dönemi Sicillerinden İstisnai Örnekler / Sayfalar: 52-73
Kenan YILDIZ

HABERLER

Zaman Makinesi Projesi / Sayfalar: 74-75
Özhan SAĞLIK

**TÜRK ARŞİVCİLER
DERNEĞİ**

ARŞİV DÜNYASI DERGİSİ
THE JOURNAL OF ARCHIVAL WORLD

ISSN:2147-2599

Cilt/Volume: 6 - Sayı/Issue: 1 - Yaz/Summer: 2019

TÜRK ARŞİVCİLER
DERNEĞİ

*Türk Arşivciler Derneği'nin Hakemli Dergisidir.
Refereed Journal Of The Turkish Archivists' Association.*

Arşiv Dünyası, süreli, ücretsiz bir dergidir. Yılda iki kez çıkar. **Hakemli bir dergidir.** Bütün yayın hakkı, Türk Arşivciler Derneği'ne aittir. Yazılara telif ücreti ödenmez. Dergide çıkan yazılar, kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, ilan ve reklamların fikrî ve hukukî sorumluluğu, sahiplerine aittir.

The Archival World is a periodical and free of charge magazine. It is issued twice a year. It is a refereed journal. All copyright belongs to the Society of Turkish Archivists. No royalties are paid for the articles. All can be quoted partly or wholly with reference only. The legal and intellectual responsibility of all the articles, legal notices and ads concern their respective holders.

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)

Editör Yardımcıları

Sinan ÇULUK (Türk Arşivciler Derneği)

Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU (Bursa Teknik Üniversitesi)

Dr. Elif YILMAZ ŞENTÜRK (Marmara Üniversitesi)

Yabancı Dil Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Lale ÖZDEMİR (Marmara Üniversitesi)

Dr. Burak ÖZSÖZ (Marmara Üniversitesi)

Editör Kurulu

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ (Ankara Üniversitesi)

Dr. Kenan YILDIZ (İslam Araştırmaları Merkezi)

Araş. Gör. Varol SAYDAM (Marmara Üniversitesi)

Araş. Gör. M. Emin GEDİKLİ (Marmara Üniversitesi)

Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK (Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Nevzat ÖZEL (Ankara Üniversitesi)

Dr. Şahika EROĞLU (Hacettepe Üniversitesi)

Yüksel BAYCAR (Türk Arşivciler Derneği)

Araş. Gör. Nisa ÖKTEM (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Gökçen COŞKUN ALBAYRAK (Marmara Üniversitesi)

(C. 6: S.1/Haziran-2019) Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Tuba KARATEPE (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Berat BİR (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Bilgin AYDIN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Nevzat ÖZEL (Ankara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Lale ÖZDEMİR (Marmara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem TAK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇAKMAK (Hacettepe Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Filiz DIĞIROĞLU (Marmara Üniversitesi)

Dr. Kenan YILDIZ (İslam Araştırmaları Merkezi)

HAKEM KURULU/REFEREE COMMITTEE

- Prof. Dr. A. Oğuz İCİMSOY (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza KANDUR (Antalya Bilim Üniversitesi)
Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuba KARATEPE (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Berat BİR (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nihal SOMER (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet CANATAR (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmed Ali BEYHAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülden SARIYILDIZ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İshak KESKİN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat YILMAZ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilgin AYDIN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar TONTA (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. H. İnci ÖNAL (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. S. Serap KURBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nazan Özenç UÇAK (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih RUKANCI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Doğan ATILGAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Coşkun POLAT (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan S. KESEROĞLU (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ (İstanbul Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Oya Gürdal TAMDOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Rifat GÜNALAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümit KONYA (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Dünder ALİKILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Işıl İlknur SERT (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Alparslan H. KUZUCUOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Nevzat Özel (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülten ALIR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bahattin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Lâle ÖZDEMİR (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Hanefi KUTLUOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Fahri FURAT (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem TAK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Didar BAYIR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇAKMAK (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Leyla KANIK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Malik YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Türkay HENKOĞLU (Adnan Menderes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Filiz DIĞIROĞLU (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Güssün GÜNEŞ (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Esin Sultan OĞUZ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nermin ÇAKMAK (Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen COŞKUN ALBAYRAK (Marmara Üniversitesi)
Dr. Kenan YILDIZ (İslam Araştırmaları Merkezi)
Dr. Elif YILMAZ ŞENTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Dr. Saim Çağrı KOCAKAPLAN (Marmara Üniversitesi)
Dr. Şahika EROĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Saffet ÇALIŞKAN (Osmanlı Arşivi)
Dr. Ali Osman ÇINAR (Osmanlı Arşivi)
Dr. Mustafa KÜÇÜK (Osmanlı Arşivi)
Dr. Murat CEBECİOĞLU (Osmanlı Arşivi Emeklisi)
Nizamettin OĞUZ (Türk Arşivciler Derneği)

*Güncellemeler devam ediyor...

Cilt Numarası Verilmesi İle İlgili Açıklama

Dergim Arşiv Dünyası'nın ilk sayısı Aralık 1999'da yayımlanmıştır. Dergimiz, Haziran 2019'dan itibaren uluslararası yayıncılık ilkeleri gereğince cilt numaralandırma uygulamasına geçmiştir. Bu sayıdan itibaren Cilt 6 Sayı 1 olarak numaralandırılmıştır. Geçmişe yönelik temsili ciltleme tablosu aşağıdaki gibi düzenlenmiştir. Geçmiş sayıdan alıntı veya aktarma yapan araştırmacılar, yeni düzenlenmiş cilt numaralarını referans gösterirken vermek zorunda değildirler.

Bilgilerinize sunulur.

Cilt	Sayı	Yıl
1	1	Aralık-1999
	2	Ekim - 2003
	3	Nisan/Mayıs - 2004
	4	Ağustos/Eylül - 2004
2	5	Ocak - 2005
	6	Haziran - 2005
	7	Ocak - 2006
	8	Haziran - 2006
3	9	Ocak-2007
	10	Ekim - 2007
	11	Temmuz - 2008
	12	Kasım - 2009
4	13	Yaz - 2012
	14/15	Kış/Yaz - 2013
	16/17	Kış/Yaz - 2014
5	18/19	İlkbahar/Kış - 2017
	20	Haziran-2018
	21	Aralık - 2018

Tablo -1: Arşiv Dünyası Dergisi'nin geçmiş sayılarının cilt numarası ile eşleştirilme tablosu

BİLGİ YÖNETİMİNDE NESNELERİN İNTERNETİ: LİTERATÜR BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

INTERNET OF THINGS IN INFORMATION MANAGEMENT: AN OVERVIEW IN THE CONTEXT OF LITERATURE

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin YALÇINKAYA
Marmara Üniversitesi
yalcinkaya@marmara.edu.tr

Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU
Bursa Teknik Üniversitesi
oytun.cibaroglu@btu.edu.tr

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesi, yeni teknolojilerin de artan bir hızda ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu teknolojilerden biri de cihazların birbirleri ile iletişim kurabildiği, veri veya enformasyon üreten Nesnelere İnterneti (Nİ) kavramıdır. Temel olarak fiziksel nesnelere birbirleriyle veya daha büyük sistemlerle bir bağlantı oluşturarak iletişim kurabildiği bir ağ olarak tanımlanabilecek Nİ, yeni nesil teknolojiler ile birlikte veri, enformasyon ve bilgi yönetim süreçlerini derinden etkilemiştir. Bu çalışmada Nİ; tarihçesi, bilgi yönetimi bağlamı, problemleri ve gereklilikleri literatür taraması yapılarak incelenmiş; ülkemizde ve dünyada eğitim, sağlık, ulaşım, lojistik, kütüphane, belge yönetimi gibi alanlarda gerçekleştirilen Nİ çalışmaları hakkında en güncel bilgilerin verilmesine gayret edilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde Nİ uygulamalarında güvenlik ve gizlilik endişeleri başta olmak üzere çeşitli sorunlar olduğu görülmüş, bu sorunların giderilmesi adına yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın en önemli hedefi ise çeşitli Nİ uygulama alanlarının tanıtılarak ülkemizde Nİ kavramının bilinirliğini artırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Nesnelere İnterneti, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Bilgi Yönetimi

Abstract

The continuous development of information and communication Technologies (ICT) enables the emergence of new technologies at an increasing rate. One of these technologies is the Internet of Things (IoT) concept, in which devices can communicate with each other and produce data or information. IoT, which can be defined basically as a network in which physical objects can communicate with each other or with larger systems, has deeply influenced data, information and knowledge management processes along with new generation technologies. In this study, IoT is examined as history, knowledge management, problems and requirements in the context of literature review and the most up-to-date information has been given about IoT implementations such as education, health, transportation, logistic, library and records management both in our country and the world. As a result, it is seen that there have been various problems about the IoT especially such as security and privacy concerns and related studies have been examined to address these problems. The most important objective of the study is to increase the awareness of the IoT in our country by introducing various IoT application fields.

Keywords: Internet of Things, Information and Communication Technologies, Information Management

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) hayatın her alanında kullanılmasının etkileri bireysel, toplumsal ve ekonomik alanlarda son yıllarda oldukça sık görülmektedir. Sürekli bir devinim içerisinde olan yeni teknolojilerin, süreçleri daha yeni boyutlara taşınması neticesinde gerek veri üretimi gerekse bu verilerden elde edilen enformasyonun niteliğini değiştirmiş; böylece bilgilerin daha sık bir biçimde stratejik anlamda kullanılmasının önü açılmıştır. Bu bağlamda, bilginin bir güç olarak değerlendirildiği çağımızda, teknolojik yeniliklere mesafeli durmak bir yana, bu teknolojilerin gerekli süreler içerisinde özümsememesi gerek rekabette gerekse organizasyonların varlıklarını koruması konusunda birtakım problemlerle karşılaşılabilir. Bu sebeple BİT'e uyum organizasyonlar için oldukça önemli bir konumda olup karar vericileri yönetim süreçlerinde geliştirmeler yapmaya zorlamaktadır. Bu çok çeşitli teknolojilerden bir tanesi de Nesnelerin İnterneti (Nİ) kavramıdır.

20. yüzyılın sonlarından itibaren bilginin bir "güç" olduğunun anlaşılması ile faydalı bilgiler, stratejik olarak karar vermede kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle Nİ kavramı hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiş ve Nİ alanında karşılaşılan problemlere değinildikten sonra organizasyonların Nİ teknolojilerine uyum sağlaması için çeşitli gereklilikler açıklanmıştır. Çalışmada Web of Science veri tabanındaki Türkiye adresli yayınlar ile Dergipark ulusal veri tabanındaki yayınlar, "Nesnelerin İnterneti" ve "Eğitim", "Sağlık", "Lojistik", "Kütüphane" ve "Belge Yönetimi" gibi anahtar kelimeler ile eşleştirilerek incelenmiştir.

Nesnelerin İnterneti (Nİ) Tarihçesi

20. yüzyılın henüz başlarında Nikola Tesla, kablosuz ağların mükemmel bir şekilde uygulandığında, tüm dünyanın devasa bir beyne dönüşeceğini, her nesnenin gerçek ve ritmik bir bütünün parçacıkları olacağını ve bunun üzerinden yapılabilecek işlemlerin, 1900'lerde kullanılan telefonlar ile karşılaştırıldığında inanılmaz derecede basit olacağını ve ceplerde bile taşınabileceğini öngörmüştür (Kennedy, 1926).

Nİ, kavram olarak ilk kez 1999'da Kevin Ashton tarafından; radyo frekansı tanımlama (RFID - Radio Frequency Identification) etiketli veya barkodlu ürünler ile tedarik zinciri yönetimi yapan işletmeler için daha fazla verimlilik ve hesap verebilirlik bağlamında açıklanmıştır. Ashton, her şeyden haberdar olan ve her şeyi bilen bilgisayarların, insan müdahalesi olmadan topladıkları verileri kullanarak her şeyi izleyip hesaplamaları sonucunda zaman kaybının ve maliyetlerin büyük ölçüde azalacağını; süreçlerin ne zaman değiştirileceğini ya da tekrarlanması gerektiğini ve yapılan işin güncel olup olmadığının bilinebileceğini belirtmiştir (Ashton, 2009).

Gershenfeld (1999, s. 213) "When Things Start to Think" adlı çalışmasında ise internetin dünya çapındaki evrimini; nesnelerin, interneti kullanmaya başladığı, böylece büyük çoğunlukla insanlara ihtiyaç duyulmayacak bir oluşuma doğru gidilmesiyle açıklamaya çalışmıştır.

Herhangi bir nesnenin bir diğer nesne ile ilk kez haberleşmesi RFID teknolojisi ile gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı sırasında İngiliz ordusu, her bir İngiliz savaş uçağına, bir radar istasyonundan sinyal aldığı anda ses yayınlayacak bir radyo vericisi entegre etmiştir. Çok düşük sayılabilecek bir teknoloji içermesine rağmen, İngilizlerin "bir nesneyi"

elektronik olarak tanımlayabilmesi ve dolayısıyla nesnelere arası haberleşmeyi sağlaması, RFID teknolojisini geliştirip ilk kullanan ulus olmalarını sağlamıştır (Alexander, 2017). 2. Dünya Savaşı'ndan sonra artan oranda geliştirilen çeşitli teknolojiler ile çok farklı endüstriyel ürünler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örnek olarak ATM'ler, 1974'ün başlarında çevrimiçi olan ilk akıllı nesnelere biri olarak düşünülebilir (Schoder, 2018, s. 3). Nİ, özellikle son 20 yıldır giderek artan bir şekilde kamu hizmetleri, ulaşım, lojistik, akıllı ev uygulamaları, sağlık vb. alanlarda kullanılmaktadır (Gubbi vd., 2013; Sundmaeker vd., 2010). Endüstri 4.0 ile birlikte, "Endüstriyel Nesnelere İnterneti" (ENİ), Nİ kapsamını daha da genişletmiştir (Boyes, Hallaq, Cunningham ve Watson, 2018).

Son zamanlarda sadece fiziksel nesnelere değil, sanal nesnelere de Nİ'nin yeni uzantıları olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür nesnelere, temelde fiziksel nesnelere odaklanan Nİ'nin temel kavramını bulanıklaştırma ihtimali olduğu dile getirilmektedir (Nitti, Pollini ve Atzori, 2016). Espada, Martínez, García-Bustelo ve Lovelle tarafından (2011, s. 23) belirli bir amaca sahip, verilerden oluşan ve işlem yapabilen dijital bir öge olarak tanımlanan sanal nesnelere, fiziksel boyuttaki nesnelere dijital ortamdaki karşılıklarını yok ederek daha sık görülmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Buna örnek olarak e-kitaplar, e-haritalar, e-biletler ve e-cüzdanlar verilebilir. Bu bağlamda, "sanal nesnelere"nin, fiziksel nesnelere dijital modelleri değil, fiziksel nesnelere bağımsız olarak oluşturulan elektronik nesnelere olduğu görülmektedir. Nİ bağlamında sanal nesnelere gerçek nesnelere ile entegrasyonun sağlanması için sanal nesnelere fiziksel dünyaya yerleştirecekleri alanı belirlemede bir algılama cihazı gerekmektedir. Son zamanlarda sıkça gündeme gelen artırılmış gerçekliğin¹ anahtarı, sanal nesnelere ve gerçek dünya nesnelere bütünlüğüdür. Bu şekilde, sanal nesnelere, gerçek nesnelere gösteremediği bilgileri sunmakta ve kullanıcının gerçek nesnelere algısını geliştirmektedir (Minjing, 2012, s. 3949).

Bilgi Yönetimi Bağlamında Nİ

Günümüzde, modern anlamda bilgi hizmetlerini geliştirebilecek ve kullanıcıların bilgiye kolayca erişmelerini sağlayacak teknolojiler bulunmaktadır. Nİ teknolojilerinin artmasıyla birlikte başta veri² yönetimi olmak üzere enformasyon³ ve bilgi⁴ yönetiminin bağlamı kavram değişikliğine uğramıştır. Bu konsept; birbiriyle ilişkili bilgisayarların, mekanik ve dijital makinelerin, benzersiz bir kimliğe sahip nesnelere ve insandan insana veya insandan bilgisayara etkileşime gerek duymadan bir ağ üzerinden veri aktarma yeteneği içeren bir sistemi içermektedir. Nİ bağlamında akla gelebilecek her türlü cihaz ve sensörler "nesne" olarak nitelendirilebilir. Bu "nesne"lerin "akıllı" bir özelliğe sahip olabilmesi ve Nİ nesnesi olarak tanımlanabilmesi için; tekil bir ad, farklı cihazlarla iletişim kurabilme becerisi ve bir sensöre sahip olması gerekmektedir (Federal Trade Commission, 2015, s. 5). Bu sayede, "akıllı" bir nesne dünyanın herhangi bir yerinden erişilebilir ve kontrol edilebilir hale gelmektedir. Nesnelere tekil bir isme sahip olması günümüzde yaygın olarak kullanılan IP adreslerinin sınırlı olması sebebi ile pek mümkün değildir, bu problemi çözmek üzere tasarlanmış olan IPv6 protokolünün kullanımı ile birlikte nesnelere gerçek manada benzersiz hale gelebilecektir (IPv6, 2019). Tüm bu bilgiler ışığında Nİ, fiziksel nesnelere sensörler

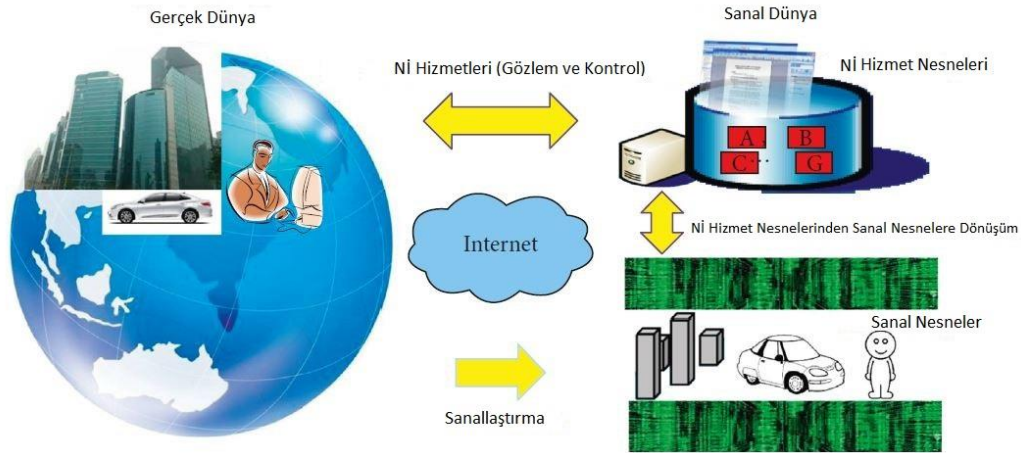
¹ Ses, video, grafik veya GPS verileri gibi bilgisayar tarafından üretilip duyuşal girdi ile artırılıp canlandırılan bileşenlerin gerçek dünya ortamıyla birleştirilmesiyle oluşturulan yeni bir algı ortamının canlı doğrudan ya da dolaylı bir görünümü.

² Data

³ Information

⁴ Knowledge

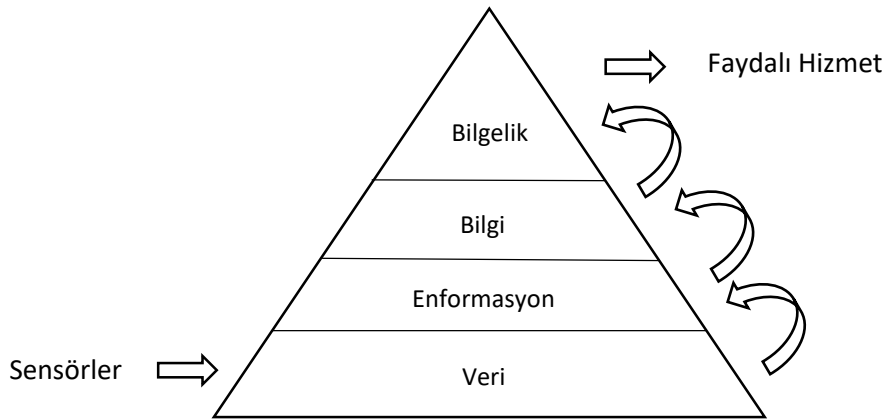
yerleştirilerek toplanan verileri analiz edip kullanmak için “akıllı” özellikler gösteren ağa bağlı bir cihaz ve sistemlerin kullanımı olarak tanımlanabilir.

Şekil 1: Nİ Ortamında Sanal ve Gerçek Dünya Arasındaki Bilgi İletişimi

Kaynak: (Ullah, Khan ve Kim, 2018, s. 2)

Şekil 1’de, Nİ ortamında sanal ve fiziksel dünya arasındaki bilgi iletişiminin bir gösterimi sunulmuştur. Sanal dünya aynı zamanda siber dünya olarak da bilinir ve tüm sistem daha sonra siber-fiziksel sistem (Cyber-Physical System) olarak adlandırılır. Bu siber-fiziksel sistem; birlikte çalışabilirlik, bilgi şeffaflığı, teknik yardım gibi tasarım ilkeleri ile birlikte daha ileri işlemler ve görselleştirme için ilgili tüm verileri toplayan merkezi bir sisteme sahip olma fikrinin de ötesine geçmektedir.

Şekil 2: Nİ Bağlamında Verinin Bilgeliğe Dönüşme Süreci

Kaynak: (Chen, 2012, s. 385)

Şekil 2’de ise sensörlerden elde edilen verilerin işlenerek verinin faydalı hizmete dönüşüm süreci gösterilmektedir. Teknoloji çağında verilerin analizi ve bağlamının, karar vermede etkili ve kilit bir rol oynayacağı göz önüne alındığında, bilgi piramidindeki aşamalar ve Nİ ilişkisinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Piramidin son basamağına ulaşma sürecinde sensörler tarafından üretilen veriler, insanlar tarafından oluşturulan verilerden farklıdır:

- Verilerin işlenmesi için genellikle gerçek zamanlı veriye ihtiyaç vardır. Gerçek zamanlı veri işleme analizde kritik bir bileşendir.
- Enformasyonda genellikle çok miktarda zamansal ve mekânsal fazlalık bulunmaktadır. Analitik algoritmanın bu fazlalıktan yararlanabilmesi daha verimli

olacaktır. Bununla birlikte, farklı sensörlerden gelen verilerin senkronizasyonu yanlış olabilir.

- Verilerin güvenilirliği veya doğruluğu tahmin edilemeyebilir. Güvenilir olmayan sinyallerin ayrılması, analizin kritik bir bileşeni olacaktır.
- Sensörlerden gelen veriler, makine veya insan hareketinin algılanması amacıyla işlenmektedir. Bu da veri işleme gereksiniminin daha katı olduğu anlamına gelmektedir (Chen, 2012, s. 385).

Nİ Problemleri ve Organizasyonlar için Nİ Gereklilikleri

Yapılan araştırmalara göre, internete bağlı cihaz sayısının 2020 yılı itibariyle 30 milyarın üzerine çıkması öngörülmektedir (Internet of Things, 2019; Gartner, 2017). Her geçen yıl sayıları katlanarak artan “nesnelerin” birbirine internet ağı aracılığı ile bağlanması, gerek organizasyonların çeşitli kritik operasyonlarını geliştirmelerine yardımcı olacak, gerekse bireysel anlamda hayatın daha da kolay hale dönüştürülmesi sağlanacaktır. Ancak birçok organizasyon, Nİ girişimlerini bilinmeyene zor bir yolculuk olarak değerlendirmektedir. Cisco tarafından yapılan bir ankette, organizasyonların yalnızca %26'sının Nİ girişimlerini başarılı gördükleri belirtilmiştir (Cognizant, 2019, s. 2). Başka bir deyişle bu sonuç, Nİ projelerinin daha karmaşık, beklenenden uzun sürdüğü veya tamamıyla başarısız olduğunu göstermektedir. Forbes Insight tarafından yapılan bir diğer araştırma ise (2017, s. 9); çeşitli bilişim firmalarında çalışan üst düzey yöneticilerin, organizasyonlarında Nİ uygulamalarının sağlıklı bir şekilde yapılamamasını; %32 ile güvenlik problemlerine, %31 ile birimler arası işbirliğinin yeterli seviyede olmamasına, %30 ile farklı verilerinin entegrasyonunun yaratacağı problemlere ve %29 ile yetenekli personelin mevcut olmamasına bağladığını göstermiştir. Başka bir deyişle, organizasyonların Nİ projelerini “henüz” uygulamaya koymadaki isteksizliğinin altında yatan, kritik başarı faktörlerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilememesi olabilir. Organizasyonlar için, uygulanmaya çalışılan tüm bu süreçlerin en önemli amaçlarından birisi sağlıklı bir veri ve enformasyon yönetiminin yapılarak ihtiyaç duyulan ve karar vermede yardımcı olacak faydalı bilgiye daha kısa sürede erişmek ve bu sayede süreçlerin başarıyla tamamlanması isteğidir. Organizasyonların Nİ zorluklarını aşmasının dikkatli bir planlama, alan bilgisi ve titiz bir uygulama gerektirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Buntz (2016)'a göre, Nİ proje yatırımlarının artarak devam etmesine rağmen, organizasyonlar ve potansiyel kullanıcılar için birtakım engeller ortaya koyulduğu görülmüştür. Veri gizliliği ve güvenlik endişeleri, yüksek uygulama maliyeti, mevcut çözümler hakkında yeterli bilginin olmaması, altyapı yetersizliği, standart eksikliği, birlikte çalışabilirlik endişeleri, Nİ'nin vaat edilen faydaları sağlama noktasında belirsizliği, mevcut iş akış süreçlerinin iyi tanımlanamaması ve ilgili teknolojilerin henüz olgunluğa ulaşamaması gibi etkenlerin Nİ uygulamalarının benimsenmesinde en önemli engeller olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda Nİ projelerinde uygulanması gereken teknik ve idari gereklilikler şu şekilde sıralanabilir (Cognizant, 2019, s. 4-8):

Uç Hesaplama⁵ (Edge Computing): Uzak bulut ortamlarındaki hesaplama gücünü ağların uç noktalarına taşımayı amaçlayan bir protokoldür. Böylece akıllı uygulamalar, tüm verilerini çok uzakta yer alan bulut sunucularına göndermek ve cevapların da aynı uzun yol

⁵ İstemci verilerinin ağı çevresinde mümkün olduğunca kaynağına yakın olarak işlendiği dağıtılmış bir bilgi teknolojisi mimarisidir.

üzerinden geri gelmesini beklemek zorunda kalmayacaktır. Uç hesaplama, verilerin üretildiği yere yakın olarak analiz edilebileceği ve değişen koşullara daha hızlı yanıt verebilme kapasitesine sahip olması bakımından avantajlıdır. Bir uç işleme sistemi, 100 milisaniyeden fazla sürebilen bir bulut sistemine kıyasla birkaç milisaniyede yanıt verebilmektedir.

Veri Alımı ve Veri Akışı İşleme: Veri alımı, cihaz tabanlı telemetri verilerinin bulut tabanlı Nİ servisleri tarafından kullanılabilen bir formata aktarılması ve dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Akış işleme, verileri ortak bir veri modelinde normalleştirir.

Cihaz Yönetimi: Cihazların uygun şekilde kaydedilmesini, yönetilmesini, korunmasını ve geliştirilmesini ve bir cihazın çalışmaması durumunda personel ve sistemlerin bilgilendirilmesini sağlayan donanım, yazılım ve işlemleri kapsamaktadır. Cihaz konfigürasyonu, güvenlik, komut gönderimi, işletim kontrolü, uzaktan izleme ve sorun giderme alanlarından oluşmaktadır. Kapsamlı cihaz yönetimi, bağlı cihazların diğer cihazlarla ve bulut platformlarıyla kolayca ve güvenli bir şekilde iletişim kurmasına olanak sağlamaktadır.

Soğuk Yol İşleme⁶ (Cold Path Processing) ve Gelişmiş Hesaplama: Soğuk yol işleme mantığı, büyük miktardaki verilerin bulut platformunda depolandıktan sonra gelişmiş algoritmalar ile analiz edilmesine dayanmaktadır. Kısa vadeli eylemler için gerçek zamanlı olarak veriye nispeten basit kurallar uygulayan akış analizlerinden (sıcak yol) farklı olarak (örneğin dolandırıcılık, güvenlik ihlalleri veya kritik bileşen arızalarını tespit etme) soğuk yol işleme, daha derinde bulunan verilerden enformasyon sağlamak için uygulanan, makine öğrenmesi ve yapay zeka gibi daha karmaşık büyük veri analizlerini içermektedir.

Kurumsal Entegrasyon: Kurumsal sistemler ile entegrasyon, analizlere dayalı görüşlerin yanı sıra ham ve işlenmiş verilerin paylaşılmasını sağlamaktadır. Verileri ve bilgileri paylaşmak için, işletmelerin uygulama programlama arayüzü (API) ağ geçitleri ve özel bağlayıcılar gibi mekanizmalara ihtiyacı bulunmaktadır.

Nİ Entegrasyon Çalışmaları

Nİ cihazları tarafından üretilen devasa veri miktarının sürekli artmasının nedeni bireyler, işletmeler ve devletler tarafından farklı amaçlar için kullanılan bu tür cihazların sayısının artması olarak gösterilebilir. Bu cihazlar veri analizi, enformasyon yaratma ve bilgi yönetimi amacıyla kullanılmaktadır. Etkili bir politika üretmede ve karar vermede yardımcı olan bu verileri işlemek için daha yüksek işlem gücüne sahip işlemciler gerekmektedir. Ayrıca, Nİ cihazları tarafından farklı uygulama alanlarında üretilen veriler zaman açısından da kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, bu tür verileri zamanında işlemek özellikle organizasyonlar ve devletler için hayati önem arz etmektedir.

Nİ uygulamaları, organizasyonların faaliyet alanlarına göre şekillenmektedir. Literatürde çok çeşitli alanlarda uygulanan entegrasyon çalışmaları mevcuttur. Bunlardan bazıları bir çatı model önerirken bazıları da günlük hayat uygulamalarında kendisini göstermektedir. Bu bağlamda, Abbasi vd. (2017) tarafından yapılan bir çalışma buna örnek gösterilebilir. Çalışma, Nİ özellikli cihazlar tarafından üretilen çok büyük miktarda veriyi güvenli bir şekilde yönetmek için bir veri yönetimi çerçevesi önermektedir. Çalışmada önerilen çerçeve

⁶ Veri tabanına gelen tüm verilerin ham formunda depolanması ve bu veriler üzerinde toplu işlem gerçekleştirilmesidir.

dokuz katmana ayrılmıştır: Veri toplama katmanı, sis bilişim⁷ katmanı, entegrasyon yönetimi katmanı, güvenlik katmanı, veri birleştirme katmanı, veri analiz katmanı, veri saklama katmanı, uygulama katmanı ve arşiv katmanı. Güvenlik katmanı; tüm katmanlarda bulunan verilerin gizliliğini ve güvenliğini sağlayacağından, temel bir katman olarak önerilmiştir. Önerilen tüm katmanlar, verilerin Nİ özellikli bir cihaz tarafından üretildiği noktadan itibaren, verilerin veri merkezinde analiz edilip arşivlendiği noktaya kadar yönetilmesinde yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Jara, Zamora ve Skarmeta (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışma ise çatı model öneren bir başka çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma; yaşlı ve engelli nüfusun daha rahat bir yaşam sürdürebilmesi amacıyla “Ortam Destekli Yaşam” (Ambient Assisted Living-AAL) bağlamında hastanın, sensörlerle ve etrafındaki her nesne ile çoklu bir bağlantı kurmak için özellikle tıbbi ortamlarda Nİ’ye dayalı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu çoklu bağlanabilirlik özelliğinin temel amacı, hastanın yaşamını ve klinik sürecinin yönetimini daha etkili kılmaktır. Bu yaklaşım bağlamında öncelikle iletişim, izleme ve kontrol esnekliğini sağlamak için bir mimari geliştirilmiştir. Bu mimari Nİ’nin temellerinden biri olan 6LoWAN⁸ standardı ve RFID ile yakın alan iletişimi (Near Field Communication-NFC) gibi gelişmiş iletişim teknolojilerini içermektedir. Mimari oluşturulurken, hareketlilik sorunu ve RFID/NFC kaynaklı güvenlik sorunu ön planda tutulmuştur. Hareketlilik sorunu, MIPv6⁹ protokolünün düşük güç tüketimi ve kapasite ile ilgili yüksek özelliklere sahip sensör ağlarında gerçekleştirilmek üzere 6LoWPAN ağı üzerinden bir protokol ile devreye alınmıştır. RFID ve NFC teknolojilerinin yeteri kadar güvenli iletişimi desteklemediği görülmüş ve tıbbi cihazlarla iletişimlerini doğrulamak, şifrelemek ve imzalamak için bir dizi güvenlik tekniği ile şifrelenmiş bir SIM kart önerilmiştir. Literatürde Nİ çalışmalarındaki bilgi güvenliği açıkları ve gizlilik endişeleri ile bu bağlamlarda bir çatı model oluşturmaya yönelik çeşitli araştırmalar da bulunmaktadır (Tao vd., 2018; Janiesch vd., 2019; Zhang ve Wen, 2017; Lea, Tuan ve Tuan, 2019; Vijayalakshmi ve Arockiam, 2016).

Uygulamaya yönelik olarak geliştirilen Nİ projeleri arasında EDNY, iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Basitçe, güneş enerjisi kullanan akıllı bir tarım uygulaması olan bu sistem; toprak için kullanılacak gübre türü ve su miktarı gibi önemli konular için gerçek zamanlı veriler sağlamanın yanında, maksimum verim alacak şekilde toprak, ışık, nem, sıcaklık ve asidik değer verilerini ölçen sensörlere sahiptir. Sistem, doğru nem seviyelerini korumak için yağmurlama sistemine bağlı bir hortuma bağlanan su vanası ile çalışmaktadır. Analiz edilen veriler daha sonra internet üzerinden EDYN bulut servisine aktarılmaktadır. Kullanıcı, toprak sağlığının gerçek zamanlı durumunu, mobil uygulama aracılığı izleyebilmektedir (Ray, 2017, s. 405-406).

Bir başka örnek olarak ise NEST uygulaması verilebilir. İnternete Wi-Fi modülü ile bağlanabilen akıllı bir termostat olan NEST, evlerde kullanılan ısıtma ve soğutma sistemlerine eklenen sensörler aracılığı ile rutin kullanımlarını analiz ederek verileri bulut sistemine gönderip ev sıcaklığını otomatik olarak ayarlayabilmektedir. Her koşulda otomatik

⁷ Akıllı cihazlar tarafından üretilen verilerin, merkezi bir sunucuya gönderilip işlenmesini sağlayan mimarinin aksine, öncelikle yerel bir katmanda analiz edilmesi ve sadece ihtiyaç duyulan verinin merkezi sunuculara gönderilmesini sağlayan bir mimari.

⁸ IPv6’nın basit gömülü aygıtlarda düşük güçlü kablosuz ağlar üzerinden verimli kullanılmasını sağlayan standart.

⁹ Paket anahtarlı ağlar arası iletişimde, elektronik cihazların veri değişimi için kullandıkları IP standardı. Mobil (gezici) IPv6, ağdaki konumun isteğe bağlı olarak değiştirilebilmesi ve geçerli olan bağlantıların devamlılığının sağlanması amacıyla IPv6 düğümünün gezici hale gelmesine izin verir.

olarak gerekli ayarlamaları yapan sistem, enerji verimliliğini artırıp tasarruf yapılmasını sağlamaktadır. Ayrıca kullanıcının ev veya işyeri ağına ve NEST bulut servisi ile arayüze bağlanarak ünitenin uzaktan kontrol edilmesini de sağlamaktadır (Hernandez vd., 2014).

Kargoların ve büyük ölçekli konteynerlerin sensörler aracılığı ile otomatik olarak bir cihaz tarafından naklinin sağlanabildiği tedarik zinciri ve lojistik alanındaki çalışmalar (DHL, t.y.; Vass, Shee ve Miah, 2018), binaların mekanik, elektrik, sıhhi tesisat ve aydınlatma gibi fonksiyonların izlenebilmesi, kontrol edilebilmesi ve gerektiğinde enerji tasarrufu açısından müdahale edebilmesine yönelik geliştirilen akıllı bina çalışmaları (Casini, 2014), özellikle yaşlı ve dezavantajlı grupların seyahat, sağlık ve günlük yaşam aktivitelerini kolaylaştırmak üzere geliştirilen akıllı kent uygulamaları (Hammi vd., 2015; Karacı, 2018) gibi çok çeşitli alanlarda da çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmaların yanında kütüphane ve arşiv hizmetlerinde Nİ teknolojisi kullanımı ile ilgili çalışmalar da mevcuttur. Nag ve Nikam (2016) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, kütüphane ödünç verme sistemleri, güvenlik, raf dizilimi ve enerji verimliliği gibi konularda bulut bilişim, sihirli ayna, kablosuz ve basınç sensörleri kullanılarak kütüphanelerin kaynak kullanımını ve yönetim hizmetlerinin geliştirilebileceği öngörülmüştür. Bayani vd. (2017) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise Nİ uygulamalarının akıllı çevrimiçi kütüphane programları temelinde bir uygulama çerçevesi önerilmektedir. Çalışmada RFID etiketleri ve sensörler kullanılarak kitap veya diğer fiziksel metinlerin gerçek zamanlı olarak izlenmesi sağlanmaktadır. Bunun yanında çevrimiçi kütüphane tedarik zincirinin uygulanması, veri tabanları, veri toplama ve bulut sistemleri gibi farklı teknolojilerle bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda Nİ tabanlı kütüphane yönetim sistemlerinin araştırmacılara, çalışanlara ve yöneticilere daha verimli ve daha akıllı bir şekilde yardımcı olarak organizasyonel yapıyı güçlendirme ve bilgi erişiminde oldukça önemli bir rol oynayabileceği sonucuna varılmıştır. AlMotiri, Khan ve AlGhamdi (2016) ise hastaların tıbbi bilgilerini içeren kayıtların güvenlik ve gizliliğini koruma amaçlı Nİ tabanlı bir mobil sağlık bilgi sistemi geliştirmişlerdir. Mobil sağlık verilerinin elde edilmesine yönelik giyilebilir teknolojiler kullanılan çalışmada hastaların çeşitli verileri (kalp ritmi ölçümü, kan basıncı, tansiyon vb.) sensörler aracılığı ile toplanıp bilgi sistemine aktarılmıştır. Toplanan verilerin analiz edildikten sonra hem hasta hem de doktorlar ile paylaşılması güvenlik ve gizliliği garanti eden birtakım protokoller ile desteklenmiştir. Çalışmanın genel sağlık bakım maliyetini ve gereksiz hastaneye yatışları önemli ölçüde azaltacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de Nİ Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde yapılan çalışmalar, akademik ve uygulamaya yönelik olarak sınıflandırılabilir. Bu alandaki akademik çalışmalar, Yükseköğretim Ulusal Tez Merkezi, ulusal hakemli dergiler ve Web of Science veri tabanı incelenerek elde edilmiştir.

Doğan tarafından (2019) yapılan bir yüksek lisans çalışmasında, inşaat sahalarında yaşanan iş kazalarının giyilebilir sensörler aracılığı ile anlık tespitini yapılarak Nİ teknolojileri ile acil yardım ekiplerini gerçek-zamanlı bilgilendirecek bir sistem tasarlanmıştır. Bu yolla, kazazedeyi mümkün olan en kısa zamanda tıbbi müdahale ile buluşturarak kazanın ciddi ve ölümcül etkilerinin azaltılması amaçlanmıştır. İnşaat işçilerinin sahada kullanabileceği giyilebilir bir cihaz geliştirilmiş ve geliştirilen bu sistem şantiyede cansız mankenler kullanılarak testlere tabi tutulmuştur. Yapılan deneyler sonucunda, düşmenin tespitini %100

başarıyla yapan sistemin, hesaplanan düşme yüksekliğini de %5,8'lik genel hata payıyla verdiği gözlenmiştir. Düşme zamanını doğru şekilde belirleyebilmek için yaşanabilecek ağ bağlantısı kopukluğu gibi durumlarda sistemin bu bağlantısızlık süresini doğru tespiti için de ek testler yapılmış ve %3,16 genel hata payıyla hassas sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca, inşaat sahalarında yaşanabilecek yanlış alarm durumları için sistem doğrulama testleri gerçekleştirilmiş ve hiçbir denemede yanlış alarm üretiminin oluşmadığı görülmüştür.

Bektaş (2018) tarafından gerçekleştirilen bir diğer yüksek lisans çalışmasında ise evde sağlık uygulamalarında kullanılan Nİ teknolojilerinde enerji verimliliğine odaklanılmış ve bu alanda kullanılan cihazların pil ömrünün iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada, güç tüketimine neden olan etkenler belirlenmiş ve güç tüketimini azaltmayı hedefleyen yeni bir algoritma geliştirilerek evde sağlık uygulamaları için enerji verimli iletişim protokolü ortaya çıkarılmıştır. Geliştirilen bu protokolün prototip bir cihaz üzerinde testleri yapılmış ve sonuçları sunulmuştur. Bu çalışmada evde sağlık uygulamaları için kullanılan hasta duyarlarının enerji verimli olarak Internet'e veri aktarması hedeflenmektedir. Cihazlarda bulunan sensörlerden toplanan veriler ile evde bulunan ve internete bağlı bir kablosuz ağ geçidi yardımıyla bir bulut servisine iletilecektir. Geliştirilen yöntemler sayesinde düşük güçlü, uzun mesafede haberleşebilen ve yüksek kararlılığa sahip bir evde sağlık uygulaması gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Yapılan testler sonucunda yeni geliştirilen algoritmanın, mevcut kullanılan standart algoritmaya göre %27 civarında bir güç tasarrufu sağladığı görülmüştür.

Cahit (2018) tarafından gerçekleştirilen yüksek lisans çalışmasında; nesnelerin ürettiği bilgiler ve bunlara erişim, kullanım ve analiz sonuçlarının hangi formatlarda saklanacağı konusuna odaklanılmıştır. Çalışmanın amacı, farklı uygulama alanlarında bulunan fakat birbirine benzer işlevleri olan cihazların elde ettikleri özgün veri temsil formatlarının oluşturduğu heterojenliği en aza indirmektir. Bu nedenle farklı ortamlardan gelen veriyi temsil edebilecek bir soyut katman modeli oluşturulmuştur. Ayrıca Google Bulut platformu hizmeti olan Google App Engine (GAE) kullanılarak geliştirilen model üzerinde temsil edilen örnek verileri bulut ortamına aktaracak bir araç geliştirilmiştir. Semantik web teknolojileri kullanılarak yapılan modelleme sonucunda heterojenliğin yarattığı problemleri çözebilmek için iki katmanlı bir yapıda verilerin temsil edilebilecekleri belirlenmiştir. Kurulan yapı sayesinde bölgesel cihazlardan gelen farklı tipte verilerin merkezi bir yapıda elde edilmesi ve yönetilmesi sağlanmıştır. Verilerin temsili, uygulama alanı özelinde özelleşmiş bir yapı ve verinin bulut ortamında temsili için bir katman soyutlanmış haldeki versiyonu olan bir başka yapı olarak ikiye ayrılabilir. Böylece bulut ortamındaki değişik test verileri ile karmaşık analiz sorgularına sokulduklarında daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkabilecektir.

Aktaş'ın (2018) gerçekleştirdiği doktora çalışmasında ise, hastane bilgi sistemi için kablosuz vücut alan ağları¹⁰ (KVAA) ve RFID teknolojileri kullanılarak yeni bir Nİ tabanlı veri toplama ve izleme platformu geliştirilmiştir. Bu platform yazılım kullanılarak modellenmiş ve benzetimi gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında özgün olarak geliştirilen platform, veri iletim hızı ve cevap gecikme süresi bakımından enerji verimliliğini esas alarak düşük

¹⁰ Vücudun üzerine veya içine yerleştirilen, kablosuz ortamda haberleşebilen küçük ve akıllı cihazlar.

güç tüketimini desteklemiş ve RFID etiketleri ile elde edilen veriler, hastane bilgi sisteminde yer alan tıbbi ve kişisel verilerle gerçek zamanlı ve başarıyla eşleştirilmiştir.

Yiğit, Gür, Alagöz ve Tellenbach (2019), Nİ sistemlerinin güvenliğinin maliyet ve bütçe odaklı olarak güçlendirilmesi için sistem saldırı grafiklerini analiz ederek bir algoritma önermişlerdir. Çalışmada, ağda yerleşik olarak bulunan ve önceden belirlenmiş güvenlik açıkları modellenmiş ve test ortamında algoritmanın ağ boyutuyla doğrusal olarak ölçeklendiği ve çok sayıda Nİ düğümüne sahip büyük ölçekli grafiklere uygulanabileceği gösterilmiştir.

Uygulama alanında ise Baysal vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışma örnek olarak gösterilebilir. Kablosuz algılayıcı ağlar ve bir gömülü sistem kullanılarak ve Nİ tabanlı bir sera otomasyonu tasarlanmış ve sera ortam verilerinin gerçek zamanlı takip edilmesi amaçlanmıştır. Uygulama, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu uygulama seralarında gerçekleştirilmiş ve sera içerisinde çeşitli noktalara yerleştirilen sensörler, bir 4G modem aracılığı ile ölçülen değerleri Raspberry veri tabanı üzerine göndermiştir. Çeşitli faktörlerin (sıcaklık, nem vb.) önceden belirlenmiş aralıklar dışına çıkması durumunda kullanıcı tercihine göre e-posta veya kısa mesaj (SMS) ile ürün zarar riskinin en alt seviyeye çekilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kullanıcı, seranın anlık ve geçmişe dönük kamera görüntülerine ulaşabilmektedir.

Eğitim süreçlerindeki çalışmaya ise Uçar ve Uludağ (2018) tarafından geliştirilen Akıllı Sınıf ve Öğrenci Takip Sistemi örnek gösterilebilir. Çalışma; öğrenci takibini ve yoklama durumlarını takip eden, sınıfın kapı ve ışıklarının kontrolünü yetkili personellere bildiren bir sistemi anlatmaktadır. Bu bağlamda 2 farklı uygulama geliştirilmiştir. Akıllı sınıf uygulaması ile sınıfların ortamdaki bağımsız bir şekilde (mobil, bilgisayar, tablet vb.) yönetilmesi; öğrenci takip sistemi ile de elektronik ortamda yoklama alınması amaçlanmıştır. Yazılım aşamasında öğrenci otomasyonu benzeri bir sistem geliştirilmiştir. Donanım aşamasında ise RFID etiketi içeren öğrenci kimlik kartları ile beraber parmak izi alınarak ders yoklamalarında çevrimiçi uygulama yapabilen, sınıfın kapısını açabilen ve ışıklarını kontrol edebilen elektronik bir sistem oluşturulmuştur. Geliştirilen web sayfası online olarak çalışan bir sunucu tarafından yayınlanmıştır. Arduino¹¹ kullanılarak tüm sınıflar kendi içerisinde organize edilerek çevrimiçi sunucu ile iletişim kuran Raspberry Pi sistemine bağlanmıştır. Bu ilişki bulut sistemi ile farklı bir güvenlik katmanından geçirilerek kurulmuştur. Kullanıcı şifrelerini güvende tutmak için açık anahtarlı şifreleme yöntemi RSA¹² (Rivest-Shamir-Adleman) ve MD5¹³ gibi kriptografik algoritmaları sistem içerisinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Geliştirilen sistemin teknik altyapısı ile bir bütün hale getirildiğinde, ülkemizde akıllı sınıf uygulamaları alanında başarılı ilk kapsamlı proje örneği olması beklenmektedir. Yapılan bu çalışmaların dışında; meteorolojik veri takip sistemi (Kelebekler, 2019); akıllı priz prototipi (Ayyıldız ve Denizli, 2019); sis bilişim tabanlı mobil öğrenme (Parlakkılıç, 2019), afet yönetimi (Küçük vd., 2019; Çeltek, Durgun, Gökrem ve Durgun, 2017), akıllı ulaşım (Koşunalp ve Arucu, 2018; Memiş ve Babaoğlu, 2018); muhasebe (Erturan ve Ergin, 2017); veri haberleşme sistemleri (Akkuş, 2016) ve

¹¹ Mikro denetleyici ve programlama için gerekli ekipmanları üzerinde bulunduran geliştirme kartlarının genel adı.

¹² Güvenli veri iletimi için kullanılan ilk anahtar şifreleme sistemlerinden biri.

¹³ Bir tür kriptografik özet fonksiyonu.

sağlık bilimleri (Aktaş, Çeken ve Erdemli, 2016; Öcal, Doğru ve Barışçı, 2019) gibi değişik alanlarda da sistem geliştirme çabaları devam etmektedir.

Özel sektör girişimleri de bu konuda oldukça gelişme gösteren sektörlerden biridir. Binaların ve konutların enerji tüketiminde tasarruf sağlamayı amaçlayan bir girişim, tüketilen tüm enerjiyi ölçerek kullanım şeklini analiz eden ve gereksiz enerji kullanımını engelleyecek öneriler sunan ve bunları raporlaştıran bir Nİ sistem uygulaması mevcuttur (Demirel, 2016). Bankacılık uygulamalarında tasarrufu teşvik etmek için geliştirilen dijital para kutusu, mobil bankacılık uygulamaları ile entegre ve el hareketi ile Bluetooth üzerinden para transferi sağlayan bir uygulama mevcuttur. Otomotiv sektöründe ise mobil uygulamalar ile entegre Bluetooth Smart akıllı anahtarlık tasarımı mevcuttur (IoT Solutions, 2019).

Sonuç ve Değerlendirme

Nİ, öğrenme ve rekabeti geliştirerek veri, enformasyon ve bilgi yönetiminin niteliğini değiştirmiştir. Nİ aracılığı ile çeşitli alanlarda farklılaştırılmış hizmetlerin kullanımı ve dijital bir topluma kalıcı geçiş konusunda fırsatlar yaratılmıştır. Günümüzde pek çok özel girişim ve kamu kurumlarının Nİ projelerine oldukça büyük miktarlarda yatırım yaptıkları görülmektedir. Bu alanda devam eden sistem geliştirme çalışmalarının yanında, özellikle güvenlik ve gizlilik konularında şüpheler duyulmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, birçok alan uzmanı tarafından başta güvenlik ve gizlilik endişeleri olmak üzere; yüksek maliyet, altyapı yetersizliği, standart eksikliği ve Nİ teknolojilerinin henüz olgunluğa ulaşamaması gibi sebeplerden dolayı Nİ projeleri ve uygulamalarına karşı bir benimseme durumunun henüz oluşmadığı görülmüştür. Gelişen teknoloji ile birlikte bu tür problemlerin büyük oranda çözülebileceği, mevcut sistem geliştirme çalışmalarına bakılarak öngörülebilir. Dünyada ve ülkemizde sayıları gitgide artan Nİ proje ve uygulamaları büyük çoğunlukla tarım, eğitim, sağlık, bankacılık, otomotiv vb. endüstrilerinde görülmektedir. Buna ek olarak kütüphane uygulamaları ve elektronik kayıtların gizliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre yakın bir gelecekte Nİ tabanlı hizmetlerin kütüphane otomasyonu, dijital arşivler ve elektronik belge yönetimi alanlarında daha fazla kullanılacağı ve gelişen teknolojiler (IPv6, 6LoWAN, Sis Bilişim, RFID, NFC vb.) neticesinde Nİ uygulamalarının kabulünün daha da kolaylaşacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Abbasi, M. A., Memon, Z. A., Memon, J., Syed, T. Q. ve Alshboul, R. (2017). Addressing the Future Data Management Challenges in IoT: A Proposed Framework. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 8(5), 197-207.
- Akkuş, S. (2016). Nesnelerin İnterneti Teknolojisinde Güvenli Veri İletişimi - Programlanabilir Fiziksel Platformlar Arasında WEP Algoritması ile Kriptolu Veri Haberleşmesi Uygulaması. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 3, 100-111.
- Aktaş, F. (2018). Biyomedikal Uygulamaları için Nesnelerin İnterneti Tabanlı Gerçek Zamanlı Veri Toplama ve İzleme Platformunun Geliştirilmesi. (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Aktaş, F., Çeken, C. ve Erdemli, Y. E. (2016). Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Biyomedikal Alanındaki Uygulamaları. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4, 37-54.
- Alexander. (2017, Kasım 29). The History of Internet of Things: Research. [Web Blog]. 04.06.2019 tarihinde <http://well.blogs.nytimes.com/2010/05/18/questions-about-cellphones-and-brain-tumors/> adresinden erişildi.
- AlMotiri, S. H., Khan, M. A. ve AlGhamdi, M. A. (2016). Mobile Health (m-health) System in the context of IoT. 13.06.2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/309222351_Mobile_Health_m-Health_System_in_the_Context_of_IoT adresinden erişildi.
- Bayani, M., Segura, A., Alvarado, M. ve Loaiza, M. (2017). IoT-Based Library Automation and Monitoring system: Developing an Implementation framework of Implementation. *e-Ciencias de la Información*, 8(1), 1-18.
- Baysal, K., Özcan, M. O., Özdüven, F. F. ve Beynek, B. (2018). Nesnelerin İnterneti Tabanlı Bir Sera Takip Sistemi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 8(2), 49-56.
- Bektaş, M. (2019). Evde Sağlık Uygulamaları İçin Enerji Verimli Nesnelerin İnterneti Protokolü. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Boyes, H., Hallaq, B., Cunningham, J. ve Watson, T. (2018). The Industrial Internet of Things (IIoT): An Analysis Framework. *Computers in Industry*, 101, 1-12.
- Buntz, B. (2016). Top 10 Reasons People Aren't Embracing the IoT. 05.06.2019 tarihinde <https://www.iiotworldtoday.com/2016/04/20/top-10-reasons-people-aren-t-embracing-iiot/> adresinden erişildi.
- Cahit, A. C. (2018). Nesnelerin İnterneti için Bir Veri Gösterim modeli Geliştirilmesi ve Bulut Platformunda Saklanması. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Casini, M. (2014). Internet of Things for Energy Efficiency of Buildings. *International Scientific Journal of Architecture and Engineering*, 2(1), 24-28.
- Chen, Y. K. (2012). Challenges and Opportunities of Internet of Things. 05.06.2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/254019549_Challenges_and_opportunities_of_internet_of_things adresinden erişildi.

- Congizant. (2019). The Five Essential IoT Requirements and How to Achieve Them. 04.06.2019 tarihinde <https://www.cognizant.com/whitepapers/the-five-essential-iot-requirements-and-how-to-achieve-them-codex4241.pdf> adresinden erişildi.
- Çeltek, S.A., Durgun, M., Gökrem, L. ve Durgun, Y. (2017). Nesnelerin İnterneti Tabanlı Yangın Alarm Sistemi Tasarımı ve Uygulaması. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 6(3), 66-72.
- Denizli, M. ve Ayyıldız, M. (2019). Nesnelerin İnterneti ile Akıllı bir Priz Prototipi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7, 722-728.
- Demirel, F. (2016). Positive Enerji'ye Şirket Ortağım Melek Yatırımcılarından 510 Bin TL Yatırım. 07.06.2019 tarihinde <https://webrazzi.com/2016/03/07/positive-enerjiye-sirket-ortagim-melek-yatirimcilarindan-510-bin-tl-yatirim/> adresinden erişildi.
- DHL. (t.y.). Internet of Things in Logistics: A Collaborative Report by DHL and CISCO on Implications and Use Cases for the Logistics Industry. 06.06.2019 tarihinde <https://discover.dhl.com/content/dam/dhl/downloads/interim/full/dhl-trend-report-internet-of-things.pdf> adresinden erişildi.
- Doğan, O. (2019). Detecting Falls-From-Height with Wearable Sensors and Reducing the Consequences of Occupational Fall Accidents Leveraging Internet-of-Things. (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erturan, İ. E. ve Ergin, E. (2017). Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti: Stok Döngüsü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 75, 13-30.
- Espada, J.P., Martínez, O.S., García-Bustelo, B.C. ve Lovelle, J.M. (2011). Virtual Objects on the Internet of Things. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*, 1(4), 23-29.
- Federal Trade Commission. (2015). Internet of Things: Privacy&Security in a Connected World. 12.06.2019 tarihinde <https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/federal-trade-commission-staff-report-november-2013-workshop-entitled-internet-things-privacy/150127iotrpt.pdf> adresinden erişildi.
- Forbes Insight. (2017). The Internet of Things: From Theory to Reality How Companies are Leveraging the IoT to Move Their Businesses Forward. ss. 1-24. 04.06.2019 tarihinde <http://info.forbes.com/rs/790-SNV-353/images/Hitachi%20IoT%20Report.pdf> adresinden erişildi.
- Gartner Says 8.4 Billion Connected "Things" Will Be in Use in 2017. (2017). 04.06.2019 tarihinde <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2017-02-07-gartner-says-8-billion-connected-things-will-be-in-use-in-2017-up-31-percent-from-2016> adresinden erişildi.
- Gershenfeld, N. (1999). *When Things Start to Think*. New York: Henry Holt and Company, Inc.
- Gubbi, J., Buyya, R., Marusic, S. ve Marimuthu, P. (2013). Internet of Things (IoT): A Vision, Architectural Elements and Future Directions. *Future Generation Computer Systems*, 29(7), 1645-1660.

- Hammi, B., Khatoun, R., Zeadally, S., Fayad, A. ve Khoukhi, L. (2015). Internet of Things (IoT) Technologies for Smart Cities. *The Institution of Engineering and Technology Journals*, 2015, 1-14.
- Hernandez, G., Arias, O., Buentello, D. ve Jin, Y. (2014). Smart Nest Thermostat: A Smart Spy in Your Home. 06.06.2019 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/f1aa/f326c8b2cb6a94fa105b9910125e61920714.pdf?ga=2.70651415.622252286.1559837546-118111805.1556191952> adresinden erişildi.
- Internet of Things (IoT) Connected Devices. (2019). 04.06.2019 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/471264/iot-number-of-connected-devices-worldwide/> adresinden erişildi.
- IoT Solutions. (2019). Meet Our Internet of Things Solutions. 07.06.2019 tarihinde <https://www.blesh.com/iot-solutions/> adresinden erişildi.
- IPv6. (2019). IPv6 Nedir?. 12.06.2019 tarihinde <https://support.apple.com/tr-tr/HT202236> adresinden erişildi.
- Janiesch, C., Fischer, M., Winkelmann, A. ve Nentwich, V. (2019). Specifying Autonomy in the Internet of Things: The Autonomy Model and Notation. *Information Systems and e-Business Management*, 17, 159-194.
- Jara, A. J., Zamora, M. A. ve Skarmeta, A. F. G. (2010). An Architecture Based on Internet of Things to Support Mobility and Security in Medical Environments. 05.06.2019 tarihinde <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=5421661> adresinden erişildi.
- Karacı, A. (2018). Akıllı Şehir Hava Takip Sistemi ve Astım Hastaları için pm2.5 Konsantrasyonu Ölçüm Aracının Geliştirilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 6(3), 418-425.
- Kelebekler, E. (2019). Nesnelerin İnterneti Tabanlı Meteorolojik Veri Takip Sistemi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7, 650-663.
- Kennedy, J.B. (1926). Woman is Boss: An Interview with Nikola Tesla by John B. Kennedy. *Colliers Magazine*. 03.03.2019 tarihinde <http://www.tfcbooks.com/tesla/1926-01-30.htm> adresinden erişildi.
- Koşunalp, S. ve Arucu, M. (2018). Nesnelerin İnterneti ve Akıllı Ulaşım. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), 1-7.
- Küçük, K., Bayılmış, C., Sönmez, A. F. ve Kaçar, S. (2019). IoT Teknolojilerini Kullanan Afet Sonrası Yönetim Sistemi. *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, 7(2), 298-305.
- Lea, N. D., Tuan, L. L. ve Tuan, M. N. D. (2019). Smart-building Management System: An Internet of Things (IoT) Application Business Model in Vietnam. *Technological Forecasting & Social Change*, 141, 22-35.
- Memiş, L. ve Babaoğlu, C. (2018). Kentleri Akıllandıran Yollar: Akıllı Kentler Üzerine Bir Değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 151-157.
- Minjing, P. (2012). A Model of Integrating Virtual and Real Objects Based on Contour Algorithm and Gabor Filter. *Procedia Engineering*, 29(2012), 3949-3953.

- Nag, A. ve Nikam, K. (2016). Internet Of Things Applications In Academic Libraries. *International Journal of Information Technology and Library Science*, 5(1), 1-7.
- Nitti, M., Virginia, P. ve Atzori, L. (2016). Real and Virtual Objects in the IoT: Two Distinct Worlds or Two Sides of the Same Coin? *IEEE IoT Newsletter*, Mart 2016. 04.6.2019 tarihinde <https://iot.ieee.org/newsletter/march-2016/real-and-virtual-objects-in-the-iot-two-distinct-worlds-or-two-sides-of-the-same-coin.html> adresinden erişildi.
- Öcal, H., Doğru, İ. A. ve Barışçı, N. (2019). Akıllı ve Geleneksel Giyilebilir Sağlık Cihazlarında Nesnelerin İnterneti. *Politeknik Dergisi*, 22(3), 1-24.
- Parlaklıç, A. (2019). Sis Bilişim Tabanlı Mobil Öğrenme: Temel Esaslar ve Mimari. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 4(2), 49-59.
- Ray, P. P. (2017). Internet of Things for Smart Agriculture: Technologies, Practices and Future Direction. *Journal of Ambient Intelligence and Smart Environments*, 9, 395-420.
- Schoder, D. (2018). Introduction to the Internet of Things. Qusay Hassan (Ed.), *Internet of Things A to Z: Technologies and Applications*. (3-50). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sundmaeker, H., Guillemin, P., Friess, P. ve Woelffle, S. (Eds.). (2010). Vision and Challenges for Realising the Internet of Things. Cluster of European Research Projects on the Internet of Things (CERP-IoT), European Commission, Information Society and Media.
- Tao, F., Sui, F., Liu, A., Qi, Q., Zhang, M., Song, B., Guo, Z., Lu, S. C. Y. ve Nee, A. Y. C. (2018). Digital Twin-Driven Product Design Framework. *International Journal of Production Research*, 2018, 1-19.
- Uçar, A. ve Uludağ, M. H. (2018). Nesnelerin İnterneti (IoT) ile Akıllı Sınıf ve Öğrenci Takip Sistemi Tasarımı. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 9(2), 591-600.
- Ullah, I., Khan, M. S. ve Kim, D. H. (2018). IoT Services and Virtual Objects Management in Hyperconnected Things Network. *Mobile Information Systems*, Volume 2018, 1-19. 04.06.2019 tarihinde https://pdfs.semanticscholar.org/e81c/9b5dbda20d29021ea215b02f7628b8a27028.pdf?_ga=2.124444938.1425489512.1559654220-118111805.1556191952 adresinden erişildi.
- Vass, T., Shee, H. ve Miah, S. (2018). The Effect of “Internet of Things” on Supply Chain Integration and Performance: An Organisational Capability Perspective. *Australasian Journal of Information Systems*, 22, 1-29.
- Vijayalakshmi, A. V. ve Arockiam, L. (2016). A Study on Security Issues and Challenges in IoT. *International Journal of Engineering Sciences & Management Research*, 3(11), 34-43.
- Yiğit, B., Gür, G., Alagöz, F. ve Tellenbach, B. (2019). Cost-Aware Securing of IoT Systems Using Attack Graphs. *Ad Hoc Networks*, 86, 23-35.
- Zhang, Y. ve Wen, J. (2017). The IoT Electric Business Model: Using Blockchain Technology for the Internet of Things. *Peer-to-Peer Networking and Applications*, 10, 983-994.

PSYCHOLOGICAL TECHNIQUES OF CHILDREN'S LIBRARY WORK WITH PERSONAL DIFFICULTIES

ÇOCUK KÜTÜPHANESİNİN PSİKOLOJİK TEKNİKLERİ KİŞİSEL ZORLUKLARI YÖNETİYOR

Assoc. Prof. Tomasz Kruszewski
Nicolaus Copernicus University
tomkrus@umk.pl

Abstract

Contemporary libraries have to provide more and more service to exist as a useful institutions. Among them are special methods which growing up with psychology or pedagogy. All of them have common denominators: psychological support with the personal difficulties. Bibliotherapy is the use of books selected on the basis of content in a planned reading program designed to facilitate the recovery of patients suffering from mental illness or emotional disturbance. Poetry therapy is another form of expressive arts therapy, involves the therapeutic use of poems, narratives, and other spoken or written media to promote well-being and healing. Also we can consider using other psychological form of help children. One of them is coaching. The ICF defines coaching as partnering with clients in a thought-provoking and creative process that inspires them to maximize their personal and professional potential. Also counselling is focus on those two groups of clients in the library. Different from all mentioned techniques is mindfulness. Mindfulness is the basic human ability to be fully present, aware of where we are and what we're doing, and not overly reactive or overwhelmed by what's going on around us. This speech examines short description of the most practical psychological techniques of children's librarians.

Keywords: *Psychological techniques; Libraries; Psychotherapy; Counselling; Meditation; Behaviours; Mental disorder*

Öz

Modern kütüphaneler, faydalı bir kurum olarak var olmak için giderek daha fazla hizmet sunmak zorundadır. Bunların arasında psikoloji veya pedagoji ile gelişen özel yöntemler vardır. Hepsinin ortak paydaları vardır: Kişisel zorluklara karşı psikolojik destek. Bibliyoterapi, zihinsel hastalık veya duygusal rahatsızlığı olan hastaların iyileşmesini kolaylaştırmak için tasarlanmış planlı bir okuma programında içerik temelinde seçilen kitapların kullanılmasıdır. Şiir terapisi, dışavurumsal sanat terapisinin bir başka biçimidir; şiirlerin, anlatıların ve iyileşmeyi teşvik etmek için diğer sözlü veya yazılı medyanın terapötik kullanımını içermektedir. Ayrıca, diğer psikolojik biçimleri çocuklara yardım amaçlı kullanmayı düşünebiliriz. Bunlardan biri mentörlüktür. ICF, mentörlüğü, danışanlarıyla kişisel ve profesyonel potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için ilham verici, düşündürücü ve yaratıcı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ayrıca danışmanlık, kütüphanedeki iki kullanıcı grubuna odaklanmaktadır. Bahsedilen tüm tekniklerden farklı olan bir teknik de farkındalıktır. Farkındalık tamamen mevcut olma, bulunduğumuz yerin, ne yaptığımızın farkında olma ve etrafımızda meydana gelen olaylara karşı aşırı tepkili veya kafası karışmış olmama yönündeki temel insan becerisidir. Bu anlatım, çocuk kütüphanecilerinin kullandığı en pratik psikolojik tekniklerin kısa açıklamasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Psikolojik teknikler; Kütüphaneler; Psikoterapi; Rehberlik; Meditasyon; Davranışlar; Ruhsal Bozukluklar*

Introduction

Contemporary libraries must provide more and more services to exist as a social useful institutions. Among them are special methods and techniques which growing up with psychology or pedagogy, such as: bibliotherapy, poetry therapy, and other arts therapies, coaching, counselling, mindfulness etc. All of them can use books and alternative reading materials as a tools during individual or group work. Mentioned techniques have also common denominators: psychological support with the personal problems like: mood disorders (e.g. depressive episodes), phobias or other anxiety disorders, reactions to severe stress, adjustment disorders, eating disorders, nonorganic disorders of the sleep-wake schedule. This speech examines short description of the most practical psychological techniques of children's librarians during they everyday routine work.

Bibliotherapy

Arts therapies are the basic forms of expressive therapy that uses the creative process of making different arts to improve a person's physical, mental, and emotional well-being. Some scientists and practitioners state that among different forms of arts therapy existed bibliotherapy (also called reading therapy). What are the roots of bibliotherapy? On the one hand, bibliotherapy has developed from the idea that literature has therapeutic properties. On the other hand, bibliotherapy is the harnessing of the power of literature into a specific therapeutics' activity (Kruszewski, 2007; Kruszewski, 2006). Bibliotherapy is the use of books selected on the basis of content in a planned reading program designed to facilitate the recovery of patients suffering from mental illness or emotional disturbance. In the 1970s, librarian Rhea J. Rubin classified bibliotherapy into two categories: developmental (for educational settings) and therapeutic (for mental health settings). Thus we can meet three types of bibliotherapy: institutional bibliotherapy, clinical bibliotherapy, and educational (known sometimes as humanistic or developmental) bibliotherapy (Howie, 1988).

What is institutional bibliotherapy? It is a therapeutic activity provided only in a close centers (mainly in hospital), by doctors and medical staff usually in cooperation with hospital librarians. They inform sick people about their illness, distempers or similar problems. For example, if you have a cancer usually will be easier to understand you situation when you read some popular book then hear a professional speech of a doctor (Barker, 1987; Pardeck & Pardeck, 1993). Next model of work is clinical bibliotherapy. This is an interventional activity (form of psychotherapy), provided in hospitals, therapeutic or disaccustoming centers, mainly by psychiatrists, psychotherapeutics, or clinical psychologists. It means that librarians can be only co-therapist. We cannot work without agreements of psychiatrists and without their guides. Last classical type of our technique is educational bibliotherapy often names as developmental or humanistic bibliotherapy. It involves the use of selected books, or other alternative forms like audiovisual materials, for healthy or sick people in open environments. We try to achieve some personal usually emotional or psychosocial growth. One of the most popular purposes are exercises of our assertiveness and other interpersonal skills.

To receive some benefits of bibliotherapy and a lot of the techniques which I will describe later you must pass through five stages. First is identification. Here the child during reading identifies with a book character and events in the story, either real or fictitious (she or he

thinks: „Hero is like me!“). Second stage is projection. In this time the user thinks: „I feel the same as this hero feels“. Next step is catharsis. Word “catharsis” comes from Greek and means "purification" or "cleansing". Catharsis in psychoanalytic approach, refers to the therapeutic discharge of all affects connected with grief, loss, or traumatic event. It returns these events back into one's consciousness, while allowing the release of strong yet long pent-up emotions which may have been previously repressed (What is CATHARSIS?...). Here the youngster becomes emotionally involved in the story and is able to release pent-up emotions under safe conditions (sometimes through group discussion moderated by librarian or another professional - she or he thinks: „Uff, I am not alone“). Fourth step is insight. During the insight youngster becomes aware that his/her problems might also be addressed or solved (she or he thinks: „I can do the same“). Possible solutions to the book character's and one's own personal problems are identified. Finally is application (or universalization). During this stage the client tries to use new knowledge in every day routine. Apart the knowledge he or she get new skills (new behaviours, other emotions etc.)

Fairy Tale Therapy

A few words should be given to one of the forms of bibliotherapy for the youngest, namely fairy tale therapy. Therapeutic fairy tales, depending on the assumed direction of psychology, help children mainly aged from 4 to 9 years old, get rid of fears, reduce emotional problems, calm themselves down. The practitioners recognize many advantages of such therapy. They include:

- recovery of the immune system and thus the activation of self-healing,
- intensification of the joys of life,
- creating some distance from one's own problems,
- assistance in discarding the fear and anxiety,
- mobilizing the courage and activity,
- promoting inner peace and balance,
- strengthening self-confidence.

Introducing the successive terms for the same technique misses the goal, and apparently there is no methodological differences between the bibliotherapy and fairy tale therapy. However a fresh look within fairy tale therapy allows for the development of methodology and techniques of using text. On the other hand some practitioners try to describe specific types of fairy tale therapy (Pasca, 2015). We can find: relaxing- , psychoeducational- , and psychotherapeutic fairy tales. Main purpose of relaxing fairy tale is to calm down and relax the child. Mental image during listen to the story is a basic activity of our client. During psychoeducational fairy tale we try to extend child's knowledge about solving various emotionally difficult situations, by learning the problem which the hero of the fairy tale is struggling. It also serves to reduce negative emotional states by illustrating how to deal with the problem and change its interpretation. Another purpose is helping to change interpretation of the non-comfortable situation. The task of the psychotherapeutic fairy tale is to reduce anxiety, enhance values, build comfortable emotions, convey appropriate knowledge about the anxiety situation and indicate ways to deal with it.

Poetry therapy and other expressive writing

Poetry therapy is another form of expressive arts therapy, involves the therapeutic use of poems, narratives, and other spoken or written media to promote well-being and healing. Poetry therapy is more expressive technique than bibliotherapy or fairy tale therapy because our patient is more active in his or her practice. There is no important style of written language, poetic rules of the literature, or other writing techniques of the author – our client. The most important are emotional expression, honest in showing own thoughts, and experience feelings which growing up from the writing poetry of stories (Kruszewski, 2006).

All expressive therapies may be enriched by stimulation of the clients own literary works, both through the initiation of school newspapers, literary circles in which work on one's own poetry or other topic could be provided. However, unlike the classical literary circles, we will not be interested in aesthetics of our creations, but the level of commitment, the degree of emotions transferred to paper, accumulated under the influence of the emotions of the introductory text. One's own work does not need to focus on independent and ambitious samples as writing. They may take a simpler form – letters to the hero. In these classes, clients could give the solutions to the problem which they believe would the best respond to a fictional character's behavior, etc. An alternative to writing includes drawing and other artistic techniques. They are particularly effective for children under 10 years of age, but also seniors. Here, poetry therapy uses methodology which was taken from art therapy or occupational therapy, which means that all the methods and techniques using non-specific material in a non-specific rehabilitation may be used together, and their selection depends on the ingenuity of the professional.

Coaching

Apart from arts therapies we can consider using in children's libraries other psychological form of help children in their growth or to solve emotional and mental problems. One of them is coaching. The International Coach Federation defines coaching as partnering with clients in a thought-provoking and creative process that inspires them to maximize their personal and professional potential (IFC...). A helping relationship formed between a client (including a child) and a coach who uses a wide variety of behavioral techniques and methods to assist the client to achieve a mutually identified set of goals, to improve their obligatory performance and personal satisfaction, and consequently to improve the effectiveness of the client's organization within a formally defined coaching agreement. Due to this methodology coaching is more appropriate for older children and the youth.

Counselling

Also counselling is focus on those two groups of clients in the library because professional counselling is a safe and confidential collaboration between professional and client to promote mental health and wellbeing, enhance self-understanding, and resolve identified concerns. Clients are active participants in the counselling process at every stage. Thus counselling is more appropriate for youth than children but also you can use it among adolescents who come to public libraries. When we think about counselling we think about work with healthy person who need some advice. There is main differences between this technique and therapies which are focused on some disease or disorder. In the other side some practitioners demand that counselling is a type of talking therapy. Counselling is useful

in family and couple problems (attachment, separation, loss), school problems (both relationship and learning difficulties), as well as early steps of problems with mood, fears, anxiety etc. “Counselling gives the child the opportunity to talk about how to feel without the fear of judgement. Speaking to a counsellor, away from his or her home and school life, can take away some of the pressure. Counselling offers a safe environment for the clients to express their feelings and understand what may have caused them to feel this way” (Counselling Directory...).

Another phenomenon is bibliocounselling which is some kind of the bridge between bibliotherapy and promotion of readership (Kruszewski, 2006). There is a quite well known technique of the librarians work, so I will omit its description in this speech.

Mindfulness

Different from all mentioned techniques is mindfulness which grew up with west-world psychotherapy and Far East Buddhism. Mindfulness is the basic human ability to be fully present, aware of where we are and what we’re doing, and not overly reactive or overwhelmed by what’s going on around us. According to Jon Kabat-Zinn mindfulness means paying attention in a particular way: on purpose, in the present moment, and nonjudgmentally. Therefore mindfulness is the psychological process of bringing one’s attention to the internal and external experiences occurring in the present moment, which can be developed through the practice of meditation and other training (van den Brink & Kosterwith & Norton, 2018).

From one hand mindfulness is using as a psychological technique during therapeutic work, mainly in cognitive behavioural therapy conducted among adult patient suffering from depression, anxiety and panic, stress and trauma etc. On the other hand mindfulness becomes a part of educational program in many school systems – both in west world and in Far East. Recent years have shown that this type of meditation is helpful and attractive to children. Mindful awareness exercises help children develop concentration and self-awareness. Main purpose of teaching mindfulness to children is “to give them skills to develop their awareness of their inner and outer experiences, to recognize their thoughts as “just thoughts,” to understand how emotions manifest in their bodies, to recognize when their attention has wandered, and to provide tools for impulse control” (Beach, 2018).

There are also another difference between all techniques mentioned before and mindfulness. This disparity is target of therapeutic work. Here in mindfulness new knowledge or skills are not important as much as a strength. We can define strength as a “pre-existing capacity for a particular way of behaving, thinking, or feeling that is authentic and energizing to the user, and enables optimal functioning, development and performance” (Linley, 2008). Thus one of the crucial predictor of mindfulness technique is experiencing self-compassion. According to Kristin Neff, compassion “can be extended towards the self when suffering occurs through no fault of one’s own – when the external circumstances of life are simply hard to bear” (Neff, 2011). Because mindfulness is very popular the librarians easy can find in internet many practical information about this method and diversify tools to work with children - For example: Positive Psychology Program, 25 Fun Mindfulness Activities and Exercises for Children and Teens <https://positivepsychologyprogram.com/mindfulness-for-children-kids-activities> (van den Brink & Kosterwith & Norton, 2018).

Discuss

All of the techniques can use books and alternative reading materials as a tool during individual or group work. The main target of such work always is enhance client's resources. His or her attitudes, thoughts, emotions depend on the available and practice skills (Kruszewski, 2007 (b)). All of the techniques used in sessions depend on the child's age, situation and their development. There are a plenty of methods that you can use to encourage children to express their feelings better, such as through play and art. "Reading stories and talking about the feelings of a specific character can help them understand the emotion and, in turn, encourage them to discuss their own feelings, while drawing, painting or drama can help the child express themselves better" (Counselling Directory...). But necessary is chosen and using such techniques which are appropriate to professional skills of the librarian. He or she can work only within the well-known and checked methods. When we are focus on giving some aid the most important is tenet: *primum non nocere*.

References

- Barker, R. (1987). *The social work dictionary*. Silver Springs.
- Beach, S. R., *10 Ways to Teach Mindfulness to Kids - Left Brain Buddha* <http://leftbrainbuddha.com/10-ways-teach-mindfulness-to-kids/> (access: 12.11.2018).
- Van den Brink, E., & Kosterwith, F., & Norton, V. (2018). *A Practical Guide to Mindfulness-Based Compassionate Living*. New York.
- Counselling Directory, *Counselling for Children and Young People*, <https://www.counselling-directory.org.uk/childrelatedissues.html> (access: 24.11.2018).
- Howie, M. (1988). Reading therapy and the social worker. In J. Clarke & E. Bostle (Eds.), *Reading therapy* (pp. 18-20). London: Library Association.
- ICF, *The Gold Standard in Coaching*, <https://coachfederation.org/about> (access: 4.11.2018).
- Kruszewski, T. (2007). Arteterapia a literatura. Związki i rozbieżności, *Biblioterapeuta*, 4, 1-2.
- Kruszewski, T. (2007b). Pomoc psychologiczna w poradnictwie i rehabilitacji, *Szkoła Specjalna*, 4, 252-259.
- Kruszewski, T. (2006). *Biblioterapia w działaniach placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Toruń: Akapit
- Linley, A. (2008). *Average to A: realizing strengths in yourself and others*, Coventry: CAPP Press.
- Neff, K. D. (2011). Self-compassion, self-esteem, and well-being, *Social and Personality Compass*, 5/1, 4.
- Pardeck, J., & Pardeck, J. (1993). *Bibliotherapy. A clinical approach for helping children*, Yverdon: Gordon and Breach Science Publishers.
- Pasca, D. M. (2015). The therapeutic fairytale. A strategic choice for a psychological counselor, *Journal of Defense Resources Management*, 6, 2, 83-86.
- What is CATHARSIS? Definition of CATHARSIS (Psychology Dictionary), <https://psychologydictionary.org/catharsis/> (access: 26.11.2018).

MODERN BELGELERDE SAHTECİLİK VE BİLGİ VE BELGE YÖNETİCİLERİ İÇİN SAHTE BELGELERİN TESPİTİNDE KULLANILABİLECEK BİR MODEL ÖNERİSİ

FORGERY IN MODERN RECORDS AND A GUIDE PROPOSAL THAT CAN BE USED FOR DETERMINING FAKE DOCUMENTS FOR INFORMATION AND RECORDS MANAGERS

Nida Kayalı

T.C. Cumhurbaşkanlığı

Bilgi ve Belge Yönetimi Daire Başkanlığı

nida.kayali@tccb.gov.tr

Öz

Modern belgelerde sahteciliğin incelendiği ve sahte belgelerin bilgi ve belge yönetimi açısından değerlendirilmesinin yapıldığı bu çalışmada, bir yazının “belge” hükmünde olabilmesi için taşıması gereken rükünler aktarılmış, 5237 sayılı TCK’da belgede sahtecilik suçlarıyla ilgili olarak ele alındığı şekilde belge türleri ve sahte belgelerin tespit edilebilmesi açısından önem arz eden belgelerin form özellikleri, iç kaynaklı (entelektüel) ve dış kaynaklı (fiziksel) unsurlar olarak iki başlık altında incelenmiştir. Ayrıca, bu araştırmaya konu olan “sahtecilik” kavramı ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından sahteciliğin tarihsel gelişimi aktarılmıştır. Belge üzerinde uygulanan sahtecilik yöntemlerine değinilmiş ve belgelerin orijinalliğinin tespitinde oldukça önemli olan “güvenilirlik”, “gerçeklik”, “özgünlük” ve “orijinallik” kavramları üzerinde durulmuştur. Bu araştırma kapsamında taranan gerek yurt içi gerekse yurt dışı literatürde, bilgi ve belge yöneticileri için sahte belgelerin tespitinde kullanılabilecek bir modele rastlanmamış olması nedeniyle çalışmada bir model sunulmuştur. Oluşturulan modelin, bilgi ve belge yöneticileri için sahte belgelerin tespiti noktasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu alanda yapılacak diğer çalışmalara temel hareket noktası olmak suretiyle kümülatif bir şekilde ilerleyip gelişeceği; belge sahteciliğini ilgilendiren diğer bilim dallarıyla birlikte disiplinler arası çalışmalar yapılmasına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sahte Belge, Belgede Sahtecilik, Modern Belge, Bilgi ve Belge Yönetimi

Abstract

In this study, the review of forgery in modern documents and evaluates fake records in terms of information and records management, transfused to be able to have a document quality to keep in order to be a record in TPC No. 5237, the records is examined under two headings as the types of records, intrinsic (intellectually) and the extrinsic (physical) elements of the documents that are important in terms of the identification of the records and the forgery records. In addition, a historical point of view was taken to forgery the concept of forgery and to better understand the subject. The forgery methods applied on the records are mentioned and the concepts of reliability,

reality, authenticity and originality which are very important in determining the authenticity of the records are emphasized. In the context of this research, a guide proposal has been presented in the study both in domestic and abroad literature, since there is no guide that can be used to identify fake records for information and records managers. It is thought that the the created guide will guide the identification of fake records for information and records managers. In addition, it will develop and progress cumulatively as the main starting point for other works in this area; It is considered that it will shed interdisciplinary studies with other sciences related to document forgery.

Keywords: Fake Records, Forgery Documents, Modern Records, Information and Records Management

Giriş

Bireyleri veya tüzel kişilikleri yanıltmak amacıyla asıl belge gibi kabul görmesi için içerik veya biçim yönünden tamamen ya da kısmen değiştirilmiş olan sahte belgeler tarih boyunca yaşanan, belgelerin ve arşivlerin meşruiyetini ve delil niteliğini derinden etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ilişkilerin tıkandığı noktalarda bir kanıt aracı olarak insanların kendi menfaatlerince şekillendirilmesi ile oluşturulan sahte belgeler; hukuk, adli tıp, diplomatik, bilgi ve belge yönetimi gibi bilim dallarını ilgilendirmesi yönüyle disiplinler arası çalışmaya elverişli olan bir konudur. Ayrıca geçmişten günümüze değin yaşanan belgede sahtecilik olayları, belgelerin ve arşivlerin kanıt gücüne duyulan güven dolayısıyla ve teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte, bilgi ve belge yönetimi bilim dalı için giderek artan bir araştırma alanı oluşturmaya başlamıştır.

Arşivler tarih boyunca gerçekleri muhafaza eden kurumlar olarak görülmüşlerdir. Arşivlerin muhteva ettiği belgeler ise gerçekleşmiş bir olayı meşrulaştırmakta ve o olay için delil teşkil etmektedir. Sahte belge, tüm arşiv malzemelerinin tarihsel bağlamını tehlikeye atmakta ve bu noktada belgelerin kanıt gücünden yararlanmaktadır (Kastenhofer, 2015, 170). Bu noktada, yaşam döngüsünün başından itibaren belgelerin güvenilirlik, özgünlük, orijinallik gibi kavramlarını muhafaza etme konusunda bilgi ve belge yöneticilerinin rolü ve yükümlülükleri uluslararası etik kurallarda belirtilmiştir.

Bu çalışmada, modern belgelerde sahtecilik, bilgi ve belge yönetimi açısından değerlendirilmiş ve bilgi ve belge yöneticileri için sahte belgelerin tespitinde kullanılabilecek bir model sunulmuştur.

1. Belge Kavramı ve Belgenin Unsurları

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 204. maddesinde düzenlenmiş olan "Resmi Belgede Sahtecilik" suçundan bahsedebilmek için belgenin sahte olarak düzenlenmesi, başkalarını aldatacak şekilde değiştirilmesi, sahte bir resmi belgenin düzenlenmesi gereken bir "belge" nin bulunması zorunludur. Bunun için "belge" kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir.

Ataman'a göre (1995, s. 13) belge; "Bilgi ile bu bilginin üzerinde veya içinde kayıtlı bulunduğu ortamın, delil olarak veya danışma amacıyla kullanılabilecek bileşkesi. Tek bir arşivsel evrak veya el yazması unsuru. Genellikle, fiziki olarak bölünemez." şeklinde açıklanmıştır. Karakaş, Rukancı ve Anameriç (2009, s. 8) tarafından belge; "Bir şahıs, kurum ya da kuruluş tarafından üretilen ya da kuruluşa gelen, fiziksel yapısı ya da özelliği ne olursa olsun, gelecekte kültürel, idari ve hukuki nedenlerden dolayı kullanılabilecek ve dolayısıyla

kanıt niteliği de taşıyabilecek her türden kaydedilmiş bilgi.” olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından ise belge; “Bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film vb, vesika, doküman.” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Tüm bu tanımlamalar ışığında bir belgenin hukuksal geçerlilik bakımından taşınması gereken özellikler üç ana başlık etrafında toplanabilir:

- Yazılı Olma,
- Hukuki Değer Taşıyan Bir İçeriğe Sahip Olma (Kanıt Oluşturabilme Özelliği),
- Düzenleyicisinin Belli Olması (Belgenin Aidiyetinin Saptanabilir Olması).

Belgenin temel unsurlarının başında yazılı olması gelmektedir. Bu unsur, bir dil ve alfabenin kullanımını gerektirmektedir. Belge, iletişim sembollerinden meydana gelmiş ve okunup anlaşılabilir bir biçimde olmalıdır. Anlaşılamayan ve bilinmeyen sembollerle meydana gelmiş kayıt malzemeleri belge yerine kullanılamamaktadır (Çiçek, 2007, s. 136).

Bir metnin belge niteliği taşıyabilmesi için yazılı olma unsurunun yanı sıra hukuki açıdan kanıt niteliği taşıyan bir içeriğe sahip olmalıdır. Belgenin içeriği, bir olay, görüş, durum ya da fikrin ispatlanmasını sağlayabilmelidir. Okunduğunda belirli bir anlam taşımayan, bir istek ortaya koymayan metin, hukuki açıdan bir önem taşımayacaktır. Çünkü bir belge, bir olayın veya bir irade beyanının anlaşılabilir şekilde aktarılmasını sağlamalıdır (Gökçen, 2005, s. 186). Dolayısıyla belgenin metni kolay anlaşılabilir olmalı ve bir düşünceyi ifade etmelidir. Bu husus 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 204. Maddesi gerekçesinde de; “*Kâğıt üzerindeki yazının anlaşılabilir bir içeriğe sahip olması ve ayrıca bir irade beyanını ihtiva etmesi gerekir.*” şeklinde belirtilmiştir.

Belgede bulunması gereken unsurlardan bir diğeri de düzenleyicisinin belli olmasıdır. Başka bir deyişle belge, kendisini düzenleyeni teşhis edilebilir hale getirmelidir. Bunun en belirgin yolu, sorumlunun imzasının bulunmasıdır. Belgeyi düzenleyen kişiyi gösteren imza, genel bir ifade ile el yazısıyla atılan ıslak imza olarak bilinen somut bir göstergedir. Materyali kâğıt olan belgelerde hala ıslak imza kullanılmakla birlikte, elektronik belgelerde Elektronik İmza Kanunu ile birlikte elektronik imza kullanılmaya başlanmıştır. Elektronik imza, tıpkı ıslak imza gibi belgenin aidiyetinin saptanması açısından bir göstergedir (Çiçek, 2007, 137).

2. Belge Türleri: Resmi Belge, Özel Belge ve Resmi Belge Hükmündeki Belge

Belgeler kullanılma amacına ve kullanıldığı alana göre farklı şekillerde tasnif edilmişlerdir. 5237 sayılı TCK’da belgede sahtecilik suçlarıyla ilgili olarak üç tür belgenin varlığından söz edilmiştir:

- Resmi Belge
- Özel Belge
- Resmi Belge Hükmündeki Belgeler

Bekir Kemal Ataman (1995, s. 91) tarafından “Hukukta bir olguyu yasal veya hukuki olarak kabul edilir şekilde doğrulayan evrak.” şeklinde tanımlanan resmi belgeler; bir kamu görevlisi tarafından düzenlenen, kamu görevlisinin görevi gereği düzenlenmiş olan ve ilgili kanundaki usul ve esaslara uygun olarak düzenlenen belgelerdir.

Özel belge, Aslan’ın belirttiği üzere (2015, s. 168); “kamu görevlisinin görevi nedeniyle düzenledikleri dışında kalan, resmi belgeden sayılmayan, resmi bir işlem nedeniyle

düzenlenmiş olmayan, ancak; doğrudan hukuken hüküm ve sonuç meydana getiren, bir hakkın doğmasına ya da kanıtlanmasına yarayan belgedir. Kuşkusuz konusu hukuka aykırı olmamalıdır.” Özel belgelerin kanıt gücü resmi belgeler kadar kuvvetli olmamakla birlikte resmi belgedeki bilginin aksi sabit olana veya sahteliği ispat edilene kadar doğru olduğu kabul edilmektedir (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2014, s. 173).

Resmi belge hükmündeki belgeler ise nitelik olarak aslında özel belge olmalarına karşılık, gerek 765 sayılı eski TCK, gerekse 5237 sayılı yeni TCK, resmi belge hükmünde olan belgeler üzerindeki sahteciliği resmi belge üzerinde işlenmiş gibi cezalandırmaktadır. Ancak maddede sayılan belgelerin resmi belge hükmünde sayılabilmesi için, belgede bulunması gereken unsurlar yönünden kanununda öngörülen tüm koşulların yerine getirilmiş olması gerekir (Turhan, 2016, s. 28; Gökcan, 2009, s. 102). TCK'nın 210/1. maddesinde bu belgelerin neler olduğu sıralanmıştır: “*Özel belgede sahtecilik suçunun konusunun, emre veya hamiline yazılı kambiyo senedi, emtiayı temsil eden belge, hisse senedi, tahvil veya vasiyetname olması halinde, resmi belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümler uygulanır.*”

3. Belge Formunu Oluşturan Unsurlar

Çiçek'e göre (2009, s. 135) hukuki, idari ve fonksiyona dayalı nedenlerden dolayı üretilen her belge, türüne göre belli bir karakteristiğe sahiptir. Bu karakteristik, bir takım form özelliklerinden oluşmaktadır. Belgelerin dokümanter yapısını teşkil eden bu form özellikleri, birçok unsurdan meydana gelen bir görsel bütünlüktür.

Kurumlarda yürütülen bir fonksiyon sonucu doğal olarak üretilmiş her belge tarih, sayı, konu, imza gibi birçok unsurun bulunmasıyla meydana gelmiştir. Bu unsurların bir kısmı belgenin içeriğiyle ilgili olan entelektüel tarafını, bir kısmı ise daha çok biçimsel yönünü anlatır. Duranti (1991, s. 6) bu unsurları “iç kaynaklı elemanlar” (intrinsic elements) ve “dış kaynaklı elemanlar” (extrinsic elements) şeklinde kullanmıştır. İşte bu unsurlar, bütün olarak belgenin form yapısını meydana getirmektedir ve sahte belgelerin tespit edilebilmesi açısından belgelerin bu karakteristik yapısının yakından tanınması gerekmektedir.

3.1. İç Kaynaklı (Entelektüel) Unsurlar

İç kaynaklı unsurlar, yazım kurallarıyla şekil aldığından belgenin entelektüel analizinde temel bileşenleri teşkil ederler. Belgeleri entelektüel olarak inceleyen konu uzmanları, belge formunu oluşturan iç kaynaklı unsurları belli gruplar halinde değerlendirmişlerdir. Bu gruplama, belgenin analitik biçimde bölünmesi anlamına gelmektedir. Bunlardan ilki “protokol” şeklinde adlandırılmaktadır ve belgenin idari açıdan kurumsal ve fonksiyonel ilişkisini ortaya koyar. İkincisi “metin”dir ve belgenin oluşturulmasına sebebiyet veren esas konuyu açıklar. Son kısım ise “tasdik” alanıdır ve belgenin idari sorumlusunu gösterir (Duranti, 1991, s. 11).

Belgeler ister fiziksel ister elektronik ortamda üretilmiş olsun, prosedürlerle belirlenmiş bir takım yazı tipi ve biçimine uymak durumundadır. Bu kurallar 2015 yılında yayımlanan Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te belirtilmiştir.

İlk protokol, belgenin üretildiği yeri, zamanı, üreten tüzel kişiliği, adresi, başlığı ve ilgili referansları kapsamakta olup belge üzerinde ilk göze çarpan alandır. Bu alanda, belgenin üreticisi ve üretilmesiyle ilgili prosedürler ortaya konulur (Duranti, 1991, s. 11). Başka bir deyişle protokol, belgenin kimlik bilgilerinin verildiği yer olup, belge türüne göre bir takım

farklılıklar gösterse de, özellikle yazışmalarda belli bir standarda kavuşturulmuştur (Çiçek, 2006, s. 272). İlk protokol alanında, belgenin en başında bulunan antet, belgenin asıl yazarını ve içerik sorumlusunu belirtir. Diğer bir deyişle, belgenin idari ve hukuki açıdan sorumluluğunu taşıyan tüzel kişiliği ifade eder (Çiçek, 2003, s. 238). Bundan dolayı, Çiçek (2006, s. 273)'e göre, bir belge diplomatik açıdan ele alınıp güvenilirliği tespit edilirken çıktığı kaynağın öğrenilip sorumlu kurumun belirlenmesinde ilk değerlendirilecek yerin antet olduğu görülür.

Antetten hemen sonra gelen tarih bilgisi, kronolojik olarak belgenin hazırlandığı günü verir. Sayı ve konu alanı ise belgenin sol üst köşesine ve tarih bilgisinin hizasına gelecek şekilde düzenlenir. Sayı kısmında belgenin başlıca kurum ve birim bilgilerini işaret eden kodları, hizmet türü veya konu kodu son olarak da evrak kayıt numarası yer alır (Çiçek, 2003, s. 239). Sayı hanesinden sonra gelen "konu" unsuru ile belgenin metni okunmaksızın içerikle ilgili bir bilgi sahibi olunabilir. Konu alanı metnin özünü içerecek şekilde en kısa ve etkili kelimelerden oluşur. Ayrıca belgenin adres bilgisine sahip olması; adres, belgenin kimin için hazırlandığı ya da kime ve hangi kuruma gönderileceğinin bilgisini muhteva ettiğinden dolayı önemli bir form özelliğidir (Çiçek, 2009, s. 143).

Muhatap, belgenin gönderildiği idareyi ya da kişiyi belirtir. Bu alanda belgenin kim için hazırlandığı ya da kime ve hangi kuruma gönderileceği, muhatabına adı, unvanı ve adresi belirtilerek açıklanır. Muhatap bilgisi, belgede açıklanan iradenin kime yöneldiğini gösterdiğinden dolayı belgenin iletimi ve doğacak hukuki sonuçların tarafının belirlenebilmesi açısından oldukça önemli bir iç kaynaklı unsurdur (T.C. Başbakanlık, 2005; Çiçek, 2009, s. 145). Belgenin üretilmesine sebep olan olay veya durumla ilgili yürütülen işlemle bağlantılı görülen kaynakların verildiği "ilgi" bölümünde ise, türüne göre belgenin dayanağını gösteren referanslar verilir. İlgide yer alan referanslar belgenin üretilme sebebini açıklayan kaynaklardır (Çiçek, 2009, s. 148).

Belge formunu oluşturan iç kaynaklı unsurlarda protokolün ardından bir belgenin esas kısmı olan metin gelmektedir. Bir yazının belge vasfını kazanabilmesi için mutlaka bir iradenin açıklandığı metne sahip olması gerekir. Metin, yazı sahibinin ya da sorumlu makamın düşünceleri, yapılmak istenen eylem, onun delilleri, açıklamalar ve ana temanın belirtildiği kısımdır ve belgenin oluşturulma sebebi, tarihi, idari ve hukuki gerekçeleriyle açıklanıp, ortaya konduğu için en önemli iç kaynak unsurudur (Çiçek, 2006, s. 274).

Son protokol kısmında bulunan onay alanı ise belgenin içeriğinden sorumlu olan ve idari olarak böyle bir belgeyi hazırlamaya yetkisi olan kişi ifade eden ve belgenin orijinalliğinin analizinde oldukça önemli olan bir alandır. Yetkili kişi onayı, kendi el yazısıyla yazdığı adı ve soyadından oluşan imzası ile gösterir. Bir belgenin hukuki geçerliliği, irade beyanının yanı sıra belgede imzanın bulunmasıyla da ilişkilidir (Çiçek, 2009, s. 155).

3.2. Dış Kaynaklı (Fiziksel) Unsurlar

Bir belgenin formunda, belgeyi ayrıntılı bir şekilde okumaya gerek kalmadan görsel olarak da tespit edilebilen, fiziksel unsurlar bulunmaktadır. Yazı stili, kurum amblemi, mühür, damga, notlar, ilaveler gibi görsel olarak belge üzerinde bulunan bu unsurlar, bir belgenin orijinalliğinin tespitinde oldukça önemlidir (Turner, 1990, s. 92).

Belge formunu oluşturan dış kaynaklı / fiziksel unsurlar arasında belgedeki iletinin taşındığı ortam (medium) ilk göze çarpan öğedir. Bir belge uzmanı için belgenin tanımlanmasını

sağlayan ilk başvurulacak nokta, bilginin bulunduğu ortamın kâğıt, elektronik ortam, mikrofilm, mikrofiş ya da daha eskilere gidilecek olursa papirüs, deri, parşömen şeklinde ne tür malzeme olduğudur. Ayrıca belgenin yazı tipi ve yazılış şekli, varsa tablolar veya şablonlar, sayfa düzeni ve mizanpaj, mesajın iletildiği semboller (yazı-resim) ve kullanılan mürekkep bilginin kayıtlı olduğu ortamı tanımlamada kullanılan diğer unsurlardır ve belgenin orijinalliğinin tespitinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Duranti, 1991, s. 7; Çiçek, 2009, s. 163).

Her ne kadar teknolojiyle iç içe bir çağda yaşasak da el yazısı ve imzanın aidiyetlerinin tespit edilmesi, belge sahteciliği olaylarının aydınlatılmasında kriminoloji ve grafoloji uygulamalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Yazılı ve imzalı belgeler kullanılmaya devam edildiği sürece de bu konunun önemi devam edecektir. Bilginin taşındığı ortam ve kayıt türü gibi özellikler yeni teknolojik gelişmelerle birlikte daha dikkatli ve özenli inceleme gerektirmektedir. Bilgisayar yazılımı örneğinde olduğu gibi belgenin oluşturulma biçimi, güvenilirliği, iletim modu, formatı, kullanımı, işlemleri, prosedürleri ve provenansı hakkında bilgi verdiği ve yazının biçimlendirilme şeklini belirlediği için dış kaynaklı unsurlar olarak bir diplomatik uzmanı ve bilgi ve belge yöneticisi tarafından bilinmesi gereken özelliklerdendir (Duranti, 1991, s. 136).

Belge formunu oluşturan unsurlarda aranan bir özellik olan mühür de uzman görüşlerine göre önemli bir güvenlik unsuru olarak kabul edilmektedir. İşlemi onaylayan tüzel kişinin kimliğine işaret ederek belgeye resmiyet kazandıran mühürler, hem özel kişi ve kurumlar hem de resmi kurumlarca kullanılmaktadır. Resmi Mühür Yönetmeliği (1984, s. 2022)'ne göre mühürler, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığına bağlı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır. Mühürler verildiği yere, belge türüne, verilmiş usul ve biçimine göre gerçek veya sahte olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yapılırken materyale, mürekkebine, mührün oluşturduğu yazının ölçülerine odaklanılır (Çiçek, 2009, s. 178).

4. Sahtecilik ve Sahteciliğin Tarihsel Gelişimi

Richard Spilsbury (2014, s. 4)'e göre sahtecilik "Belgelerin veya diğer nesnelere sahtelerini yapma veya var olanları dönüştürme işlemidir." Sahtecilik yapanlar çoğunlukla gerçek nesnelere taklit etmekte yeteneklidirler. Örneğin, sanat eseri sahteciliği yapanlar tıpkı ünlü ressam Picasso'nun tablolarına benzer yağlıboya resimler yapabilir. Bu anlamda sahte bir şey üretmek tek başına suç sayılmamaktadır. Fakat bir kişinin sahte bir şeyi gerçekmiş gibi sunmaya çalışması yasa dışıdır ve suçtur. Dolayısıyla, sahte tabloyu gerçekten Picasso tarafından yapılmış gibi satmaya çalışanlar suç işleyeceklerdir. Bu gibi aldatmaca içeren suçlar ise dolandırıcılık olarak adlandırılmaktadır (Spilsbury, 2014, s. 5).

TCK'nın 204. Maddesine göre, görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu resmi bir belgeyi sahte olarak düzenleyen, gerçek bir belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştiren, gerçeğe aykırı olarak belge düzenleyen veya sahte resmi belgeyi kullanan kamu görevlisinin üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmasını öngörmüştür. Yine TCK'nın 207. maddesine göre özel belgede sahtecilik suçlarına dair bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

Sahtecilik, dolandırıcılık, intihal, hile, rüşvet, iltimas vb. uygulamaların tarihin her döneminde olduğu görülmektedir. İnsanların neden böyle bir yola başvurduğu sorusunun

yanıtının ise değişen zamana göre değişik biçimlerde verilmesi olasıdır (Güçlü, 2005, s. 8). Belgenin tarihi kadar sahtecilik de bir o kadar eskiye dayanmaktadır.

Sahtecilik suçuna tarihsel bir bakış atılacak olursa, Roma hukukunda; sahtecilik suçları ile ilgili özel düzenleme yapılmamış, bunlar genelde yalan tanıklık ve vasiyetnamelerde sahtekârlık fiilleriyle aynı başlık altında “falsum” kavramıyla ifade edilmiştir. Roma hukukunda vasiyetnamelerde yapılan sahtekârlık ilk cezalandırılan fiil olmuştur. Bunun sebebi Roma’nın toplumsal ve hukuk hayatında vasiyetnamelerin önemidir. Digesta’da “Her kim vasiyetnameyi ortadan kaldırır, imha eder, yerine başkasını ikame eder, mühürlerini açar ve her kim de sahte bir vasiyetnameyi yazar, imzalar, okursa; ve bunlar kasten yapılacak olursa Lex Cornelia’daki ceza ile cezalandırılır.” denilmiştir (Gökçen, 2013, s. 37).

Cermen hukukunda; belgede sahtecilik yine suç olarak kabul edilmiş ve resmi belgede sahtecilik fiilleri yoğun bir biçimde cezalandırılmıştır. Theodoricus’un Emirnamesi’nde bu suç için ölüm cezası; Ripuaire Kanunu’nda başparmağın kesilmesi; Longobart Kanunu’nda elin kesilmesi; Vizigot Kanunu’nda ya malların yarısının müsaderesi, ya da elin kesilmesi cezası öngörülmüştür (Erman, 1942, s. 163).

Kilise hukukunda, papalığa ait mektup veya vesikalarda yapılan sahtekârlık ile ilgili düzenlemeler mevcuttu. Böyle bir sahteliğin farkına varan kişi yirmi gün içinde bunu yok etmezse papa tarafından aforoz edilirdi. Krallık belgelerinde sahtecilik ise, ancak rahip tarafından işlendiğinde cezalandırılmaktaydı. Bunun dışında işlenen sahtecilik suçları Kilise Hukuku’nun alanına girmektedir (Gökçen, 2013, s. 38).

Ortaçağ Avrupa’sına bakıldığında, sahtekârlık şiddetli bir biçimde cezalandırılmıştır. Kral Rotai Emirnamesinde, sahtekârlık suçunu işleyen kimse için el kesme cezası öngörülmüştü. Ayrıca Karojenlerin ve değişik komünlerin mevzuatında da yer almaktaydı (Gökçen, 2013, s. 39). Orta çağ döneminde, sahtekârlığın işleniş şekline bakılarak, yazıda, fiilde veya sözde olabileceği ileri sürülmüştür. Sahtekârlığın genel unsurları hakkında teorik incelemelere girilmiştir, önceleri gerçeğin taklidi ortak bir unsur olarak kabul edilmiş, sonradan buna gerçeğin tahrifi ve nihayet zarar eklenmiş, zarardan da üçüncü şahsın uğradığı gerçek ve maddi zarar anlaşılmıştır. Bu dönemde şu fiiller sahtekârlık sayılmıştır; evrakta sahtekârlık, ticari emtianın tağşişi, aşağı kalitede yiyecek maddesinin kazanç maksadıyla satılması, sahte tartı ve ölçülerin kullanılması, yargılama sırasında yapılan sahtelik, yalan yere yemin vb. (Ketizmen, 2008, s. 7).

Fransa’da; 1680 yılında “Sahtekârlık Fermanı” çıkarılmıştır. Düzenlemede sivil kişiler veya görevleri dışında memurlar tarafından işlenen sahtekârlık fiillerinin, hâkimin takdirine göre cezalandırılması öngörülmüştü. Bu kimseler hakkında ölüm cezası verilmesi de mümkündü (Gökçen, 2013, s. 39). 1813 yılında Fransa’da resmi belgede sahtecilik, halkın sadakat ve güveni sarsan bir suç olarak kabul edilmiştir. Özel belgede yapılan sahtecilik ise birtakım dolandırıcılık biçimi olarak düşünülmekteydi (Gökçen, 2013, s. 40).

İslam hukukunda sahteciliğin yerini Sahir Erman (1942, s. 181) şu şekilde aktarmaktadır: “Devlet memurları tarafından işlenen sahtecilik taziren cezalandırılan suçlar arasında kabul edilmiştir. Taziren cezalandırma İslam hukukunda önceden cezası belirlenmemiş ya da belirlenmiş olup da cezası belirtilmemiş hâkim tarafından cezasının tayin edildiği yani takdir hakkının hâkime bırakıldığı suçlar hakkında uygulanan cezalandırma olarak düzenlenmiş

buna göre örnek olarak sahte makbuz ile köylüden vergi tahsil eden devlet memurlarından hem bu paralar geri alınmış hem de taziren cezalandırma yoluna gidilmiştir.”

Osmanlı döneminde karşılaşılan sahtecilik olaylarında ise; genel anlamda İslam hukukuna ilişkin kurallar uygulanmış, yeni düzenlemelere çok fazla yer verilmemiştir (Gökçen, 2013, s. 40).

Belgede sahtecilik suçlarını tespit edebildiğimiz ilk düzenleme, 1256 (Hicri) tarihli Kanun-i Ceza’da yer almaktadır. Bu kanunun on dördüncü faslının ikinci ve üçüncü maddelerinde resmi ve özel sahtecilik suçlarından bahsedilmektedir (Gökçen, 2013, s. 40).

Yine 1267 (Hicri) tarihli Kanunu Cedit’in on ikinci maddesinde belgede sahtecilik suç sayılmıştır. Sahtekârlık suçları, 1274 (Hicri) tarihli Ceza Kanunname-i Hümayun’ un on beşinci faslında düzenlenmiştir. 1274 (Hicri) tarihli kanundaki hükümler öncekilere göre son derece ayrıntılıdır. Buradaki hükümler ise, büyük ölçüde Fransız Ceza Kanunu’ndan alınmıştır (Gökçen, 2013, s. 40).

Söz konusu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, belgede sahtecilik eylemleri tarih boyunca suç sayılmış; dönemin ve toplumsal yapının özelliklerine göre, bu suç karşılığında her dönemde farklı cezalar öngörülmüştür. Günümüzde de belgede sahtecilik suçlarının koruma alanı, gerek literatürde gerekse yargı kararlarında “kamu güveni” olarak kabul edilmiş ve tüm ceza sistemi bu doğrultuda şekillenmiştir.

5. Belgede Sahtecilik ve Belge Üzerinde Uygulanan Sahtecilik Yöntemleri

Bir arşivde işlenebilecek birçok suç vardır. Belgeler çalınabilir, kullanıcılar belgeleri tahrip edebilir veya sahte belgeler arşive kazandırılabilir. Ancak bunlar arasında sahtecilik, tüm arşiv malzemelerinin tarihsel bağlamını tehlikeye atmakta ve belgelerin kanıt gücünden yararlanmaktadır (Kastenhofer, 2015, s. 170).

Belge sahteciliği, bir belge aracılığıyla gerçeğin herhangi bir şekilde hile ve aldatma yoluyla değiştirilerek çıkar elde edilmesidir. Sahte belge ise, sahte ve içeriği itibariyle yanıltıcı belgedir. Hukuki geçerliliğini sağlayan zorunlu ve yeterli unsurlara sahip olmayan belgelerdir. Bu tür belgeler; belge düzenleme yetkisi olmayanlar tarafından tertip edilirler. Gerçek sahiplerinin bilmediği, kullanmadığı belgelerdir. Başkası adına düzenlenip sahte olarak kullanılırlar (Dönmez, Kaygısız ve Sever, 2011, s.22). Arşivlerdeki sahtecilik, sanat dünyasında yapılan sahtecilikten daha az kamuoyuna açık olmakla birlikte, daha az tehlikeli değildir. Bu nedenle gerçekleşmemiş bir olayı meşrulaştıran sahte belgeler, kanıt teşkil eden yapıları nedeniyle tehlike arz ederler (Kastenhofer, 2015, s. 170).

Günümüz sahtecilik yöntemlerinde özellikle banknotlar, hisse senedi, çek, bono, diploma gibi tek tek yaprak özelliği taşıyan kıymetli kâğıt ve belgelerde külli sahtecilik, kıymetli belge niteliği taşıyan senet, pasaport ve yine diploma gibi evraklar ile resmi belgelerde ise kısmi sahtekârlığın çoğunlukta olduğu araştırmalardan ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden sahteciliği, kısmi sahtecilik ve külli sahtecilik olarak iki kısımda incelemek mümkündür (Ketizmen, 2008, s. 7).

Orijinal bir belgenin kısmen tahrip edilmesi veya değiştirilmesiyle kısmi sahtecilik (tam olmayan sahtecilik) yapıldığından söz edilebilmektedir. Örneğin bir senet üzerinde yer alan yazıların anlam, zaman, miktar amacı ile değiştirilmesi ile kısmi sahtecilik yapılmış olur

(Dönmez, Kaygısız ve Sever, 2011, s. 22). Külli sahtecilikte ise (tam sahtecilik) sahteci, belgeyi kendi oluşturmaktadır. Gerçek bir belgenin taklit edilmesi veya evrakın bütünüyle sahte olarak hazırlanması mümkündür (Yılmaz, 2015, s. 68).

6. Belgelerin Güvenirliliği, Özgünlüğü ve Orijinallik

Güvenirlilik, özgünlük, orijinallik gibi kavramlar, tarih boyunca gerçekleri muhafaza eden yapılar olan arşivlerin en önemli sorunlarından sayılmıştır ve belge incelemelerinde oldukça önemlidir. Güvenirliliği artırma çabalarının ise gerçekte belgelere azalan güvenin tezahürü olduğu söylenebilir. (Yalçınkaya, 2018, s. 25; Sundqvist, 2011, s. 277).

Belgelerin, yapısı gereği güvenilir ve gerçek olmaları gerekmektedir. “Güvenirlilik”, belgenin kapsadığı ya da sahip olduğu gerçekliği devam ettirmesi, onun bir iradenin delili olma özelliğini kaybetmemesi ve entelektüel formunun eksiksiz olması ile ilgilidir. Diğer bir deyişle belge, yaşam döngüsünün başından itibaren aynı içeriği ve değeri korumalıdır. Belge güvenliği, onu kimin oluşturduğu (kişi, sorumlu birim), kime ulaştığı ve ne zaman gerçekleştiği sorularına verilen cevaplarla anlam kazanmaktadır. Örneğin belgede bir imza eksikliği belgenin güvenilir olup olmadığı noktasında önemli bir göstergedir. Gerçeklik ise belge yapısının üretildiği andaki gibi muhafaza edilmesi ve değiştirilmemesidir (Aydın, 2010, s. 100-101).

Belgenin özgünlüğü; belgenin durumu, taşınması gereken rükünleri, iletim formu, sorumlunun belli olması ve saklanma koşulları ile ilgili olup mevcut özelliklerini ilk üretildiği şekildeki gibi muhafaza edip etmediği ile alakalıdır. Yani, belgenin değişme veya bozulmaya uğramadan özniteliklerinin korunması anlamına gelmektedir (Yalçınkaya, 2018, s. 25).

Orijinallik kavramı ise belge bütünlüğü ile yakından ilgilidir. Fiziksel bir belgenin bütünlüğe sahip olarak tanımlanması durumunda, tamamlandığı ve değiştirilmediği anlaşılmaktadır. Bütünlük (tamlık), belgenin orijinal haliyle ilişkiliyken, özgünlük ise belgenin gerçekte olduğu gibi olup olmadığını ifade etmektedir. İki kavram birbiriyle ilişkilidir ve herhangi bir orijinallik tartışması kaçınılmaz olarak bütünlüğün sorgulanması anlamına gelecektir. Burada arşivcinin rolü, kalıcı değerlerin tanımlanması, korunması ve erişilebilir belgelerin elde edilmesidir (Hunter, 2003). Geleneksel bir arşivdeki belge türleri ve bunların sağlanma ve muhafaza edilme koşulları büyük ölçüde değişmekle birlikte, ayıklama, değerlendirme, sağlama, düzenleme, tanımlama ve korunma süreçleri genellikle alandaki en iyi uygulamalar ile yönetilir. İdeal olarak, bir belgenin gerçekliği ayıklama ve değerlendirme sürecinde belirlenmektedir. Bu değerlendirme için, belgeyle ilişkilendirilmiş provenans bilgileri, genellikle bir doğrulama noktası olarak kullanılmaktadır. Belgenin içeriği ve fiziksel özellikleri de referans olarak gösterilebilir. Örneğin bir imza, sahibini tanımlayarak ve belgeyle ilişkisini kurarak bir orijinallik testi olarak işlev görebilir. Benzer şekilde, bir belgeyi yazmak için kullanılan mürekkep, belgenin üretim tarihine uygun olup olmadığını tespit etmek için yardımcı olabilir. Belgenin orijinalligi tespit edildikten sonra, belgenin korunmasından sorumlu olan arşivci, belgenin bütünlüğünün çevre ve güvenlik tehditlerinden korunmasını ve orijinalliğinin sabit kalmasını sağlamalıdır. Belgenin mülkiyet zincirinin ve alınan koruma önlemlerinin bir kaydı, arşiv uygulamalarını ve belgenin bütünlük ve orijinallik geçmişini belgelemek için yararlı olabilmektedir (Adam, 2010, s. 596). Yalçınkaya (2018, s. 25)’ ya göre “tüm bu özellikler, belgenin üretiminden

başlayarak yaşam döngüsü içerisinde belge yöneticisi ve arşivcilerin itibar, performans ve yetkinliği ile onlara duyulan güveni yansıtmaktadır.”

7. Belge Sahteciliği ve Diplomatik Bilimi İlişkisi

Belgeleri özgünlük açısından inceleyen diplomatik bilimi asıl belgeleri sahtelerinden ayırmak amacıyla belgeleri analiz etmektedir. Diplomatik biliminin temelleri, her ne kadar XVII. yüzyılda atılmış olsa da günümüzde modern ve elektronik belgelerin özgünlüğünü ortaya koymak için de kullanılabilir (Çiçek, 2011, s. 90).

Diplomatik analiz yöntemi, belirsizlikleri bulunan ve anlaşılmaya çalışılan bir belge hakkında bilgi vermektedir. Bu belgenin özel diplomatik bilgilerini çözümlenerek, güvenilirliği hakkında mutlak bulgular elde etmeyi sağlamaktadır. Elde edilen bu bilgiler, iyi bir analizle, dokümanın ehemmiyetsiz gibi gözükken küçük parçaları üzerinde düşünmekle de elde edilebilmektedir (Turner, 1990, s. 99). Bu diplomatik bilgiler, belgenin öncesi hakkında değerlendirme yapmaya imkân verdiği gibi dokümanın anlaşılmayan yönleriyle ilgili ipuçları sunar. Böylece bir belgenin tanımlanabilmesi için gerekli olan bilgiler, diplomatik analiz sonucunda onun form yapısından çıkarılarak elde edilecek ayrıntılarla desteklenip pekiştirilebilir. Bu durum, arşivciye düzenleme ve tanımlama aşamasında daha entelektüel davranma olanağı sağladığı gibi bilgi kullanıcılarına da malzemeyle ilgili doyurucu ve ayrıntılı bilgi bulma fırsatı vermektedir (Çiçek, 2006, s. 269).

Tarihte yaşanan ve günümüzde de yaşanmaya devam eden sahtecilik girişimleri, sadece pratik bir ihtiyaçtan doğan diplomatik bilimini değil, aynı zamanda belge bilimcisinin diplomatik bilgisine sahip olmalarını gerektiren bir gelişmeyi de beraberinde getirmektedir (Aydın ve Keskin, 2008, s. 214).

8. Belgede Sahteciliğin Bilgi ve Belge Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi

Amerika Birleşik Devletlerinin Milli Arşiv binasında şu cümle yazmaktadır: “Bu bina, ulusal yaşamımızla ilgili belgelere duyduğumuz güveni temsil eder ve milli kurumlarımızın kalıcılığına olan inancımızı simgeler” (National Archives and Records Administration, 2018). Bu ifade her ülke için geçerlidir. Belgeler ister fiziki ister elektronik ortamda bulunsun, arşivler, onlara duyulan güveni yansıtmaktadır (Sağlık, 2018).

Duranti’ e (1991, s. 7) göre, bir arşivci gerçekliği değerlendirdiğinde, belgenin düzenleniş amacıyla örtüşüp örtüşmediği ile ilgilenir. Bununla birlikte arşivleme süreçleri, özgünlüğü sağlamak ve bu şekilde arşivlenmiş materyallerin kullanıcısı ile bu materyallerin korunmasından sorumlu kurum arasında güven geliştirmek anlamına gelmektedir. İdeal olarak, arşivciler orijinal belgeleri muhafaza etmekte ve erişilebilir kılmaktadır (Adam, 2010, s. 595).

Arşivcilerin, arşiv belgelerinin orijinallliğini koruma yükümlülüğü, uluslararası etik kurallarda belirtilmiştir.

- Uluslararası Arşiv Konseyi Etik Kurallarına (ICA Code of Ethics, s. 1-2) göre, “Arşivciler, arşivsel işlemler, koruma ve kullanım sırasında belgelerin doğruluğunu korumalıdır.”, “Arşivciler, arşiv materyallerinin bütünlüğünü korumalı ve geçmişin güvenilir kanıtı olan arşiv materyallerinin sürdürülebilirliğini garanti etmelidir.”, “Arşivciler, arşiv işlemi, koruma ve kullanım sırasında belgelerin özgünlüğünü ve fiziksel bütünlüğünü korumalıdır.”

- Amerikan Arşivciler Derneği'nin 2011 yılında kabul edilen Arşivcilerin Temel Değerleri ve Etik Kuralları'na (SAA Core Values Statement and Code of Ethics, s. 1-2) göre *“Arşivciler, gelecek nesiller için, mevzuat ve standartlar çerçevesinde belgelerin orijinalliğini korurlar.”*
- Amerikan Arşivciler Derneği'nin, Arşivcilerin Etik Kuralları (Code of Ethics for Archivists, s. 1-2) ise 2012 yılında kabul edilmiştir. Bu kurallarda belirtildiği üzere, *“Arşivciler, arşiv materyalinin orijinalliğini, özelliklerini ve bütünlüğünü sağlarlar. Arşivciler, verileri veya kayıtları değiştiremez, manipüle edemez veya yok edemezler; belgelerde değişikliğe neden olan veya belgelerin orijinalliğiyle ilgili soruları gündeme getirecek işlemleri belgelerler.”*
- Kanada Arşivciler Derneği'nin etik kuralları (ACA Code of Ethics and Professional Conduct, s. 6), 1992 yılında kabul edilmiş, 1999 yılında revize edilmiştir. Bu kurallara göre, *“Arşivciler, arşiv materyalinin entelektüel ve fiziksel bütünlüğünü korurlar.”*
- 1994 yılında kabul edilen İngiltere ve İrlanda Arşivciler Derneği'nin etik kurallarına (Code of Ethics, s. 2) göre, *“Üyeler, arşiv materyalinin güvenilirliğini ve bütünlüğünü korumalıdır.”*, *“Üyeler, işlemler, kullanım ve koruma esnasında belgelerin doğruluğunu ve bütünlüğünü korumalıdır.”*

Çalışma kapsamında incelenen dört Arşivciler Derneği'nin, mesleki etik kuralları arasında farklı yönler bulunmakla birlikte bu kuralların genel olarak arşivcilerin, güvenilirlik, bütünlük, özgünlük ve orijinallik gibi kavramları belge üzerinde sağlaması gerektiği konusunda mutabık kalındığı görülmektedir.

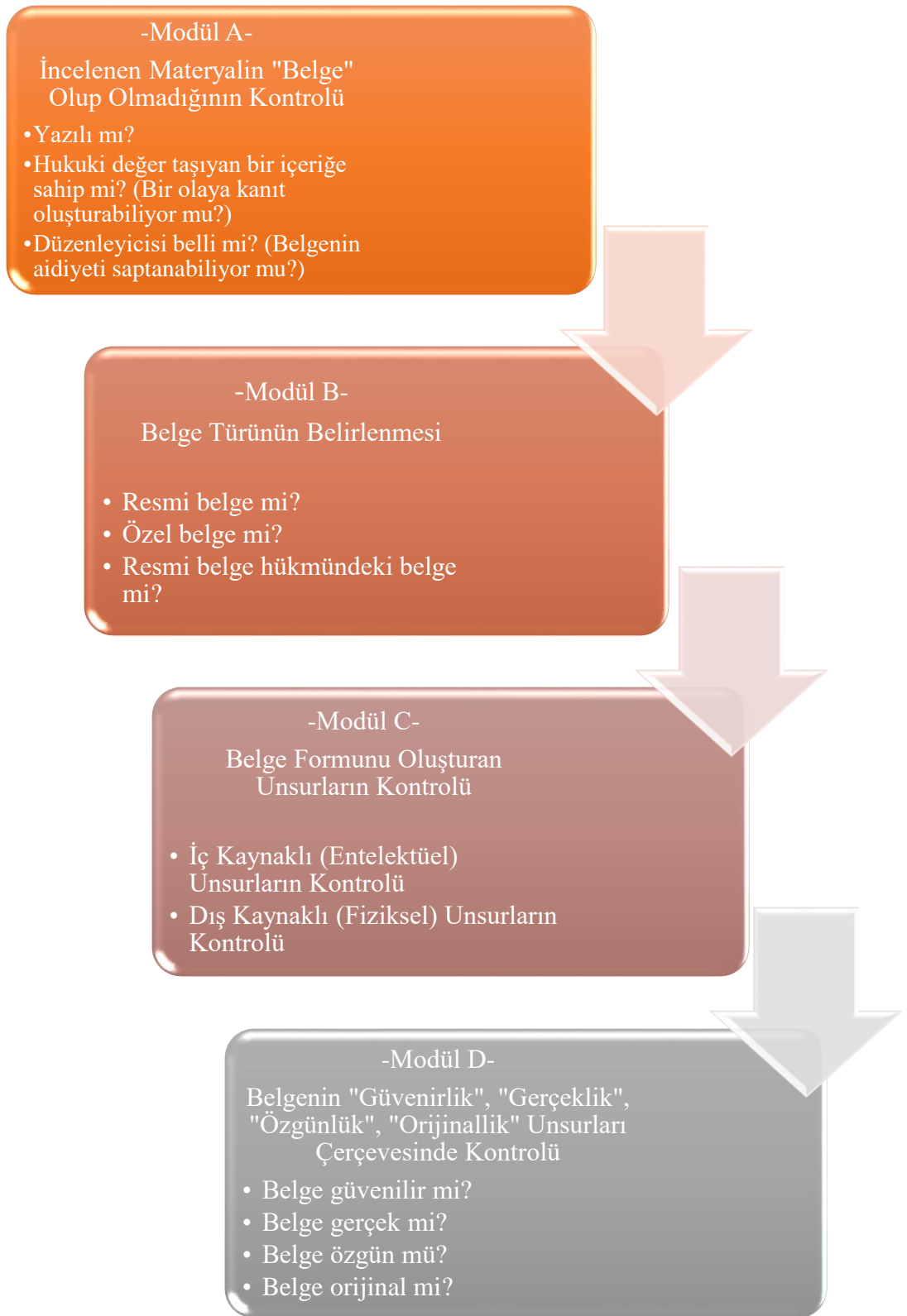
Belgelerin orijinallik kritiğinde bir diğer önemli husus ise tanımlamadır. Tanımlama, belgeler üzerinde entelektüel ve fiziksel kontrol elde etmek ve koleksiyon yönetimi ile bilgi alışverişini kolaylaştırmak için belgelerin oluşturulduğu bağlamı belirleyen bir süreçtir. Belgelerin tanımlanmasıyla belgeler üzerinde bir entelektüel kontrol oluşturulur (Kastenhofer, 2015, s. 167). Orijinallik ve arşivsel tanımlama arasındaki bağlantının Kanada Arşiv Tanımı Kuralları'nda tanımlamanın amaçlarından birinin “koruma zincirini, düzenini, oluşturulmasını ve kullanma koşullarını belgeleyerek arşiv malzemesinin gerçekliğini ortaya koymak için zemin oluşturmak” olduğu belirtilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında, bir bilgi ve belge yöneticisinin profesyonelliğini ortaya koyan en önemli arşiv yönetim süreçlerinden biri olan tanımlamanın, bir belgenin sahte olup olmadığı kritiğinde de önemli bir nokta olduğunu söylemek mümkündür.

9. Bilgi ve Belge Yöneticileri İçin Sahte Belgelerin Tespitinde Kullanılabilecek Bir Model Önerisi

Bu çalışma kapsamında taranan gerek yurt içi gerekse yurt dışı literatürde, bilgi ve belge yöneticileri için sahte belgelerin tespitinde kullanılabilecek bir modele rastlanamamış olması, bu modelin hazırlanışında temel hareket noktasıdır. Bu hareket noktasından, bilgi ve belge yönetimi alanında sahte belgeler ve belge sahteciliği ile ilgili çalışmaların yapılmadığı anlamı çıkarılmamakla birlikte hazırlanan çalışmanın nihayetinde, böyle bir modele ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır. Bununla beraber, ülkemizde yapılan çalışmalar arasında belgelerin form özelliklerinin incelenmesi ve arşivcilik açısından değerlendirilmesi, diplomatik analiz metotları, hukuksal geçerlilik bakımından resmi belgelerin taşınması gereken biçimsel özellikler, modern belgelerin diplomatiği, Osmanlı bürokrasisinde evrak sahteciliği, diplomatik ve diplomatik eğitiminin bilgi ve belge yönetiminde önemi gibi konular yer almakla birlikte, bilgi ve belge yönetiminde sahte belgelerin tespitinde kullanılabilecek herhangi bir modelin üzerinde durulmamıştır.

Model, bilgi ve belge yöneticilerinin takip etmesi gereken dört adım üzerine inşa edilmiştir:

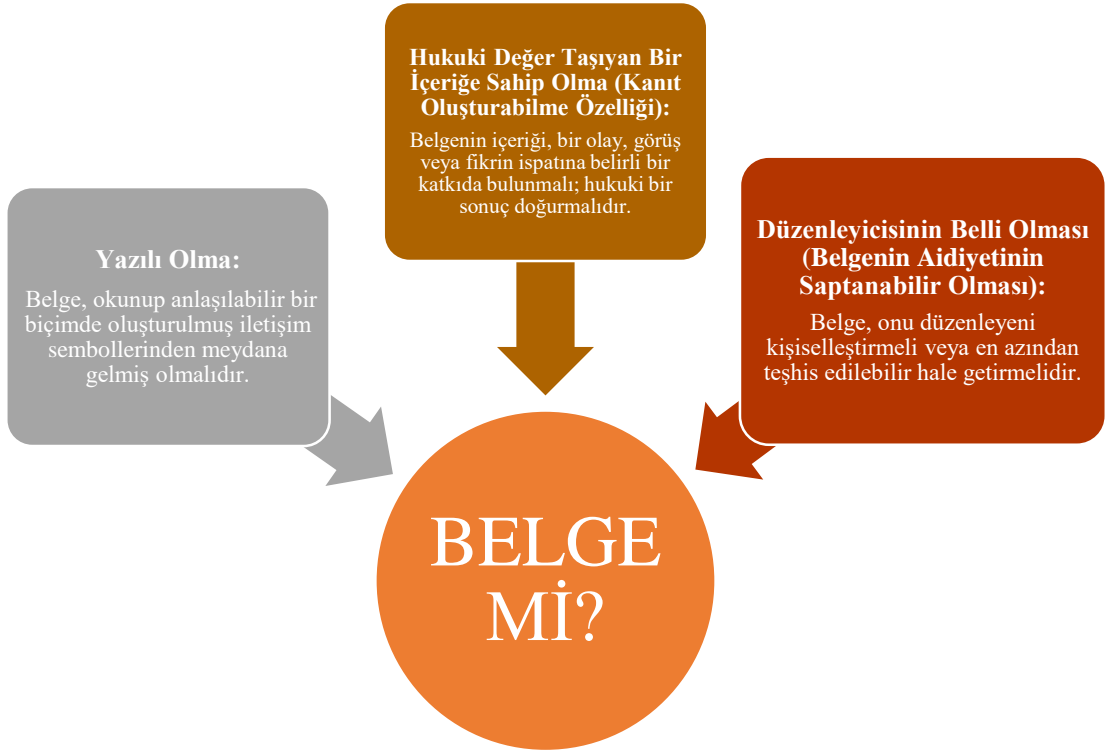
- Bir materyalin belge hükmünü kazanabilmesi için sahip olması gereken karakteristik özellikleri taşıyıp taşımadığı kontrol edilerek o yazının belge olduğundan emin olunmalıdır.
- Bir materyalin belge hükmünü taşıdığına karar verildikten sonra bilgi ve belge yöneticisinin yapması gereken, taşınması gereken rükünlere göre belge türünü tespit etmek olmalıdır.
- Türü tespit edilen belgenin taşınması gereken bir takım iç (entelektüel) ve dış (fiziksel) unsurların kontrolü sağlanmalıdır. Bu adım, bir bilgi ve belge yöneticisinin profesyonelliğini ortaya koyan önemli bir noktadır.
- Son olarak, belgenin, güvenilirlik, gerçeklik, özgünlük ve orijinallik kavramları çerçevesinde kontrolü sağlanmalı ve nihayetinde sahte olup olmadığına karar verilmelidir.

Şekil 1: Model

9.1. Modül A: İncelenen Materyalin "Belge" Olup Olmadığının Kontrolü

İncelenen yazının belge hükmünü kazanabilmesi için sahip olması gereken karakteristik özellikleri taşıyıp taşımadığı kontrol edilmelidir. Belgede sahtecilik yapıldığından bahsedebilmek için belgenin sahte olarak düzenlenmesi, başkalarını aldatacak şekilde değiştirilmesi, sahte bir belgenin düzenlenmesi gereken bir "belge" nin bulunması zorunludur. Bunun için, tezde daha önce de belirtildiği üzere, "belge" kavramının taşınması gereken bazı karakteristik özelliklerin bulunması gerekmektedir.

Şekil 2: Modül A: İncelenen Materyalin "Belge" Olup Olmadığının Kontrolü

9.2. Modül B: Belge Türünün Belirlenmesi

Belgeler kullanılma amacına ve kullanıldığı alana göre farklı şekillerde tasnif edilmişlerdir. Bu çalışmada belge türleri, 5237 sayılı TCK'da belgede sahtecilik suçlarıyla ilgili olarak ele alındığı şekilde incelenmiştir.

Bir bilgi ve belge yöneticisinin, bir yazının belge hükmünü taşıdığına karar verdikten sonraki adımı, aşağıda verildiği üzere, taşınması gereken rükünlere göre belge türünü tespit etmek olmalıdır.

Belgenin türüne göre taşınması gereken iç ve dış kaynaklı unsurların bazı farklılıklar göstereceği göz önünde bulundurulduğunda, bu adımın bir sonraki adımları da etkileyeceği ve titizlikle yürütülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3: Modül B: Belge Türünün Belirlenmesi

9.3. Modül C: Belge Formunu Oluşturan Unsurların Kontrolü

Hukuki, idari ve fonksiyona dayalı nedenlerden dolayı üretilen her belge, türüne göre belli bir karakteristiğe sahiptir. Bu karakteristik, bir takım form özelliklerinden oluşmaktadır. Belgelerin dokümanter yapısını teşkil eden bu form özellikleri, birçok unsurdan meydana gelen bir görsel bütünlüktür ve sahte belgelerin tespit edilebilmesi açısından belgelerin bu karakteristik yapısı, bir bilgi ve belge yöneticisi için oldukça önem arz etmektedir.

Bu adım, belgelerin orijinallik kritiğinde bir diğer önemli husus olan, belgeler üzerinde entelektüel ve fiziksel kontrolün sağlandığı “tanımlama” aşaması için bir bilgi ve belge yöneticisi açısından önemli ve titizlikle yürütülmesi gereken bir süreçtir. Unutulmamalıdır ki tanımlama, bir bilgi ve belge yöneticisinin profesyonelliğini gösteren en önemli noktalardandır.

- Belge nerede üretilmiştir?
- Belge hangi tarihte üretilmiştir?
- Belgeyi üreten kişi kimdir?
- Adres nedir?
- Antet ve başlık belgeye uygun mudur?
- Belgenin konusu nedir?
- Belgenin muhatabı kimdir?
- Belgenin metni, varlık nedenini hukuki gerekçeleriyle açıklayıp ortaya koyuyor mu? Gerekli mevzuat veya yönetmeliğe uygun yazılmış mıdır?
- Belgeyi kimin ürettiği ve onayladığı belli midir?
- Belgeyi tasdik eden ve doğruluğunu ispatlayan unsurlar mevcut mudur? (İmza, mühür, parmak izi vb.)

- Belgenin materyalinin niteliği, ölçüleri, büyüklüğü, kayıt şekli nedir?
- Belgenin yazı tipi ve yazılış şekli okunup anlaşılabilir düzeyde midir? Gerekli prosedürlere uygun mudur?
- Belgede kullanılan dil, üslup, anlatım ve terminoloji belge içeriği ile örtüşüyor mudur?
- Belgede bulunan damga, amblem ve onay işaretleri biçimsel olarak gerekli prosedürlere uygun mudur?
- Varsa, belge üzerindeki notlar ve ilaveler ilgili prosedürlere uygun mudur?

Şekil 4: Modül C: Belge Formunu Oluşturan Unsurların Kontrolü

9.4. Modül D: Belgenin Güvenilirlik, Gerçeklik, Özgünlük ve Orijinallik Kavramları Çerçevesinde Kontrolü

Bir belgenin sahte olmadığından söz edebilmek için, bir iradenin delili olma özelliğini kaybetmemesi ve entelektüel formunun eksiksiz olması, yani bir belgenin yaşam döngüsünün başından itibaren aynı içeriği ve değeri koruması gerekmektedir.

Bu adımda birbirleriyle yakından ilişkili olan belgenin, güvenilirlik, gerçeklik, özgünlük ve orijinallik kavramları çerçevesinde kontrolü sağlanmalı ve nihayetinde belgenin sahte olup olmadığına kararı verilmelidir.

Şekil 5: Modül D: Belgenin Güvenilirlik, Gerçeklik, Özgünlük ve Orijinallik Kavramları Çerçevesinde Kontrolü

Oluşturulan modelin, bilgi ve belge yöneticileri için sahte belgelerin tespiti noktasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu alanda yapılacak diğer çalışmalara temel hareket noktası olmak suretiyle kümülatif bir şekilde ilerleyip gelişeceği; belge sahteciliğini ilgilendiren diğer bilim dallarıyla birlikte disiplinler arası çalışmalar yapılmasına ışık tutacağı ümit edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Arşivler tarih boyunca gerçekleri muhafaza eden kurumlar olarak görülmüşlerdir. Arşivlerin muhteva ettiği belgeler ise gerçekleşmiş bir olayı meşrulaştırmakta ve o olay için kanıt teşkil etmektedir. Arşiv belgelerinin gerçekliğini koruma yükümlülüğü, uluslararası etik kurallarda da belirtilen arşivcilerin; güvenilirlik, bütünlük, özgünlük ve orijinallik gibi kavramları belge üzerinde sağlaması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca belgede sahteciliğin; bilgi ve belge yönetimi, diplomatik, adli tıp, hukuk, grafoloji başta olmak üzere birçok bilim dalını ilgilendiren ve belgelerde yapılan sahteciliklerin önlenmesi açısından disiplinler arası çalışma gerektiren bir mesele olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Diplomatik bilimi, bilgi ve belge yönetimi bilimi ile yakından ilişkisi nedeniyle bu çalışmada analiz edilmiş ve nihayetinde tarihte yaşanan belgede sahtecilik olaylarının/ girişimlerinin, bir bilgi ve belge yöneticisinin diplomatik bilgisine sahip olmasını da beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun için modern belgelerin diplomatığı ile ilişkili derslerin üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümü müfredatlarında yer alması önem arz etmektedir.

Birbirleri ile ilişkisi çok eskiye dayanan bilgi ve belge yönetimi ile diplomatik bilimlerinin koordineli bir şekilde çalışmalarıyla, belgelerin kanıt değerini derinden etkileyen “belge sahteciliği” sorununun daha kolay aşılabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle, geçmişten günümüze değin yaşanan belge sahteciliği olaylarının bir bilgi ve belge yöneticisinin, belgelerin fiziksel özelliklerinin yanı sıra bürokratik özelliklerini de bilmeleri gerektiğini ortaya koyduğu söylenebilir.

Amaçlarından biri, koruma zincirini, düzenini, oluşturulmasını ve kullanma koşullarını belgeleyerek arşiv malzemesinin gerçekliğini ortaya koymak için zemin oluşturmak olan ve bilgi ve belge yöneticilerinin profesyonelliğini ortaya koyan en önemli arşiv yönetim süreçlerinden biri olan “tanımlama”, belgelerin sahte olup olmadığının kritiğinde de önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte arşivleme süreçleri, özgünlüğü sağlamak ve arşivlenmiş materyallerin kullanıcıları ile bu materyallerin korunmasından sorumlu kurum arasında güven geliştirmek açısından oldukça önemli bir role sahiptir.

Belgenin orijinallığı tespit edildikten sonra bilgi ve belge yöneticisinin görevi, belgenin bütünlüğünün çevre ve güvenlik tehditlerinden korunmasını ve orijinalliğinin sabit kalmasını sağlamak olmalıdır. Belgenin mülkiyet zincirinin ve alınan koruma önlemlerinin bir kaydı, arşiv uygulamalarını ve belgenin orijinallığı kanıtlamak açısından yararlı olacaktır.

Bir olayı kanıtlamak için en güçlü dayanak olan belgelerin muhafaza edildiği arşivlerin toplumun güven kaynağı olması sebebiyle belgelerin güvenilirlikleri konusunda, belgenin yaşam döngüsü boyunca ve sonrasında belge yöneticileri ile arşivciler büyük rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, belgelerin orijinalliğinin korunması konusunda bilgi ve belge yönetimi alanında yapılacak çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Tarih boyunca süregelen belgede sahtecilik olaylarının, bilgi ve belge yönetimi alanında sahte belgeler konusunda artan bir araştırma alanı ortaya çıkardığı görülmektedir.

Kaynakça

- Adam, S. (2010). Preserving Authenticity In The Digital Age. *Library Hi Tech*, 28(4), 595-604.
- Archives and Records Association UK&Ireland. "Code of Ethics." https://www.archives.org.uk/images/ARA_Documents/ARA_Code_Of_Ethics.pdf adresinden 14.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Aslan, M. Y. (2015). Türk Ceza Kanunundaki Düzenlemeler Kapsamında Geniş Anlamda Sahtecilik Suçları. *Ankara Barosu Dergisi*, 149-172.
- Association of Canadian Archivists. "Code of Ethics and Professional Conduct." https://archivists.ca/sites/default/files/website_files/policy/aca_code_of_ethics_final_october_2017.pdf adresinden 14.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Ataman, B. K. (1995). *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Librairie de Péra.
- Aydın, B. ve Keskin, İ. (2008). Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 31(31), 197-228.
- Aydın, C. (2010). Elektronik Belgelerin Arşivlenmesi ve Erişim. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Code of Ethics. *International Council on Archives*. "ICA Code of Ethics." International Council on Archives. <https://www.ica.org/en/ica-code-ethics> adresinden 14.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Çiçek, N. (2003). Kamu Yönetiminde Üretilen Belgelerin Form Özelliklerinin İncelenmesi ve Arşivcilik Açısından Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çiçek, N. (2006). Özel Diplomatik Analiz Metodu: Sağlık Bakanlığında Üretilen İki Yazışma Üzerinde Uygulama. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 7(2), 267-292.
- Çiçek, N. (2007). Hukuksal Geçerlilik Bakımından Resmi Belgelerin Biçimsel Özellikleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 4(20), 136-137.
- Çiçek, N. (2011). Elektronik Belgelerin Diplomatik Analizi ve Arşivsel Bağın Kurulmasındaki Önemi: Türkiye'deki Uygulamalar Işığında Bir İnceleme. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 12(1), 87-104.
- Çiçek, N. ve Baştaş, A. (Ed.). (2009). *Modern Belgelerin Diplomatigi*. İstanbul: Derlem Yayınları.
- Dönmez, M., Kaygısız, M. ve Sever, H. (2011). *Adli Belge İncelemeleri ve Sahtecilik*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Duranti, L. (1991). Diplomats: New Uses for an Old Science (Part V). *Archivaria*, 32, 6-24.
- Erman, S. (1942). Evrakta Sahtekârlık Suçlarının Ana Hatları Tarihçesi ve Müşterek Unsurları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 8(1-2), 157-201.
- Gökcan, H. T. (2009). Resmi Belgede Sahtecilik Suçu (TCK m.204). *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 93-126.
- Gökçen, A. (2013). *Belgede Sahtecilik Suçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Güçlü, F. (2005). *Osmanlı'dan Günümüze Sahtecilik*. Ankara: Teknoed Yayınları.
- Hunter, G. S. (2003). *Developing and Maintaining Practical Archives*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Karakaş, H. S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Kastenhofer, J. (2015). The Logic of Archival Authenticity: ISO 15489 and the Varieties of Forgeries in Archives. *Archives and Manuscripts*, 43(3), 166-180.
- Ketizmen, A. (2008). Sahtecilik ve Tahrifata Karşı Geliştirilmiş Kıymetli Kâğıt ve Belgelerin Tasarım - Teknolojik Özellikleri, Örnek Bir Resmi Belge Tasarım Önerisi. Yayımlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Resmi Mühür Yönetmeliği. (1984, 8, Ağustos). 30.11.2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.848422.pdf> adresinden erişildi.
- Sağlık, Ö. (2018). Authenticity of The Electronic Records: Presenting The Context. 02.03.2019 tarihinde <https://dpconline.org/blog/idpd/authenticity-of-the-electronic-records> adresinden erişildi.
- Society of American Archivists. "Code of Ethics for Archivists." https://www.obs-traffic.museum/sites/default/files/ressources/files/SAA_Code_Ethics.pdf adresinden 14.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Society of American Archivists. "Core Values Statement and Code of Ethics." <https://www2.archivists.org/statements/saa-core-values-statement-and-code-of-ethics> adresinden 14.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Spilsbury, R. (2014). *Sahteciliği Önlemek*. (Nihal Demirkol Azak, Çev.) Ankara: Tübitak Popüler Bilim Yayınları.
- Sundqvist, A. (2011). Documentation Practices And Recordkeeping: A Matter of Trust or Distrust. *Arch Sci*, 11, 277-291.
- T.C. Başbakanlık (2015). Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik. 29 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20147074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden erişildi.
- Turhan Ç. N. (2016). Resmi Belgede Sahtecilik Suçu. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turner, J. (1990). Experimenting with New Tools: Special Diplomats and the Study of Authority in the United Church of Canada. *Archivaria*, 30, 91-103.
- Yalçınkaya, B. (2018). *Arşivsel Hakikat: Belgeler İçin Özgünlük, Güvenilirlik ve Devamlılık Yaklaşımı* (Özet). Gerçek Ötesi ve Bilgi Yönetimi. 8. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, (2014). *Belgede Sahtecilik Suçları* Ankara: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı.
- Yılmaz, R. (2015). Adli Belge İncelemelerinde Terminoloji. 3. Tıp Hukuku Günleri: Adli Belge İncelemeleri "Prof. Dr. Hayrettin Dalokay Anısına". İstanbul: Türk Tabipleri Birliği İstanbul Tabip Odası.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TAŞRASINDA BİR MEDRESE KÜTÜPHANESİ: BURSA TEDRİSAT-I CEDİDE-İ İLMİYE KÜTÜPHANESİ

A SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD URBAN MADRASAH LIBRARY: LIBRARY OF BURSA TEDRİSAT-I CEDİDE-I İLMİYE

Dr. Öğr. Üyesi Filiz DİĞİROĞLU

Marmara Üniversitesi

filiz.digiroglu@marmara.edu.tr

Öz

II. Meşrutiyet’le birlikte medrese ıslahatına ilişkin tartışmalar yoğunlaşmış, tasarlanan yeni medrese modellerinin uzantısı olarak kütüphaneler gündeme gelmiştir. Makaleye konu olan Bursa’daki Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi’nin de “yeni medrese kütüphanesi” modeli olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Bu makale söz konusu kütüphanenin talimatnamesine odaklanmıştır. Çünkü kütüphane idaresi ile ilgili kuralların detaylı bir şekilde ele alındığı bu kurallar manzumesi, medrese kütüphanelerinin yeni formuna dair birçok ayrıntıyı ifade etmektedir. Bu çalışma ile taşradaki bir medrese kütüphanesinin kuruluşu, mekanı, yönetimi, işletme biçimi, koleksiyon oluşturma şekli ve kullanıcı hizmetleri ortaya konmaktadır. Böylece Meşrutiyet dönemi Osmanlı kütüphanecilik tarihine mütevazı bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: II. Meşrutiyet, medrese, ıslahat, kütüphane, modernleşme

Abstract

Discussions about the madrasah reform were intensified with the Second Constitutional era and the libraries came to the agenda as extensions of new madrasah models. The Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Library in Bursa, which is the subject of this article, is thought to be designed as a new madrasah library model. This article focuses on the directive of the library in question. Because the directive is elaboration of the rules of the library administration in detail and the rules give too many details about the new form of madrasah libraries. This study examines establishment of a library in province, its space, management, collection development and user services. The study aims to make a modest contribution to the history of Ottoman librarianship of the era of the Second Constitutional.

Keywords: Second Constitutional, madrasah, Ottoman libraries, reforms, modernization.

Osmanlı'nın ilk başkenti olan Bursa'da ilmi hayat her zaman canlılığını korumuştur. XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren İslam dünyasının pek çok tanınmış alimine ev sahipliği yapan Bursa, yeni bir ilim merkezi olarak kitap akışının, telif ve istinsah faaliyetlerinin de yoğunlaştığı bir şehir haline gelmiştir (Erünsal, 2013, s. 55).¹ Bursa'da hocalar, talebeler, sahaflar eliyle sürdürülen ilmî hayatın mekansal varlık gösterdiği alanlar ise medrese, cami, kütüphane ve sahaf dükkanları olmuştur. Bu mekanlar içerisinde medrese Osmanlı kültür ve bilgi birikiminin yaygınlaştırılmasındaki en önemli araç olarak her zaman sistemin merkezinde var olmuştur. Medreselerin hemen yanında oluşturulan kütüphaneler ise ilmi hayatın devamını sağlayan önemli unsurlardan biri olarak kültür dünyasında yerini almıştır. Kütüphanelerin XVI. yüzyıldan itibaren İstanbul medreselerinin ayrılmaz bir unsuru haline geldiği düşünülürse (Erünsal, 2015, s. 491), Bursa'daki kütüphane-medrese ilişkisinin payitahttaki gelişime paralel bir seyir izlediği söylenebilir. Nitekim Tuba Çavdar'ın Bursa kütüphanelerini tanıttığı makalesinde Osmanlı'nın ilk başkentinde de medrese-kütüphane ilişkisinin benzer şekilde seyrettiği görülmektedir. Zira tamamı vakıf kütüphanesi olan ilk dönem Bursa kütüphaneleri içerisinde medrese kütüphaneleri ilk sıralarda yer almaktadır (Çavdar, 1989)². Görüldüğü üzere Osmanlı klasik dönemi Bursa'sında tıpkı diğer Osmanlı kentlerinde olduğu gibi vakıf kütüphanelerinin çoğunluğunu medrese kütüphaneleri oluşturmaktaydı.³

Tanzimat dönemi düzenlemeleri vakıf esasına dayanan Osmanlı kütüphaneciliğine uzanmış ve içinde bol miktarda medrese kütüphanesini de barındıran vakıf kütüphaneleri, yeni sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.⁴ Bunun neticesinde vakıf kütüphaneleri dışında yeni ihtiyaçlara cevap verecek kütüphane türleri doğmuştur. Meşrutiyet döneminde ise mevcut mektep, cemiyet kütüphaneleri ve kütüphane-i umumi türlerine millî kütüphaneler eklenmiştir.⁵ Modernleşme sürecinde İstanbul'un dışında, büyük Osmanlı şehirleri de yeni kütüphanelerle tanışmıştır. Bunlardan birisi de 9 Eylül 1913 tarihinde yayınlanan talimatnameye göre Bursa'da Meşihat bünyesinde kurulan Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi'dir. Ancak bunun Meşihat bünyesinde taşrada oluşturulan ıslah-ı medâris meclislerinden biri tarafından kurulması ve mekan olarak medrese binasını kullanması açısından yeni bir kütüphane türü olduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla medrese kütüphaneleri çerçevesinde değerlendirmek daha isabetlidir. Çünkü II. Meşrutiyet'le birlikte yoğunlaşan medreselerin ıslahatına ilişkin tartışmalarda yeni

¹ "XV. yüzyılın ilk yarısında şehirdeki medrese sayısı 21'e ulaşmıştı. Bu asırda mübalağalı bir rakam olmakla beraber, Bursa'da hem müderris hem de kadı olarak görev yapmış olan Molla Fenari'nin on bin kitabının olduğunun rivayet edilmesi, XV. yüzyılda Bursa'ya dikate değer bir kitap akışının olduğunu düşündürebilir."

² Çavdar'ın makalesinde tanıtılan yirmi iki kütüphanenin tamamı vakıf kütüphanesiydi ve medrese kütüphaneleri kütüphane türleri içinde ikinci sırada yer almaktaydı. Eyne Bey Subaşı Medresesi, Molla Yegan, Müftü Ahmed Paşa, Kasım Paşa Medresesi, Haraççioğlu ve Lütfullah Efendi Kütüphaneleri medrese kütüphanesi olarak kayıtlara geçmiştir.

³ Vakıf kütüphaneleri ile ilgili bkz. İsmail Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul 2015.

⁴ Tanzimat sonrası vakıf kütüphaneleri hakkında yapılan/yapılmak istenen düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Erünsal, "Tanzimattan Sonra Vakıf Kütüphaneleri: Sona Doğru", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 29, Cambridge 2005, s. 165-179; "Tanzimattan Sonra Türk Kütüphaneciliği ile İlgili Belgeler", *Osmanlı Araştırmaları*, 31, İstanbul 2008, s. 229-339.

⁵ Tanzimat sonrasında yeni kütüphane türlerinin ortaya çıkışındaki toplumsal ve siyasi etkiler ile yeni kütüphanelerin oluşum şartlarına göre tasnif edildiği ve tanıtıldığı bir tez için bkz. R. Tuba Çavdar, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi*, İstanbul 1995, Doktora Tezi, s. 1-61.

medrese modelleri önerilmiş ve kütüphanelerin de bunlara uygun biçimde tasarlanması gündeme gelmiştir. Diğer bir ifade ile ıslah-ı medaris politikaları kütüphanenin ıslahını da elzem kılmıştır. Talimatnamesini inceleyeceğimiz Bursa kütüphanesi, mevcut medrese kütüphanelerini modernleştirme çabalarının bir ürünü olarak tezahür etmiştir.

Makaleye konu olan Bursa kütüphanesinin talimatnamesi ile kütüphanenin işleyişi anlaşılmalı çalışılacaktır. Talimatname sayesinde varlığından haberdar olduğumuz “yeni medrese kütüphanesi” modeli tanıtılarak Osmanlı kütüphaneleri tarihine mütevazı bir katkı sağlanacaktır. II. Meşrutiyet dönemindeki Osmanlı kütüphanelerinin modernleşme çabaları ile modern medrese fikrinin kesiştiği bir alan olarak medrese kütüphaneleri ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışma Meşrutiyet sonrası Osmanlı kütüphane tarihindeki oluşumlara, politikalara dikkat çekerek mevcut problemlerin çözümüne dönük yeni bakış açıları da geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Modern medrese fikrinin uzantısı olan Tedrisat-ı cedide-i ilmiye kütüphanesine geçmeden önce medrese ıslahatından bahsetmek gerekir. Ancak hemen ifade edilmelidir ki medrese ıslahatına dair bilgi düzeyimiz yetersizdir ve bu nedenle meseleyi yorumlama kapasitemiz de oldukça sınırlıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri sistemin eğitilmiş insan kaynağını karşılayan medreseler, sistemin köklü değişimler geçirdiği XIX. yüzyılda bazı düzenlemelere tabi olmuştur. Aynı dönemde Osmanlı medreseleri eğitimde alternatif bir kurum olarak mekteplerin kuruluşuna şahitlik etmiştir. Tanzimat sonrası düzenlemelerle eğitimde medrese-mektep ikiliği medrese aleyhine giderek derinleşmeye başlamış ve fonksiyonlarını yitirdiği tartışmaları medreselerin kaldırılması gerektiği düşüncelerine kadar uzanmıştır.⁶ Meşrutiyet döneminde medreselerin kapatılması tartışmaları ıslah edilmeleri fikrine doğru evrilmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Medrese sisteminin iyileştirilmesi için hazırlanan ilk Islah-ı Medâris Nizamnamesi 1910'da yayınlanmıştır (Sarıkaya, 1997, s. 127-131).⁷ Aynı yıl içinde bu nizamnamenin doğal bir uzantısı mahiyetinde zeyl olarak taşra nizamnamesi yayınlanmıştır. Zeyl nizamnamesi taşralarda “ıslah-ı medaris meclisleri” oluşturmayı amaçlıyordu.⁸ Bu çerçevede ıslah-ı medaris meclisinin bir şubesi de Bursa'da faaliyete başladı. Meclisin maksadı çağın ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalan medreselerin iyileştirilmesiydi. Nitekim ilk faaliyetlerinden birinin “Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye” adıyla bir kütüphane tesisi olması dikkat çekicidir.

⁶ Tanzimat dönemi medreselerine dair yapılmış bir çalışma için bkz. Zeki Salih Zengin, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul, 2004. Aynı yazarın konumuz açısından daha dikkate değer olan yüksek lisans tez çalışmasının kitaplaşmış versiyonu için bkz. *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi (1908-1918)*, Akçağ Yayınları: Ankara 2002.

⁷ Toplumdan gelen baskılar sonucu harekete geçen Meşihat makamı, hükümetin de desteğiyle medrese reformunun esasını teşkil eden eğitim-öğretim sisteminde ıslaha yönelik adımları 1910 yılının başlarında atmaya başladı. Hazırlanan program taslağı 13 Şubat 1910 tarihinde Tabhane medresesinde yapılan bir törenle kamuoyuna sunuldu. Bu açılış töreni ile duyurulan program, bazı ufak değişiklik ve ilavelerle 26 Şubat 1910 tarihinde Padişah'ın tasdiki ile Medaris-i İlmiye Nizamnamesi adı altında yayınlanmıştır.

⁸ “Birinci madde: Merâkiz-i vilayât ve elviye ve kaza Nüvvâbın nezareti ve müftülerin taht-ı riyasetinde ikisi usul-i tedris ve ahvâl-i medârise muttali' ve ikisi ilm-i vücuh-ı kıraatte mütehasıs ulemadan dört ve umûr-ı evkafa vukufu bulunanlardan iki zat intihab edilerek kâr-aşına bir encümen teşkil olunacak ve mahallince en büyük Evkaf ve Maarif memurları işbu meclisin aza-yı tabiiyesinden bulunacaktır. İkinci madde: İşbu meclis hangi vilayet ve liva ve kazada ise isminin derciyle “Meclis-i Islah-ı Medâris ....” ibaresiyle menkûş bir mühr-i resmi ittihaz edecektir.” *Medâris-i İlmiye Nizamnamesine Zeyl Olarak Tanzim Olunan Taşra Medâris Nizamnamesi*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1326, s.3.

Taşradaki medreselerin ıslahı için kurulan bu meclislerin faaliyetleri ve dolayısıyla kütüphane kurma teşebbüsleri hakkında bilgi yok denecek kadar azdır (Yazıcı, 1993).⁹ Meşrutiyet dönemi medrese ıslahatı üzerine kapsamlı müstakil çalışmalar yapılmadığı için, mevcut literatürden bu kurumlar ve faaliyetleri hakkında bilgi edinmek mümkün olamamaktadır.¹⁰ İstanbul merkezli medrese ıslahatı projelerinin ve tartışmalarının taşradaki yansımaları gözden kaçmıştır. Zira taşra uleması ıslahatın nasıl olması gerektiği hususunda dikkate değer teşebbüslerde bulunmuşlardır.¹¹ Bu bağlamda İzmir’de medrese eğitimi, tekke ve medreselerin ıslahına dair düzenlenen Mu’temer-i İlmî Kongresi¹², Bursa’daki Cemiyet-i İlmiye¹³, Selanikteki Cemiyet-i İlmiye¹⁴ ya da Konya’daki İslah-ı Medaris Medresesi¹⁵ gibi girişimler özellikle zikredilmelidir (Tutsak, 2002; Arabacı, 1998, s. 476-486). Medrese ıslahatının taşrada istenilen düzeyde örgütlenememesi¹⁶, Mu’temer-i

⁹ Mevcut çalışmaların çoğu 1914’te başlatılan İslah-ı Medaris girişimlerinin incelenmesinden ibaret olup kütüphanelerine dair herhangi bir ilgi ve bilgi bulunmamaktadır. Karahisar-ı Sahip medresesindeki ıslahatlara değinerek taşra medreselerindeki uygulamalara eğilen ilk çalışmalardan olmasına rağmen Nesimi Yazıcı’nın makalelerinde de kütüphaneye dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bkz. Nesimi Yazıcı, *İslâh-ı Medâris Öncesi Karahisar-ı Sahib’te Medreseler*, 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1993)*, Afyon, 1994, s. 43-48; Aynı yazar, “Son Dönemde Karahisar-ı Sahip Medreseleri ve İslah-ı Medaris Uygulaması”, Ankara, 1994. *Belleten*, c. LVIII, S. 223, s. 635-657.

¹⁰ İslah-ı medaris nizamnameleri çerçevesinde genel politikaları yansıtan bazı çalışmalar için bkz. Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1983; Zeki Salih Zengin, *Meşrutiyet Döneminde Medreselerin İslahı Hareketleri ve Din Eğitimi (1908-1918)*, Erciyes Üniversitesi 1993; Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997; Adem Ölmez, “II. Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Medreselerinde Reform Çabaları ve Merkezileşme”, *Vakıflar Dergisi*, 41, Haziran 2014, s. 127-140. Yine nizamnameler çerçevesinde medrese ıslahatını ele alan son dönemde yapılmış bir çalışma için bkz. Arzu Güldöşüren, “İki Farklı Merkez İki Farklı Nizamname: 1914 İslah-ı Medâris ve 1921 Medâris-i İlmiye Nizamnamesi”, *Osmanlı Medreseleri Eğitim Yönetim ve Finans*, yay. haz. Fuat Aydın-Mahmut Zengin-Kübra Cevherli-Yunus Kaymaz, İstanbul: Mahya Yayınları, 2018, s. 585-620.

¹¹ Meşihatten ve hükümetten umudunu kesen bazı ulema, ıslah işini, kurdukları mahalli derneklerle yürütme yoluna gittiler. Bu amaçla Konya ve Selanik’te ıslah dernekleri kuruldu. Arnavutluk’ta, ıslah projeleri bizzat bölge ileri gelenlerince yürütüldü. *Medrese ve Modernleşme*, s. 172.

¹² Sadiye Tutsak, İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950), Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002, s.44-46. Kongrede alınan kararlar için bkz. *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sıratı Müstakim*, yay. haz. İskender Türe, ed. Ertuğrul Düzdağ, c.7, Bağcılar Belediyesi: İstanbul 2016, s. 332-334.

¹³ Ahmed Şirani’nin çıkardığı *Medrese İtikadları* dergisi, bu tür cemiyetlerin ilk vazifesinin medrese ıslahatı olması gerektiğini ifade edip, risaleler ve kitaplar hazırlamak suretiyle medreselilerin eğitim materyallerinin hazırlanmasını da bu cemiyetler üzerinden ulemaya havale etmektedir. Bkz. “Bursa’da Cemiyet-i İlmiye”, *Medrese İtikadları*, 21 Şaban 1331, no: 10, s.76.

¹⁴ Bu cemiyetin faaliyetlerine örnek olarak basında Selanik’teki medrese ıslahatı ile ilgili bir yazıya tekzip mahiyetinde *Beyanül’-Hak*’ta yayınladıkları habere bakılabilir. Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye Selanik Vilayeti Heyet-i İdaresi, “Medreselerimiz”, *Beyanü’l-Hak*, S. 51, 2 Ra 1328, s. 1078-1080.

¹⁵ Konya’da da II. Meşrutiyet’in başlarında İstanbul’daki 1914 tarihli Meşihat makamı tarafından organize edilen İslah-ı medaris hareketinden önce bir girişimde bulunulmuştur. Konya’da “İslah-ı medaris-i İslamiye cemiyet-i hayriyesi” adıyla kurulan cemiyetin medrese, mescid, kütüphane, konferans salonu, laboratuvar, müderris evi, şadırvan ve bahçeden oluşan bir kompleksi mevcuttur.

¹⁶ Medaris-i İlmiye Nizamnamelerinin taşralarda uygulanma oranına dair sağlıklı verilere sahip değiliz. Örneğin Gönen’de Solak Hacı Ahmed Ağa Medresesi’ndeki gibi bazı başarılı uygulamalar olmakla beraber Karahisar-ı Sahip sancağına bağlı mülhakatta Medaris-i İlmiye Nizamnamesi gereğince bir teşkilat oluşturulmadığı bilinmektedir. Ancak bu tür bilgilerin artmasıyla beraber genel bir hüküm verilebilecekse de 1910’dakine göre daha sistemli uygulanan 1914 tarihli medrese ıslahatında bile sınırlı düzeyde bir başarıdan bahsedilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, “Osmanlı Son Dönemi Taşra Medreseleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Osmanlı Dünyasından Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri (İstanbul 12-15 Nisan 1999)*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2001, s. 589-590.

İlmî Kongresi'ndeki kararların uygulanamaması, Bursa'daki kütüphane girişiminin akibetine dair soru işaretlerine davetiye çıkarmaktadır.

Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de, kütüphane talimatnamesinin yayımlandığı tarih ve mecradır. 9 Eylül 1913 tarihli talimatname aslında bağlantılı olduğu medrese ıslahatı meselesi açısından ilginç bir zamanlamaya sahiptir. Şeyhülislam Hayri Efendi'nin göreve gelmesiyle geniş çapta ve sistematik olarak medrese ıslahatına dair yeni bir girişim başlamış ve 1 Ekim 1914'te İslah-ı Medaris Nizamnamesi yayınlanmıştı (Sarıkaya, 1997, s. 147-159). Hayri Efendi'nin medrese ıslahatı ile ilgili somut ve ciddi adımlar atmasından neredeyse bir yıl önce Bursa İslah-ı Medaris Meclisi harekete geçmiş, yeni medreselere yakışacak kütüphanenin talimatnamesini yayınlamıştı. Söz konusu talimatname aslında Bursa'daki medrese ıslahatı sürecinin bir parçasıydı.¹⁷ Talimatnamenin çıkışından on gün sonra medrese ıslahatı meselesini yakından takip eden Ahmed Şirani'nin İstanbul'da neşrettiği *Medrese İtikadları* dergisinde yayınlanarak halka duyurulmuştur.¹⁸

11 maddeden oluşan talimatnamenin ilk maddesinde kütüphaneyi tesis eden kurum ile kütüphanenin adı zikredilmektedir. Diğer maddelerde kütüphane mekanı, çalışma saatleri, kullanıcı profili ve işletme tarzına dair bilgiler sıralanmıştır. Aslında bu metin kütüphane idaresi ile ilgili kuralların detaylı bir şekilde ele alınmasıydı ve idarecilerin bu tür medrese kütüphanelerini ince ayrıntılarına kadar tasarladığını göstermekteydi. Bu kurallar manzumesi medrese kütüphanelerinin yeni formuna dair birçok ayrıntıyı ifade ediyordu. Bu ayrıntılardan ilki kütüphanedeki “muamelat ve vezaif-i lazime”nin, Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye müdürü tarafından yerine getirileceğidir. Bu da medrese kütüphanelerindeki yönetim makamının hafız-ı kütüblere müdürlere geçtiğini göstermekteydi. Son dönem Osmanlı bürokrasisinde “müdürlük” farklı birçok makama tekabül etmekle birlikte esasen okul müdürünü çağrıştırmaktadır¹⁹ ve talimatnamenin ilk maddesi de kütüphanenin modern bir mektep kütüphanesi olarak kurgulandığını düşündürmektedir. Öte taraftan bu tanım müdürü kütüphane idaresinin ötesinde bir sorumluluk alanına dahil etmiş midir? Talimatnamedeki görev tanımı, müdürlüğün idari işler dışındaki koleksiyon oluşturma, katalog yapma gibi kütüphanecilik vazifelerini kapsayıp kapsamadığı hususunda yetersizdir. Kütüphane mekanı Mahkeme medresesi²⁰ binasında bir oda ile Fetvahane'nin altında bir odadan oluşacaktır. Mahkeme medresesi, Ulucami'ye çok yakın, oldukça

¹⁷ 1913 yılı başlarında Meşihat'tan Bursa medreselerine tatbiki emr buyrulan talimatnamede medreselerin yeni sistemi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Hüdavendigâr Vilayet Matbaası'nda basılan bu talimatname için bkz. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 6529. Yıl sonunda da bu medreselere uygun bir kütüphanenin tasarlanarak makalede ele aldığımız talimatname yayınlanmıştır.

¹⁸ Bu makalede kullanılan talimatname, *Medrese* dergisinin 17. sayısında neşredilen talimatnamedir.

¹⁹ “Müdürlük” son dönem Osmanlı bürokrasisinde harik müdüründen mektep müdürüne kadar çeşitli birimlerde kullanılmıştır. Hatta Kıraathane-i Osmanî Müdürü Sarafim Efendi gibi bazı kıraathane sahipleri bile müdür olarak nitelenmiştir. (Bu hususa dikkatimi çeken Prof. Dr. Kemalettin Kuzucu'ya müteşekkirim).

²⁰ Yıldırım Bayezid yaptırmıştır. 1425 tarihli olan ve Ulu Cami ile Vaiziye Medresesi'ne tahsis edilen vakfiye suretinde, medrese Ulu Cami'nin batı kapısı karşısında tarif edilir. “Mahkeme Medresesi” olarak da adlandırılmıştır. Medresenin, başlangıçta 10 öğrenci odasına ve kagirden yapılmış büyük bir dershaneye sahip olduğu bilinmektedir. <http://www.bursa.com.tr/vaiziye-medresesi-248.html>

“1830'da Vaiziye medresesinin hepsi yatılı 41 öğrencisi bulunmaktadır.” Bkz. Raif Kaplıanoğlu, *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursanın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Bursa, 2013, s. 123; Şimdiki Müftülük dairesinin arka tarafındadır. Ulucaminin batı tarafındadır.” *Bursa Kütüğü*, c. 4, s. 299.

merkezi bir yerdedir (Aydın ve Erünsal, 2019, s. 166).²¹ Dolayısıyla kütüphanenin kültürel ve ticari faaliyetin yoğunlaştığı bu alanda kurulmasında, herkesin yararlanmasını kolaylaştırma amacı göz önünde tutulmuş olmalıdır. Ancak talimatnamedeki “şimdilik” ifadesi bu mekanın geçici olduğunu ve ileride daha büyük ya da daha uygun bir mekana taşınmasının planlandığını göstermektedir. Çünkü talimatnamede belirtildiği üzere söz konusu mekan sadece iki odadan ibarettir. Bu iki odadan Medrese binasında olan kütüphane, Fetvahane altındaki ise mütalaahane olarak kullanılacaktır.

Kütüphanenin çalışma gün ve saatleri her gün sabahtan akşama kadar açık olacak şekilde ayarlanmıştır. Herkese açık olan kütüphaneyi talebeler ders saatleri dışında yani tatil günlerinde kullanabileceklerdi. Medrese içindeki kütüphanenin bulunduğu dersane kısmından ders harici gün ve saatlerde yararlanabileceklerdi. Bu şartlı kullanım talebelerin ders günlerinde ders dışı herhangi bir şeyle meşguliyetlerinin doğru olmaması şeklinde izah ediliyordu. Talimattaki bu hususlar, kütüphanenin herkese açık olarak tasarlanırsa da esasen medrese talebelerine yönelik bir girişim olduğunu bir kez daha göstermektedir. Yani bu kütüphanenin ana okuyucu profilini oluşturanlar medrese talebeleridir²². Kütüphanenin kurallar manzumesine dönecek olursak, salonda mütalaada bulunan bir okuyucu olduğu müddetçe konuşmak yasaktır. Görüldüğü üzere okuyucu ve kullanıcının verimli bir ortamda çalışabilmesi için kütüphane dahilinde konuşma yasağı konmuştur. Çünkü kütüphane, mütalaa yani sessiz okuma veya metinsel danışma ve istinsah, yani kopyalama ve yazıya geçirme faaliyetleri için tasarlanmış bir mekandır.

Kütüphaneye ait olacak her eser ve risale, müdür tarafından satın alınacaktı. Bir bakıma yeni dönemin medrese anlayışına uygun modern kütüphaneler kurulması müdürün sorumluluğundadır. Yeni medrese modeli akli ilimleri daha fazla önemsemekteydi ve aslında tüm bu çabaların altında mekteplerin hakim olduğu bir kültürel ortamda medreseleri mekteplere yaklaştırarak yaşatma gayreti yatmaktaydı (Uyanık ve Çam, 1949, s. 257)²³. Bu bağlamda oluşturulacak kütüphanede dinî olmayan kitaplara yer verileceği ve yeni müfredata göre koleksiyonun disiplinler bakımından da zenginleştirileceği muhakkaktı. Yeni medrese kütüphaneleri koleksiyonunu, eskilerinkinden farklı kılan en temel özellik bu olmalıdır.

Müdür nezaretinde satın alınan eserlerin her bir nüshası “İslah-ı Medaris Meclisi” mührü ile mühürlenecekti. Kütüphaneye ait eserler kütüphanede muhafaza edilirdi. Eserlerin kütüphane ve mütalaahane odalarından birbirlerine nakli mümkün iken kütüphane binası dışına çıkarılması hiçbir şekilde uygun değildir. Aslında bu madde açık bir şekilde kütüphanenin ödünç verme politikasını ortaya koymakta ve kitapların ancak kütüphane içinde kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu kural birkaç açıdan kütüphane için

²¹ Ulu Cami'nin Bursa'nın dini, sosyal ve ticari faaliyetlerinin merkezinde yer aldığı şehrin bu şekilde konumlandığı bilinmektedir. Nitekim kitap ticaretinin kalbi olan Sahaflar Çarşısı da Ulucami civarındadır. Erünsal, *Sahaflar*, s. 61-63. 1901 baharındaki Bursa ziyaretini anlatan H. Vassaf, Ulucami civarındaki Sahaflar çarşısından bahseder. Aynı şekilde Bursa sözlü tarihi 1958'e kadar bu civardaki çarşının varlığını teyid eder.

²² Osmanlı medrese talebelerinin okuduğu kitapları tereke kayıtlarından yola çıkarak tespit eden öncü çalışmalardan biri olarak bkz. Bilgin Aydın-İsmail Erünsal, “Tereke Kayıtlarına Göre...”, s.173-203.

²³ Nitekim 1914 nizamnamesi ile bir taraftan meslek derslerinin daha düzenli okutulması diğer taraftan da müspet bilimlerle ilgili derslere yer vererek medreseleri Maarif Nezareti'ndeki okullarla boy ölçüşecek seviyeye getirmek amaçlanmıştır.

faydalıydı. İlk olarak kuralın sağladığı mekansal bağımlılık ile kütüphane, metinlerle hemhal olma faaliyetleri için daha özel bir kurum haline geliyordu. İkincisi ise koleksiyonun selameti yani kitapların korunması ve kayıpların azalması için en pratik önlemlerden biriydi.

Kütüphanenin geliri “erbab-ı hamiyet”in bağışlarıyla karşılanacaktır. Burada bağışın nakit olduğunu ifade etmek gerekir. Bu meblağ bağış yapacağını taahhüd edenlerden aylık taksitler şeklinde toplanacaktı. Kütüphane müdürü tarafından makbuz karşılığında alınan bağışlar, özel bir deftere kaydedilecekti. Kütüphaneye ait nakit, yüz kuruştan az ise müdür nezdinde saklanacak, yüz kuruşu aşınca müdür tarafından bankaya yatırılacaktı. Talimatname, medrese ıslahatı ile ilgilenen Meclis’in kararı olmaksızın kütüphane adına herhangi bir satın alım ya da harcama yapılmasını yasaklıyordu. Ancak bağışçılar uygun gördükleri eserleri Meclis’e teklif edebilecekler ve burada değerlendirilecekti. Meclis, Mart ve Eylül başında olmak üzere senede iki defa kütüphane hesap defterlerini inceleyerek tasdik edecektir.

Elimizde sadece talimatnamesi bulunan Bursa’daki Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi’ne dair pek çok soru cevapsız kalmaktadır. Bunların başında da “kütüphanenin bir tasarıdan öteye geçip geçmediği, şayet fiiliyata geçirildiyse bunun Bursa ile mi sınırlı kaldığı?” sorusu gelmektedir. 1916 yılının başlarında kaleme alınan Bursa kütüphanelerine dair bir teftiş raporunda “Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi”nden bahsedilmemektedir (Başkanlık Osmanlı Arşivi, t.y.).²⁴ Medrese, cami ve tekke kütüphanelerini içeren bu teftişte makaleye konu olan “Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi”nin zikredilmemesi faaliyete geçmediği yönündeki şüpheleri beslemektedir. Benzer şekilde 1927 yılına ait salnamede de Bursa kütüphaneleri arasında ismine rastlanılmaması söz konusu kütüphanenin tasarıdan öteye geçemediği kanaatini pekiştirmektedir (Bursa Vilayet Salnamesi, 1927, s. 313-314).

Tedrisat-ı Cedide-i İlmiye adı ile zikredilmemekle birlikte, Meşrutiyet sonrasında benzer saiklerle Konya’da ulemanın girişimiyle İslah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi ve kütüphanesinin kurulduğundan haberdarız. Ancak bu makalenin sınırlarını aşacağı için Bursa’da devlet, Konya’da ulema inisiyatifi ile başlayan bu iki kütüphanenin benzerlik ve farklılıklarını tespite girişilmeyecektir. Medrese ıslahatının uzantısı olarak kurulan medrese modelleri ve kütüphaneleri özellikle de bu meselenin taşra boyutundaki seyrine dair literatür oldukça bakirdir.²⁵ Elinizdeki çalışmanın bu bakir alana Bursa’daki ıslah-ı medaris meclisi tarafından kurulan kütüphane çerçevesinde katkı sağlaması umulmaktadır. Kütüphanenin ismi meselenin doğrudan medrese ıslahatı ile alakalı olduğuna işaret etse de Bursa’daki “modern medrese kütüphanesi”nin Türk modernleşme tarihinden azade ele alınamayacağı aşikardır.

²⁴ Bursa kütüphanelerine dair 6 Şubat 1916 tarihli bu teftiş raporunda; 9 adet kütüphane sayılmış bunların müessisleri, kuruluş tarihi, mevcut koleksiyondaki kitap adedi ve bu kitaplar içinde Türkçe eserin oranı belirtilmiştir. Rapor için bkz. BOA, MF KTU, 9/27.

²⁵ Bu bağlamdaki istisnai çalışmalardan biri için bkz. Harun Yılmaz, “Osmanlı Son Döneminde Medreselerin İslahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyübî Külliye-i İslâmiyesi ve Külliye Talimatnamesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51, Aralık 2016, s. 79-113. Bu talimatnamenin 14. maddesi kütüphane ve müze memurunun vazifelerine dairdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. aynı yer, s. 96.

Sonuç

II. Meşrutiyet döneminde medrese ıslahatı fikrinin bir uzantısı ve uygulama sahası olarak medrese kütüphaneleri ele alınmıştır. Burada ulemanın akli ve nakli ilimlerin birlikte okutulacağı, Türkçe ve yabancı dilin müfredata dahil olacağı modern medreselere yakışır yeni bir kütüphane kurma fikrinden yola çıktığı şüphesizdir. Söz konusu fikir ve tasarılar İstanbul medreseleri başta olmak üzere tüm Osmanlı medreselerinde hayata geçirilmek istenmekteydi. Taşrada gerek Bursa'daki gibi Meşihat kanalıyla gerekse yerel ulemanın inisiyatifi ile birtakım ıslah-ı medaris uygulamaları gerçekleşmiştir. Bu makale ise taşradaki ıslah-ı medaris uygulamalarına medrese kütüphaneleri düzeyinde bir katkı yapmıştır. Ele alınan kütüphane talimatnamesi ile kütüphanenin kuruluşu, mekanı, yönetimi, işletme biçimi, koleksiyon oluşturma şekli ve kullanıcı hizmetleri olmak üzere kütüphanecilik sahasında birçok konuya açıklık getirilmektedir. Kurumsal yapısı ve işleyişi ile ilgili kurallar manzumesi sayesinde Meşrutiyet dönemi Osmanlı taşrasındaki kütüphanelere dair literatüre katkı sağlanmıştır. Osmanlı kütüphanecilik literatüründe “yeni medrese kütüphanesi” modeline dair müstakil bir çalışmanın olmadığı bir zeminde kaleme alınan bu makalenin Meşrutiyet dönemi medrese kütüphaneleri üzerine yapılacak yeni çalışmalara ilham vermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Arabacı, C. (1998). *Osmanlı Döneminde Konya Medreseleri*. Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları: Konya.
- Atay, H. (1983). *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aydın B. ve Erünsal, İ. (2019). Tereke Kayıtlarına Göre Bursa'da Sahafılık. *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri* içinde, (s. 166), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi (t.y.). Maarif Nezareti Kütübhane-i Umumi, 9/27.
- Bursa'da Cemiyet-i İlmiye, *Medrese İtikadları*, 21 Şaban 1331, no: 10, s.76.
- Bursa Vilayet Salnamesi. (1911). Bursa Vilayet Matbaası, s. 313-314.
- Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye Selanik Vilayeti Heyet-i İdaresi. (1912). *Medreselerimiz. Beyanü'l-Hak*, 51(2), s. 1078-1080.
- Çavdar, R. T. (1989). Bursa Kütüphaneleri. *Kütüphanecilik Dergisi: Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 2, 101-117.
- Çavdar, R. T. (1995). Tanzimattan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erünsal, İ. (2005). Tanzimattan Sonra Vakıf Kütüphaneleri: Sona Doğru. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 29, 165-179.
- Erünsal, İ. (2008). Tanzimattan Sonra Türk Kütüphaneciliği ile İlgili Belgeler. *Osmanlı Araştırmaları*, 31, 229-339.
- Erünsal, İ. (2013). *Osmanlılarda Sahafılık ve Sahafılar*. Timaş Tarih: İstanbul.

- Erünsal, İ. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Güldöşüren, A. (2018). *İki Farklı Merkez İki Farklı Nizamnâme: 1914 İslah-ı Medâris ve 1921 Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi*. Osmanlı Medreseleri Eğitim Yönetim ve Finans. F. Aydın, M. Zengin, K. Cevherli ve Y. Kaymaz (ed). içinde (ss. 585-620), İstanbul: Mahya Yayınları.
- Kaplanoġlu, R. (2013). *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursanın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*. Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Medâris-i İlmiye Nizamnamesine Zeyl Olarak Tanzim Olunan Taşra Medâris Nizamnamesi*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1326.
- Ölmez, A. (2014). II. Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Medreselerinde Reform Çabaları ve Merkezileşme. *Vakıflar Dergisi*, 41, 127-140.
- Sarıkaya, Y. (1997). *Medreseler ve Modernleşme*. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Tutsak, S. (2002). *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*. Kültür Bakanlığı: Ankara.
- Tutsak, S. (2016). *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Türe, İ. ve Düздаġ, E. (ed). (2016). *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sırâtımüstakim c.7*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi. s. 332-334.
- Uyanık, E. ve Çam, İ. D. (1949). II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerde İslahat Tartışmaları. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43(2). s. 257.
- Vaiziye Medresesi. 27.03.2019 tarihinde <http://www.bursa.com.tr/vaiziye-medresesi-248.html> adresinden erişildi.
- Yazıcı, N. (1993). *İslâh-ı Medâris Öncesi Karahisar-ı Sahib'te Medreseler*. 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri içinde (ss.43-48), Afyon: Afyon Belediyesi.
- Yazıcı, N. (1994). Son Dönemde Karahisar-ı Sahib Medreseleri ve İslah-ı Medaris Uygulaması. *Belleten*, 58(223), 635-657
- Yazıcı, N. (2001). *Osmanlı Son Dönemi Taşra Medreseleri Üzerine Bazı Düşünceler*. Osmanlı Dünyasından Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliġleri içinde (s.589-590), İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
- Yılmaz, H. (2016). Osmanlı Son Döneminde Medreselerin İslahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyübî Külliye-i İslâmiyesi ve Külliye Talimatnamesi. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 51, 79-113.
- Zengin, Z. S. (2002). *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi (1908-1918)*. Ankara: Akçaġ Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2004). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

EK**Bursa Tedrisât-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi Talimatıdır**

Birinci madde: “Bursa ıslâh-ı medâris meclisi” tarafından “tedrisât-ı cedide-i ilmiye” kütüphanesi namıyla bir kütüphane tesis olunmuştur.

İkinci madde: Şimdilik mahkeme medresesi dershanesi “kütüphane” ve fetvahane zîrindeki oda da “mütalaahane” ittihâz olup muamelât ve vezâif-i lazimesi tedrisât-ı cedide müdiri tarafından ifa olunacaktır.

Üçüncü madde: Kütüphane, umuma sabahtan akşama kadar her gün açıktır. Yalnız talebe-i ulumun eyyâm-ı tahsiliyyede dersten mâ‘adâ, hiçbir şeyle meşgul olmaları câiz olmadığından onlar, ancak tatil günleri kütüphaneye yani medrese derûnundaki dersane kısmına gelebilirler.

Dördüncü madde: Kütüphanede mütalaa ile meşgul kimse buldukça konuşmak memnû‘dur.

Beşinci madde: Kütüphaneye aid “âsâr ve resâil” müdir tarafından mübâya‘a olunacak ve her nüshası “ıslâh-ı medâris meclisi” mührüyle tahtîm olunacaktır.

Altıncı madde: Kütüphaneye aid eserler, kütüphanede hıfz olunur. Ve işbu âsâr, berây-ı mütalaa kütüphane ile mütalaahanenin birinden diğerine nakl olunabilir ise de bunlardan başka yere hiç bir suretle çıkarılması câiz değildir.

Yedinci madde: Kütüphanenin vâridâtı, erbâb-ı hamiyetin teberrü‘âtıyla taahhüd edilen tekâsit-i şehriyyeleridir.

Sekizinci madde: İtâ olunan teberrü‘ât ve taahhüdât müdir tarafından kabz olup mukabilinde makbuz verilerek defter-i mahsusuna kayd edilir.

Dokuzuncu madde: Kütüphaneye aid, nükûd yüz kuruşu tecavüz edince müdir tarafından bankaya tevdî‘ olup yüz kuruştan dîn olursa müdir nezdinde hıfz olunur.

Onuncu madde: Meclisin kararına iktirân etmeksizin “Kütüphane” namına mübaya‘ât ve sarfiyât-ı saire icra edilemez. Yalnız iâne veren zevât, münasip gördükleri asârı meclise teklif ederler.

Onbirinci madde: Mart ve Eylül ibtidâlarında olmak üzere senede iki defa meclis tarafından hesâbâta bakılarak defterler tasdik olunacaktır.

fi 27 Ağustos sene 329/ 7 Şevval 1331 [9 Eylül 1913]

“Bursa Tedrisât-ı Cedide-i İlmiye Kütüphanesi Talimatıdır”, *Medrese İtikadları*, nr. 17, 17 Şevval 1331 [19 Eylül 1913], s. 140.

OSMANLI KADI SİCİLLERİ ve KANUNİ DÖNEMİ SİCİLLERİNDEN İSTİSNAİ ÖRNEKLER¹

OTTOMAN COURT RECORDS and EXCEPTIONAL CASES FROM THE ERA of SULEIMAN the LAWGIVER

Dr. Kenan YILDIZ
İslam Araştırmaları Merkezi
kenan.yildiz@isam.org.tr

Öz

Osmanlı bürokrasisi Kanuni döneminde şekillendiği gibi kanunlaştırma faaliyetleri de bu devirde bariz şekilde yaygınlaşmıştır. Osmanlı hukuk tarihinin temel kaynakları arasında yer alan kadı sicilleri de bu dönemden itibaren düzenli bir yapıya kavuşmuştur. Mevcut kadı sicilleri arasında Kanuni dönemine ait olanlar öncekilere kıyasla sayısal olarak üstün konumdadır. Nitekim kadı sicilleri Kanuni dönemi itibariyle muntazam seriler halini almaya başlamaktadır. Bu çalışmada öncelikli olarak kadı ve sicilleri hakkında genel bilgiler verilecek, mevcut sicillerin sayısal durumu farklı grafiklerle gösterilecektir. Sonrasında, Kanuni döneminden ve bağlantılı olmak üzere ileriki tarihlerden dikkat çeken bazı örneklerle değinilecektir. Nihai olarak da, ele alınan sicillerden Kanuni dönemine denk düşenlerin katalog bilgileri liste olarak verilecektir

Anahtar Kelimeler: Kanuni Sultan Süleyman, Kadı, Kadı Sicilleri, Mahkeme.

Abstract

As the Ottoman bureaucracy took shape in the reign of Suleiman the Lawgiver, legalization activity became widespread. During this time, court records, which are among the main sources of the Ottoman legal history, have also gained a systematic structure. Court records belonging to this era are much numerous than the previous ones. After providing general information about the qadis and their records, including graphs indicating their numbers, we will scrutinize a series of exceptional cases. We will then give a list of the court registers belonging to this era.

Keywords: Suleiman the Lawgiver, Qadi, Court Records, Court.

¹ Konunun ilk taslağı, İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü tarafından 27-28 Ekim 2018 tarihinde düzenlenen I. Süleymaniye Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş, genişletilerek makaleye dönüştürülmüştür.

Giriş

Kadı, Osmanlı yönetim zincirinin en önemli halkalarından birini temsil etmekteydi. Halkın bütün meselelerinde ve özellikle taşra halkının merkez ile olan ilişkilerinde tek yetkili merci kadılık kurumu idi. Evlenme, boşanma, alım, satım, alacak, borç, ölüm, miras gibi sosyal ve ekonomik her türlü meseleye ait hukuki işlemlerin yerine getirilmesi ve bunların resmi sorumluluğu, pazar ve vakıfların denetlenmesi, sefer iaşesi başta olmak üzere lojistik işleri, adli her tür davanın yerinde görülmesi ile beledi görevler kadıların uhdesindeydi.

Kadıların görev süreleri en fazla iki yıldır. Kadılık mahkemelerinde görülen bütün işlemler “sicill-i mahfûz” denilen defterlere kaydedilir ve bu defterler bir sonra gelen kadıya eksiksiz devir ve teslim edilirdi. Kadıların zorunlu olarak uymaları beklenen bu kurallara rağmen günümüze ulaşan en erken tarihli siciller, az sayıda olmakla birlikte, Fatih dönemine aittir.² Günümüze gelen defterlerin korunmuş olmalarına dair “şans” ihtimali de ileri sürülmektedir (Uğur, 2010, s. 9). Tabii, bu şansın da ancak Kanuni dönemi itibariyle kaçınılmaz bir kadere dönüştüğü ifade edilebilir. Zira mevcut sicil külliyatının muntazam serileri, yapılan kanuni düzenlemelerle hukuki ve bürokratik yapının belirgin şekilde yerleşmesine (Fleischer, 1992, s. 159, 167) bağlı olarak bu dönemde başlamaktadır.

Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Mahkeme

Osmanlı’da ilk dönemlerden itibaren kazalara iki tür görevli tayin olundu. Bunlardan birisi seyfiye sınıfından gelen ve sultanın yürütme yetkisini taşıyan bey (beylerbeyi, sancakbeyi), diğeri ise ulema sınıfından gelen ve sultanın yasama yetkisini taşıyan kadı idi (İnalcık, 1973, s. 104; Tak, 2019, s. 4-6).

Kadı, cezaî ve medenî davalara bakan bir yargıç olması yanında idari ve mali görevleri de olan bir mülki amirdi. Vakıfların hukuki açıdan onayı ve denetimi, bulunduğu bölgenin idaresi ve asayiş işleri, çarşı pazar denetimi, narh teftişleri, noterlik, divandan gelen emirlerin uygulanması ve takibi hatta vergi toplama gibi hemen bütün bürokratik, hukuki, idari, mali ve beledi konular kadının, dolayısıyla mahkemelerin yetki alanına girmektedir³.

Daha önceki İslâm devletlerindeki gibi nispetle gelişmiş bir yapı arzeden Osmanlı mahkemeleri (Aydın, 2001, s. 342);⁴ medeni, ticari ve cınai davaları görüp sonuca bağladığı gibi, noterlik hizmetinin verilmesi, vasiyetnamelerin düzenlenmesi ve uygulanmasının sağlanması, vakfiyelerin düzenlenmesi, vakıfların denetlenmesi ve vakıflarla ilgili idari ve ticari her türlü meselenin görülmesi, vergi yükümlülerinin takibi, kanunların uygulanmasına nezaret etme, her türlü senet, tapu ve sözleşmenin düzenlenmesi ve onaylanması konuları

² Fatih döneminden günümüze dört defter ulaşmıştır. Bunlardan bazı örnek kayıtlar için bk. Halil İnalcık, “Bursa Şer’iye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed’in Fermanları,” *Bellekten XI* (Ankara 1947): s. 693-708; Halil İnalcık, “Osmanlı İdare, Sosyal, Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler,” *Belgeler X / 14* (Ankara: 1980-1981): s. 1-91.

³ Osmanlı mahkemesinin genel yapısı ve işleyişinin güzel bir özeti için bk. Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), s. 113-167.

⁴ İslâm tarihinde kadılık kurumu için bk. Fahrettin Atar, “Kadı”, *DİA* 24 (İstanbul, 2001), s. 66-67. Ayrıca bk. Mathieu Tillier, “Court, qadi”, *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Ancient History* (2018), s. 1-2.

gibi sosyal, ekonomik, idari ve hukuki meselelerin karara bağlandığı tek yetkili merci idi (Uzunçarşılı, 1988, s. 109; İnalçık, 1977, s. 150).⁵

Osmanlı mahkeme binalarının hususi bir yapı olarak teşekkülü konusu ihtilâfıdır. O. Nuri Ergin (1995, s. 287), Lütüfî Tarihi'ne atfen 1836 yılına gelinceye dek İstanbul kadısına ait bir mahkeme binasına rastlanmadığı bilgisini vermekteyse de (Ortaylı, 1994, s. 50-51), bunun genele teşmil edilemeyeceği ve mahkeme binalarının ortaya çıkışının bu tarihlerden daha önceye gidebileceği de ileri sürülen ayrı bir görüştür (Aydın, 2007, s. 343). Mahkeme binalarından evvel, özellikle klasik dönemde kadınların şahsi konaklarının mahkeme mahalli olarak kullanıldığı, göreve yeni başlayan kadının konağının bulunduğu yere bağlı olarak, mahkeme yerinin de değiştiği kabul edilebilir (Ergin, 1995, s. 287; Uzunçarşılı, 1998, s. 139; Ortaylı, 1994, s. 50-51). Ayrıca, bazı mahkemelerin cami avlusu veya çevresinde bulunduğu da bilinmekte olup bu uygulamaya benzer nitelikte Emevi, Abbasilerde de çarşı, meydan, cami mahalleri ve kadınların evleri de aynı amaçla kullanılmıştır (Tillier, 2018, s. 1). 18. yüzyıl Fransız seyyahlarından Turnefort, Sakız adasına yeni bir kadı tayin olduğundaki usulü şöyle aktarır: “*kent görevlileri üç gün boyunca yeni kadıya bakar, masraflarını üstlenir, sonra kendisine bir konut gösterirler. Bu konutun kirasını kadı öder.*” Bu ifadeleriyle Tournefort (2005, s. 132), acaba mahkeme binasından hiç bahsetmeyerek yukarıdaki bilgileri teyid mi etmektedir?

Osmanlı Kadı Sicilleri

Osmanlı'dan günümüze ulaşan arşiv kaynaklarının önemli bir kısmını şer'îye sicilleri oluşturmaktadır. Kadılık kurumu bütün İslâm devletlerinde var olsa da, Osmanlı öncesinden günümüze herhangi bir kadı sicili ve dolayısıyla sicil arşivi, hatta kurumsal arşiv intikal etmiş değildir.⁶

Mahkemelerde görülen davalar müsveddelerle kaydedilir, daha sonra belli bir düzen içerisinde şer'îye sicil defterlerine standart bir üslup ve form halinde işlenir yani beyaza çekilirdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 116-117; Kaya, 2005).⁷ Kadı huzurunda görülen bütün dava ve işlemlerin böylece kayıt altına alınmasıyla, ihtiyaç halinde müracaat edilecek bir arşiv de teşekkül etmiş olurdu. Her kadının halefi olan diğer kadıya mahkemenin ve dolayısıyla o kazanın bir arşivi ve hafızası mahiyetindeki bütün bu sicilleri devretmesi de kanuni bir zorunluluktaki. Zira, kadıya hitab eden ve mevcut kadı görevden ayrıldıktan sonra da geçerliliği devam edecek olan kanunnamelerde (emr-i şerif, ferman) bu husus bağlamında “hüküm-i şerîfimi sicill-i mahfûzunuza kayd eyle” şeklinde bir uyarı da bulunurdu. Merkezi arşivden bağımsız olarak gerek payitaht İstanbul'da ve gerekse taşrada dağılık vaziyette olsa da üretilmiş olan şer'îye sicillerinin önemli bir kısmının günümüze salimen intikal etmiş

⁵ Mahkemenin işleyişi hakkında bir anlatım için bk. Ronald C. Jennings, “Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri,” *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, (İstanbul: The ISIS Press, 1999), s. 295-326.

⁶ Bu konuyu etraflı bir şekilde tartışan başlıca çalışmalar için bk. Wael b. Hallaq, “The *qādî's* (*sijill*) before the Ottomans,” *BSOAS* vol. 61, no: 3 (1998): s. 415-436; Jürgen Paul, “Archival Practices in the Muslim World prior to 1500,” *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, ed. Alessandro Bausi, Christian Brockmann, Michael Friedrich, Sabine Kienitz (Berlin: De Gruyter, 2018): s. 339-360; Christian Müller, “The Power of the Pen: Cadis and their Archives,” *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, ed. Alessandro Bausi, Christian Brockmann, Michael Friedrich, Sabine Kienitz (Berlin: De Gruyter, 2018): s. 361-386; Ayrıca bk. Suraiya Faroqhi, “Sidjill: 3. In Ottoman Administrative Usage,” *EP²*, vol. 9, (Leiden: Brill, 1997): 539.

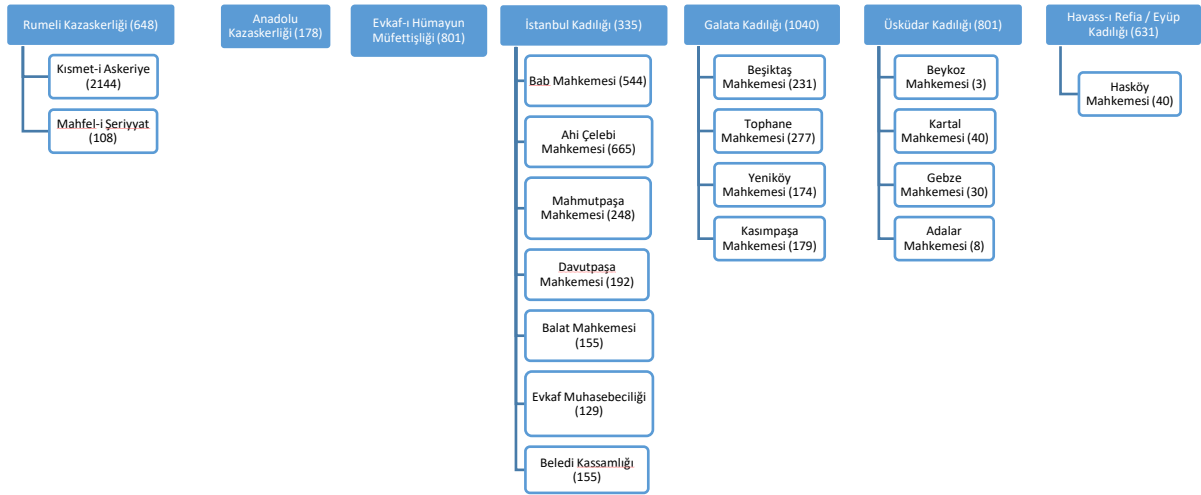
⁷ Kadı sicillerine kaydedilecek her tür belgenin Osmanlı coğrafyasındaki bütün mahkemelerde aynı üslup ve formda oluşturulabilmesi için mahkeme kâtiplerinin kılavuzları olan “sakk mecmuaları” vardı.

olması, kadılar açısından bağlayıcılık taşıyan söz konusu kurallardan dolayı mümkün olabilmektedir.

Osmanlı'da en yüksek mülkî âmir ve yargıç olarak çok önemli bir görev ifa etmiş olan kadıların, görev yaptıkları yerlerde tutmak, korumak ve devretmekle yükümlü oldukları bu sicillerin günümüze ulaşan toplam sayısı tam olarak bilinmemektedir (Ortaylı, 1994, s. 7) . Buna karşılık, Türkiye sınırları içerisinde bulunan orijinal sicillerin sayısı yaklaşık yirmi bin adettir. Bunların dokuz bine yakını İstanbul dışındaki kadılıklara aitken (Adana, Bursa, Ankara, Edirne, Balıkesir, Trabzon vd.), geri kalan yaklaşık on bir bin sicil, İstanbul'daki mahkemelere (İstanbul, Üsküdar, Galata, Eyüp, Beşiktaş, Balat vd.) aittir (Ülker ve Aydın, 2004, s. 2). Türkiye dışında da yaklaşık on bin sicilin varlığından bahsedilmektedir. Söz konusu sicillerin toplu bir kataloğu bulunmadığından sayısal olarak doğru bir tespit bulunmak da güçtür. Türkiye harici sicillerden yaklaşık üç bin kadarına ulaşılabilmektedir.⁸ Burada yapılacak olan değerlendirmeler de Türkiye dahili ve haricinde bulunan ve ulaşılabilen toplam 23.000 sicil çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

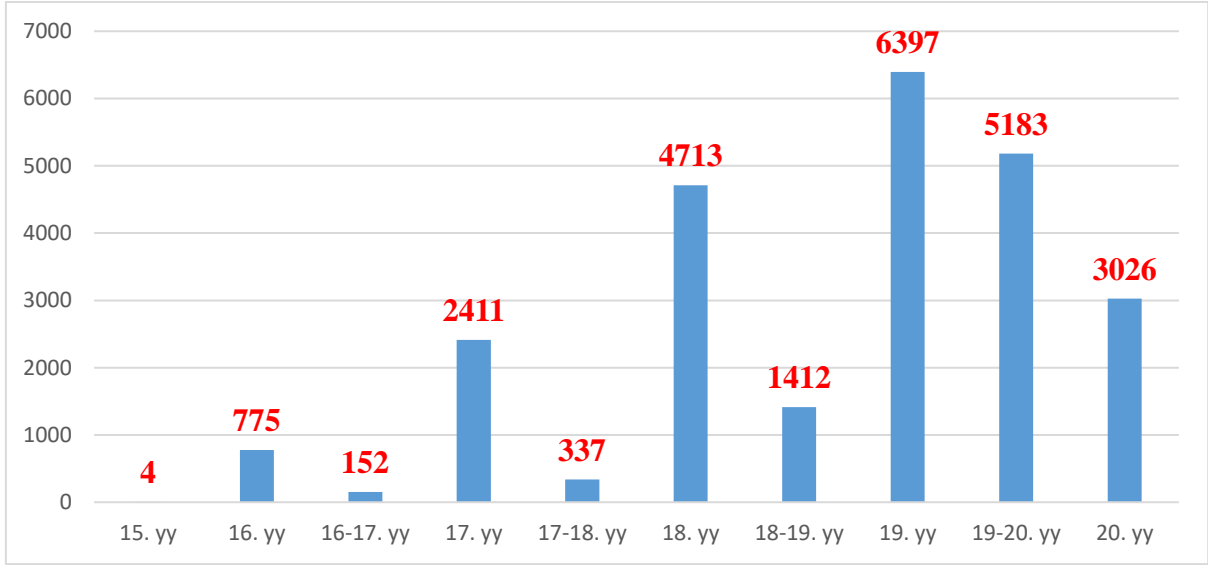
Payitahtta İstanbul kadılığı dışında Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri, Evkaf Müfettişliği Mahkemesi ve Bilâd-ı Selâse (Üsküdar, Galata, Eyüp) kadılık ve naiplik mahkemeleri başta olmak üzere çeşitlilik oldukça fazladır.

9756 adet kadı siciline sahip İstanbul dahilindeki mahkemelere ait tablo şu şekildedir: (Parantez içindeki sayılar, sicil adetlerini yansıtır)

Şekil 1: Sicil Türleri ve Sayıları (Toplam 23.000 adet)

⁸ Bahsi geçen sicillerin dijital kopyaları, İSAM Kütüphanesi Arşivi'nde bulunmaktadır.

Tablo 2. Kadı Sicillerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Osmanlı kadı sicilleri, defter formu olarak 16. yüzyılda özellikle Kanuni döneminde muntazam seriler halini almaya başlamıştır. Bu dönemde tutulan defterlere bakıldığında, kullanılan dilden tercih edilen yazı stiline kadar belli bir standartlaşmanın varlığı hemen farkedilir. Yıllar ilerledikçe sicil sayısı da doğrusal bir şekilde ve katlanarak artmıştır. Öyle ki, 17. yüzyıl itibarıyla her yüzyılda bir öncekine oranla %100'e ulaşan hatta bu oranı da geçen bir yükselme grafiği söz konusudur. Bu artışın hukuki, kanuni, bürokratik, sosyolojik ve demografik nedenleri üzerinde çok daha derinlikli araştırmalar ile durulması gerekir. Padişah dönemlerine göre mevcut sicillerin dağılımı şöyledir:

II. Mehmed (1451-81)	4				
II. Bayezid (1481-1512)	34				
I. Selim (1512-20)	15				
I. Süleyman (1520-66)	305				
II. Selim (1566-74)	104				
III. Murad (1574-95)	329				
III. Mehmed (1595-1603)	158				
I. Ahmed (1603-17)	267				
I. Mustafa (1617-18)	34				
II. Osman (1618-22)	100				
I. Mustafa (1622-23)	21				
IV. Murad (1623-40)	156				
İbrahim (1640-58)	408				
IV. Mehmed (1658-87)	1192				
II. Süleyman (1687-91)	132				
II. Ahmed (1691-95)	156				
II. Mustafa (1695-1703)	338				
III. Ahmed (1703-30)	1050				
I. Mahmud (1730-54)	1281				
III. Osman (1754-57)	211				
III. Mustafa (1757-74)	956				
I. Abdülhamid (1774-89)	1056				
III. Selim (1789-1807)	1336				
IV. Mustafa (1807-08)	92				
II. Mahmud (1808-39)	2312				
I. Abdülmecid (1839-61)	1893				
Abdülaziz (1861-76)	1553				
V. Murad (1876)	13				
II. Abdülhamid (1876-1909))	4790				
V. Mehmed (Reşad) (1909-18)	1577				
VI. Mehmed Vahideddin (1918-22)	750				
Abdülmecid Efendi (1922-24)	146				
Cumhuriyet dönemi (1923-30)	389				

Tablo 3. Mevcut Sicillerin Dağılımı

Kanuni Dönemi Sicillerinden İstisnai Örnekler

Genellikle kırık divani ve talik yazılarının hakim olduğu Kanuni dönemi sicillerinde dil olarak da aynı yoğunlukta olmasa da Türkçe ve Arapça kullanılmıştır. Arapça yoğunluğu mahkemelere göre değişmekle birlikte sonraki dönemlere göre oldukça fazladır. 17. yüzyıl sicillerinde kullanılan dil, Arap reyanın yaşadığı bölgeler dışında, kimi vakfiyeler haricinde, tamamen Türkçedir. Mahkemede taraflar arasındaki diyaloglar, doğrudan ve aynıyla nakledilir. Bu nakiller, Türkçe'nin erken dönem formlarını ilk ağızdan vermektedir. Tür olarak ferman, berat, kazasker ve sadrazam buyrukları, hüccet, vakfiye, tereke, arz, narh, ıtknâme gibi muhtelif belgeler genel olarak alım-satım, borç, kefalet, vekâlet, keşif, tamirat, vefat, veraset, kısmet ve intikal, kaçak köle, küfür (elfâz-ı küfür), cinayet, zina, her türlü şikâyet, köle azadı, ameliyat sözleşmeleri, nikâh, nafaka, yetimler, emanet vd. konulara dairdir.

Kanuni döneminin siyasi, dinî yönünü yansıtan bazı kayıtlar, sicillerdeki çeşitliliği ve ilginçliği göstermesi bakımından üç kategoride değerlendirilmiştir. Bunlar; “Genel, Dinî, Mezhebi ve Siyasi Küfürler”, “Türklüğe Hakaret İçeren Küfürler” ve “Sarayda Hayvanlar Alemi: Arslanhane için istenen hayvanlar” başlıklarını taşımaktadır.

D) Dinî, Mezhebi, Siyasi Küfürler ve Diğer Sövme Biçimleri

Belgelerde iki türlü küfür bulunmaktadır. Birincisi, dinî kurallara fiilî ve lafzi olarak karşı gelme, aykırı davranma ve diğeri de hakaret etme, sövme anlamına gelen “şetm”dir. Burada her iki türe de giren örnekler verilecektir.

1) İsmail-i Maşuki (Oğlan Şeyh) ile ilgili Kayıtlar

Zendeka sayılarak idam edilen İsmail Maşuki (Oğlan Şeyh)’nin din, inanç, ibadet ve Tanrı’ya dair konulardaki “sapık” görüşlerini içeren mahkeme kaydı (Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, 1539, s. 35).⁹

Oğlan Şeyh demekle ma’rûf İsmail nâm şahsın

- insan kadîmdir,
- insan insan olduktan sonra ona hiçbir nesne harâm değildir,
- babam kutubdur, ben Mehdi’yim, bize uymayanın îmânı dürüst değildir,
- şerî’at[ın] harâm dedikleri helâldir,
- cennet dediğine biz merkebimizi bağlamayız,
- süci (şarap) aşk kamışdır cezbe-i ilâhîdir, bunlarda nesne yokdur, mü’mine helâldir, hakkından gelicek ye, iç, yat, uyu cümlesi ibâdetdir,
- oruç, zekât, hac Yezid’e cürm için geldi bunlarda nesne yokdur,
- mü’min olana yılda iki bayram namazı vardır, kalanı avâm içindir ... ve ol iki bayram namazında secde yerinde beni görün,
- zinâ ve livâtada nesne yokdur toprak toprağa girer bunlar aşkın lezzetidir,
- her kişi Tanrı’dır her sûretde gözükten O’dur,

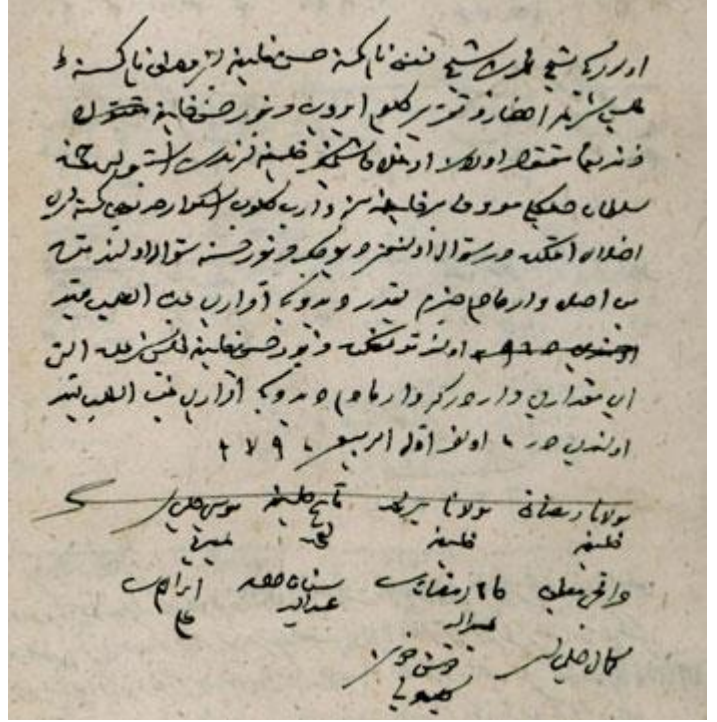
⁹ İsmail-i Maşuki hakkında bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmlik ve Melâmiler*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), 48-50; İsmail Maşuki hakkındaki bu belgeye ilk olarak Mustafa Akdağ dikkat çekmiştir. Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559)*, c. II, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1974), s. 65; Belge ve Maşuki hakkında geniş kapsamlı değerlendirmeler için ayrıca bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s. 283-290; İsmail-i Maşuki'nin ölüm tarihi ve yeni belgeler için bk. İsmail E. Erünsal, “Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeke ve İlâhî Tarihine Bir Katkı”, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), s. 510-519.

- Ve ruh bir bedenden çıkar bir bedene dahi rihlet eder,
- Ve azâb-ı kabir yokdur ve soru hisâb yokdur
- Hazret-i Kelîmullah’a (a.s.) meclisinde dâim “küstah Musa”
- dediği şahitlerin ifadeleri ile kayıt altına alınmıştır.

2) İsmail Maşuki’nin takipçilerinden Hamza Bâlî’nin takibat kayıtları (Yıldız, 2005, s. 198)¹⁰

a) Oldur ki, Şeyh Mehmed b. Şeyh Nefsî nâm kimesne Hasan Halife b. Mustafa nâm kimesneyi meclis-i şer‘a ihzâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Hasan Halife zındıkan maktûl olan *Oğlan Şeyh’in halifelerimden İstanbul’da Hamza Sultan demekle ma’rûf bir halifesine varıp gelüp Üsküdar’da ba’zı kimesneleri idlâl etmektedir, su’âl olunsun deyücek mezbûr Hasan’a su’âl olundukda ben aslâ varmadım, haberim yokdur dediği ikrârı gibbe’t-taleb kayd olundukdan sonra mezbûr Hasan Halife meclis-i şer‘de altı ay mikdârı vardır ki varmadım dediği ikrârı gibbe’t-taleb kayd olundu.*

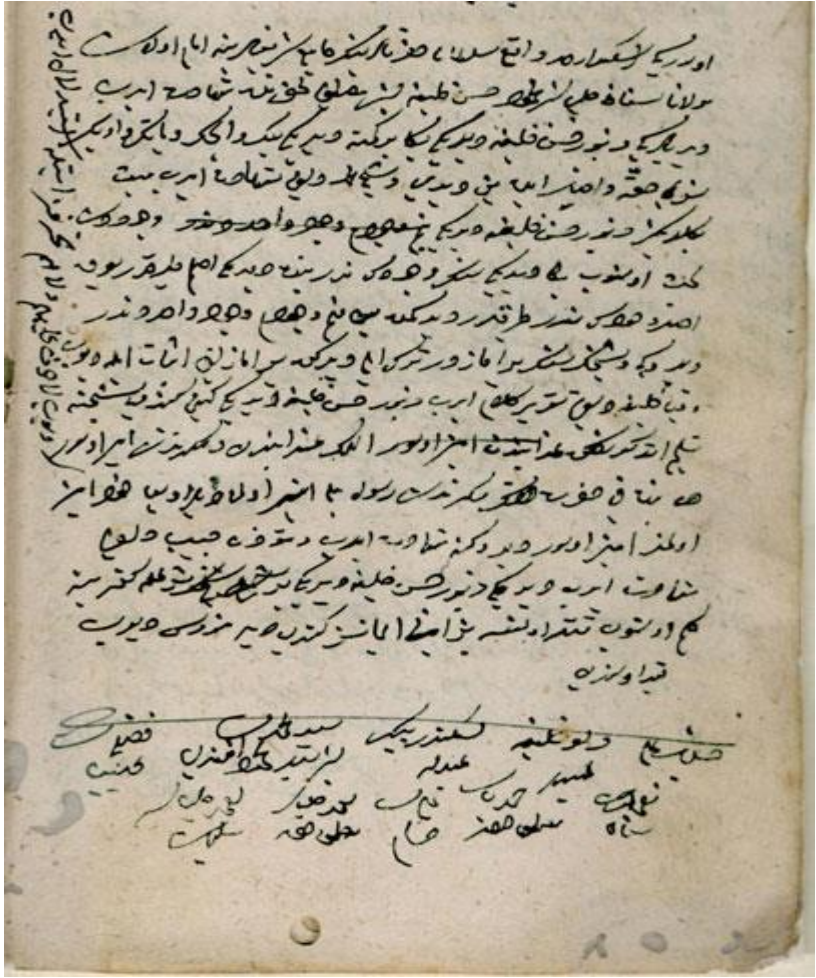

Hurrîre fî evâhiri Evveli’r-Rebî‘ayn fî 979 (Üsküdar Şeriye Sicili, 35, 161b/2).¹¹

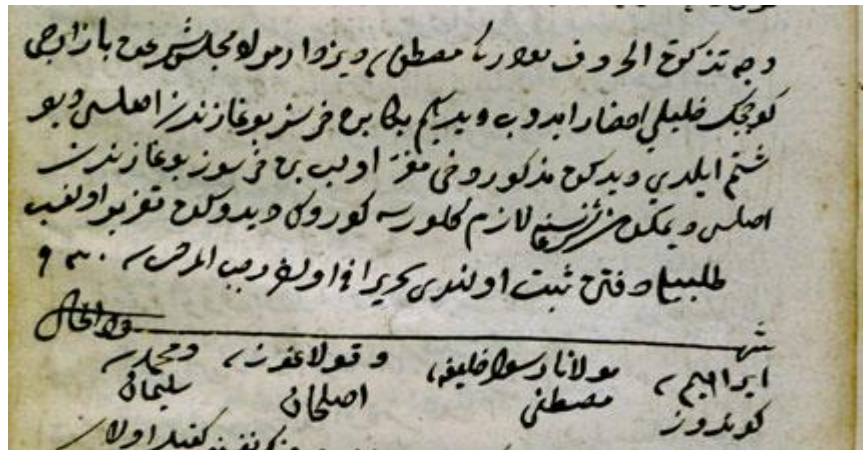
¹⁰Belgeler ilk defa şu çalışma ile indekslenmiş ve tanıtılmıştır: Yıldız, K. (2005). Üsküdar’ın Sosyal ve İktisadi Hayatı ile İlgili Üsküdar Kadı Sicillerindeki Kayıtların Tesbit ve Analizi (954-980 / 1547-1573). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul; Hamza Bâlî ve Hamzaviler hakkında bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s. 290-304.

¹¹ Belge hakkında değerlendirme için bk. İsmail E. Erünsal, “Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeke ve İlhad Tarihine Bir Katkı”, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), s. 514.

b) Oldur ki, Üsküdar'da vâki ' Sultan hazretlerinin câmi'-i şerîflerine imâm olan Mevlânâ Sinan Çelebi b. Mahmud, Hasan Halife b. Mustafa mahzarında şehâdet edip dediler ki mezbûr Hasan Halife dedi ki bana bir kimesne dedi ki yeyin ve için ve yatın varın sizi hakka vâsıl ideyin dedi. Ve Şeyh Mehmed dahi şehâdet edip ...? beklediğimiz mezbûr Hasan Halife dedi ki vücûddan bahs olunup bana dedi ki senin vücûdun nedir, ben de dedim ki aslum toprakdır, yok asıl vücûdun nedir, toprakdır dediğimde yok benim vücûd-ı vücûd-ı vâhiddendir dediği ve şeyhin senin yaramazdır terk eyle dedikde yaramazlık ispat eyle deyüp ve Kaya Halife dahi takrîr-i kelâm edip mezbûr Hasan Halife dedi ki kişi kendüyi şeyhine teslim ettikten sonra Allah'ın azâbından ve mekrinden emîn olur deyüp «lâ hayfün aleyhim ve lâ hümm yahzenün» ayetiyle istidlâl idüp ben dahi Hazret-i Allah'ın mekrinden Resul bile emîn olmadılar evliyâ hod emîn olmaz, emîn olur dediğine şehâdet edip ve müezzîn Habîp dahi şehâdet edip dedi ki mezbûr Hasan Halife dedi ki biri şer'le küfrüne hükm olunup katlolunsa biz onu imansız gitti diyemezüz deyip kayd olundu (Üsküdar Şeriye Sicili, 35, 161b/3).¹²

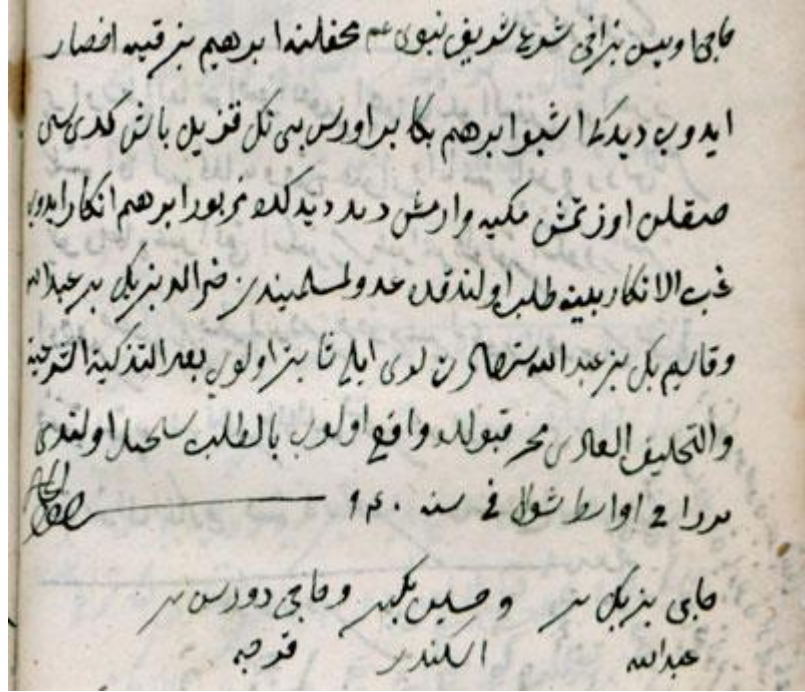
3) Vech-i tezkiretü'l-hurûf budur ki Mustafa b. Dizdar Murad meclis-i şer' de pazarcı Küçük Halil'i ihzâr edip dedi kim: Bana bre hırsız boğazından asılası diye şetm eyledi, dedikde mezkûr dahi mukır olup bre hırsız boğazından asılası

¹² Belge hakkında değerlendirme için bk. Erünsal, "Zındıklar ve Mülhidler," s. 515.

demekden şer‘an nesne lâzım gelirse görün, dedikde ta‘zîr olunup talebiyle deftere sebt olundu. Tahrîren fî evâhîri Recebi'l-mürecceb sene 930.¹³

4) Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Hacı Üveys b. Ahî şer‘-i şerîf-i Nebevî -a.s.- mahfiline İbrahim b. Kaya ihzâr edip dedi ki işbu İbrahim bana *bre roshinin kızılbaş*¹⁴ *gidisi sakalın uzatmış Mekke'ye varmış ded[i]* dedikde mezbûr İbrahim inkâr edip gibbe'l-inkâr beyyine taleb olundukda udûl-i müslimînden Hayreddin Bey b. Abdullah ve Kâsım Bey bin Abdullah şehâdetleri ile sâbit olup ba‘de't-tezkiyyeti'ş-şer‘iyyeb ve't-tahlîfi'l-âdî hayyiz-i kabûlde vâkî' olup bi't-taleb tescîl olundu. Tahrîren fî evâsıtı Şevvâl fî sene 940.¹⁵

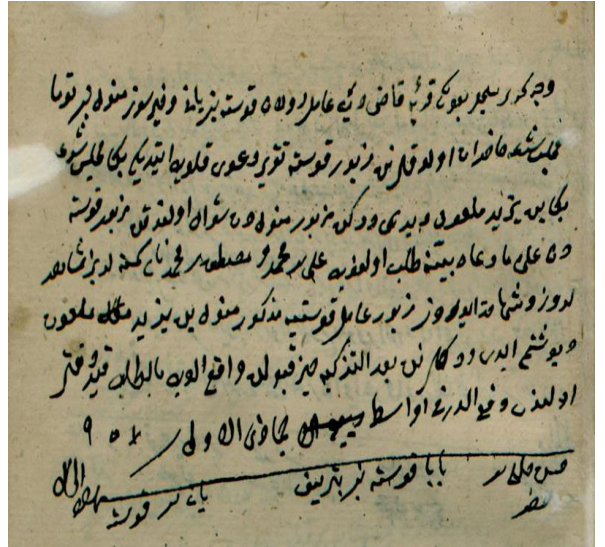

¹³ *İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530)*, haz. Yasemin Dağdaş, Zeynep Berktaş, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 8b/3, s. 77.

¹⁴ Kızılbaş, her ne kadar eşkal olarak kızıl sarık giyenleri tanımlamaktaysa da, Osmanlıda Şii mezhebine mensup olan Türkmenleri tanımlamak için kullanılmaktaydı. Mezhepsel ayrışma dolayısıyla "kızılbaşlık" dinî anlamda sapıklık, yoldan çıkmışlık olarak telakki edilmiştir. Bk. İlyas Üzüm, "Kızılbaş," *DİA* 25, (İstanbul 2002), s. 547; Kızılbaşlığın Osmanlı tarih yazarlarınca yorumlanma biçimi üzerine bir değerlendirme için bk. Ali Sinan Bilgili, "Osmanlı Tarih Yazarlarının Algısıyla Türkiye-İran İlişkilerinde Siyasi Karakterin Dinî Söylemi: 'Kızılbaşlık'," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* c. IX, sayı: 27 (Ankara: 2003): s. 21-41; Arslantaş, Y. (2013). *Depicting the Other: Qizilbash Image in the 16th Century Ottoman Historiography*. (Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara; Hanefi/Sünni Osmanlı ve Şii Safevi münasebetleri hakkında literatür ve değerlendirme için bk. Özer Küpeli, "Osmanlı-Safevi Münasebetlerine Dair Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Hakkında Birkaç Not ve Bir Bibliyografya Denemesi," *Tarih Okulu* sayı: VI (2010): 17-32; Osmanlı-İran ilişkilerinin ilk safhaları, iki gücün birbirine bakışımının değişmesi ve gerilimin sınır uçları hakkında bk. Feridun Emecen, "Şark Meselesi'nin Doğuşu: Osmanlı Devleti'nin "Şark Meselesi'nin Ortaya Çıkışı," *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, (İstanbul: Timaş, 2003), s. 321-344; Devletin Hanefiliği resmi bir mezhep olarak benimsemiş olması bağlamında Kanuni dönemini devlet, toplum ve din eksenli bir çerçeve ile inceleyen değerli bir yayın için bk. Halil İnalcık, "State and Ideology under Sultan Süleyman I," *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington: Indiana University, 1993, s. 70-94.

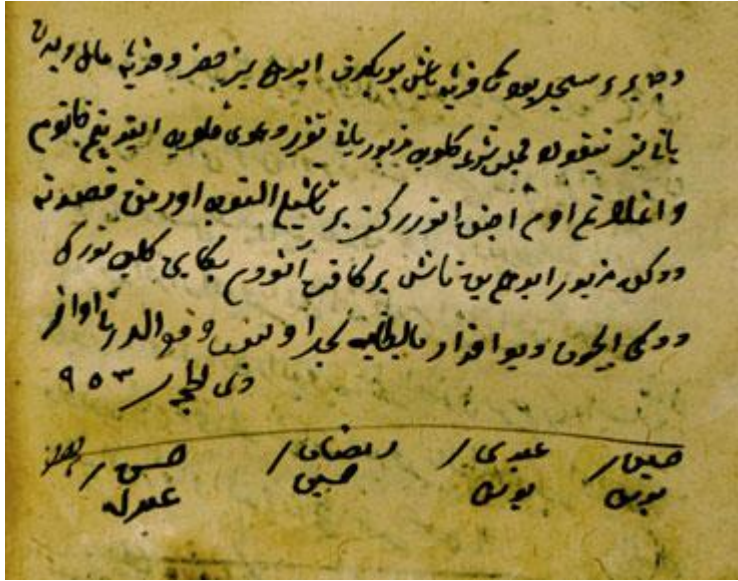
¹⁵ *İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 135b/2, s. 419.

5) Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Kadı'dan âmil olan Kosta b. Yani ve Hırsız Mano l b. Toma meclis-i şer'a hâzırân olduklarında mezbûr Kosta takrîr-i da'vâ kılıp eyitti ki bana meclis-i şer'de *bre Yezid mel'ûnu* dedi, dedikde mezbûr Manol'dan su'âl olundukda mezbûr Kosta'dan alâ mâ deâhu beyyine taleb olunup Ali b. Mehmed ve Mustafa b. Mehmed nâm kimesneler biz şâhidleriz ve şehâdet ederiz mezbûr Âmil Kosta'ya mezkûr Manol *bre Yezid mel'ûn* deyû şetm etti dediklerinde ba'de't-tezkiyye hayyiz-i kabûlde vâki' olup bi't-taleb kayd-ı defter olundu. Vaka'a't-tahrîr fi evâsıtı Cemâziyelevvel sene 957/28 Mayıs 1550.¹⁶

II) Türklüğe Hakaret İçeren Küfürler

Osmanlı tarihi literatüründe Türk kavramı, etnik bağlamı dışında farklı anlamlar taşımaktaydı. Ayrılıkçı Anadolu Türkmenlerine bir aşağılama ifadesi olarak “etrâk-i bî-idrâk” yakıştırması yapılmışsa da, “Türk” ibaresi, özellikle Avrupa dillerinde “Müslüman Osmanlı”ya karşılık gelmekteydi.¹⁷ Burada naklettiğimiz belgelerde de, “Türklük” ibaresi “Müslüman Osmanlılık” şeklinde anlaşılmaktadır.

1) Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Başibüyük'den İbrahim b. Hızır ve karye-i Maltepe'den Yani b. Nikola meclis-i şer'a gelip mezbûr Yani takrîr-i da'vâ kılıp eyitti [ki] benim hâtunum ve oğlanım evim içinde otururken bir taş ile iletip vurmak kastına dedikde mezbûr İbrahim *ben taş bir kâfire attım bana bre kelb Türk dediği için*¹⁸ deyû ikrâr bi't-taleb sicil olundu. Vaka'a't-tahrîr fi evâhiri Zilhicce sene 953.¹⁹

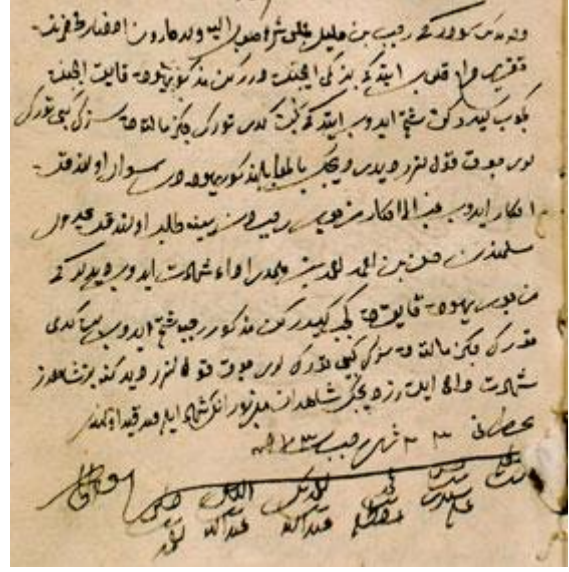
¹⁶ İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil (H. 956-963 / M. 1549-1556), haz. Orhan Gültekin, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 39a/1, s. 182.

¹⁷ Türk kavramını kronikler çerçevesinde anlamlandırmaya çalışan önemli bir çalışma için bk. Zeynep Aycibin, “Erken Dönem Osmanlı Kaynaklarındaki “Türk” Algısı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme,” *Abdülkadir Özcan'a Armağan: Tarih Peşinde Bir Ömür*, haz. Hayrunnisa Alan vd., (İstanbul: Kronik, 2008), s. 139-151; Ayrıca bk. Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme,” *Belleten LX / 227* (Ankara: 1996): s. 139-154.

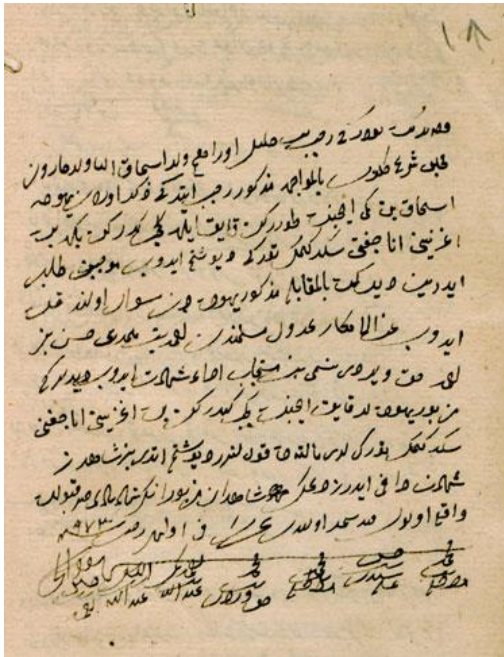
¹⁸ Burada hakaret kişiliğe değil, doğrudan dine yapılmıştır. Zira, taş atması dolayısıyla Nikola tarafından şikâyet edilen İbrahim'in, kendisine bir “kâfir”in “bre kelb Türk” dediğini ve taşı da bu nedenle ona attığını ifade etmiştir.

¹⁹ İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil (H. 953-955 / M. 1546-1549), haz. Nuray Güler, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 33b/3, s. 147.

2) Vech-i tezkire budur ki, Receb b. Halil meclis-i şer'a gelüp İlyâ v. Haron'u ihzâr edip takrîr-i merâm kılıp eyitdi ki biz gemi içinde dururken mezkûr yahuda [Yahudi] kayık içinde geçüp giderken şetm edip eyitdi ki *bre gidi Türkçeğiz Malta'da*²⁰ sizin gibi Türkleri çok kullanırız dedi deyicek bi'l-mukâbele mezkûr yahudadan suâl olundukda inkâr edip gibbe'l-inkâr mezbûr Receb'den beyyine taleb olundukda udûl-i Müslimînden Hasan b. Ahmed, Ahmed b. Mehdi edâ-i şehâdet edip dedi ki mezbûr yahuda kayıkta geçip giderken mezkûr Receb'e şetm edip *bre gidi Türkçeğiz Malta'da* sizin gibi Türkleri çok kullanırız dediğine biz şahidleriz şehâdet dahi ederiz deyicek şahidân-ı mezbûrânın şehâdet[etleri] ile kayd olundu.²¹

3) Vech-i tezkire budur ki, Receb b. Halil, Avraham v. İshak, İlyâ v. Haron meclis-i şer'a gelip bi'l-muvâcehe mezkûr Receb eyitdi ki zikr olan yahuda İshak ben gemi içinde dururken kayık ile geçip giderken bana *bre ağzını anacığını s.ktiğimin Türkü* deyû şetm edip mûcebini taleb ederin dedikde bi'l-mukâbele mezkûr yahudadan suâl olundukda [inkâr] edip gibbe'l-inkâr udûl-i Müslimînden Ahmed b. Mehdi, Hasan b. Ahmed edâ-i şehâdet edip dedi ki mezbûr yahudalar kayık içinde geçip giderken *bre ağzını anacığını s...in Türkleri Malta'da kullanırız* deyû şetm etdi biz şahidiz şehâdet dahi ederiz deyicek şahidân-ı mezbûrânın şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki' olup kayd-ı sicil olundu. Tahrîren fî evâhir-i Receb sene 973.²²

²⁰ Malta kuşatması, gerek Osmanlılar için ve gerekse Hıristiyan Avrupa için unutulmaz tarihi olaylardan biridir. Zira, bu kuşatma yenilmez kabul edilen Osmanlılar açısından başarısız ve büyük kayıplara yol açan önemli bir hadise olmuştur. Akdeniz'de Müslüman gemilerine saldırarak korsan faaliyeti yürüten Malta St. John Şövalyeleri'nin elinde bulunan ada, müstahkem bir nokta olarak Müslüman esirlerin tutulduğu, çalıştırıldığı ve Avrupa'ya sevk edildiği bir üs konumundaydı. Başarısız olan bu kuşatmanın, Avrupalılar lehine güçlü bir özgüven kazanımı sağladığı gibi Osmanlı tebaası olanlar arasında da bazı kimseleri memnun ettiği yukarıdaki belgelerde geçen "*Türkçeğiz Malta'da sizin gibi Türkleri çok kullanırız*" ifadesinden anlaşılmaktadır. Malta kuşatması hakkında bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c. 1, haz. Mehmet İpşirli, 2. bs., (Ankara: TTK, 1999), s. 5-11; İdris Bostan, "Malta: II. Tarih," *DİA* 27, (İstanbul: TDV, 2003), s. 39-42; Derli toplu tarih anlatımları için bk. Tim Pickles, *Malta 1565: Last Battle of the Crusades*, (London: Osprey Military, 1998); Batı arşivleri ve Osmanlı Arşivi'nden belge ve yazışma örnekleri için bk. Arnold Cassalo, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, (Malta: Publishers Enterprises, 1998).

²¹ 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili (973-974/1565-1566), haz. Esra Karayel, Bitirme Tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, (İstanbul: 2010), 18a/4, s. 51 (23 Receb 973/14 Şubat 1566).

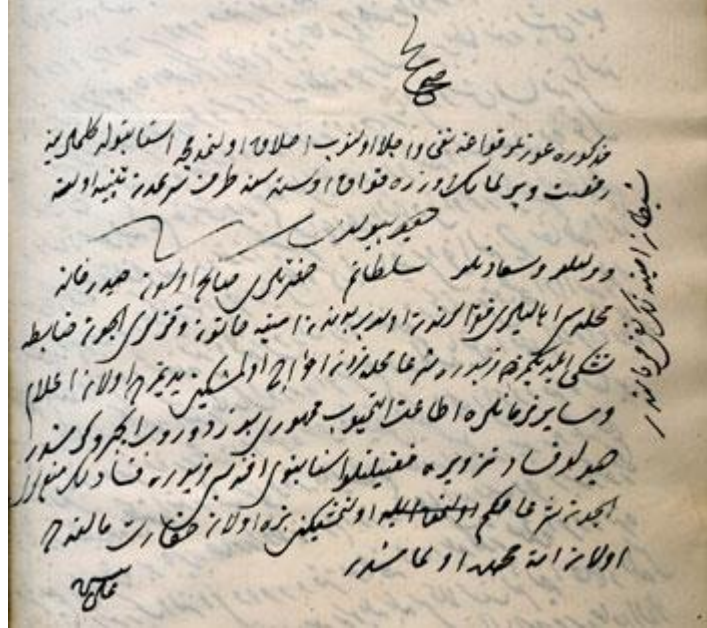
²² 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili, haz. Karayel, 18b/1, s. 51 (Receb 973/Şubat 1566).

4) Malta meselesi toplum hafızasında o derece etkili bir yer etmişti ki, 1122/1710 tarihli bir belgede de bu olaya çok manidar bir atıfta bulunulmuştur.²³ “Bende Ali” imzalı arzuhalde geçtiğine göre, gayrimeşru ilişkileri ve verdiği rahatsızlıktan dolayı oldukça muztarip olan mahalle halkının muhtelif şikâyetlerine konu olmuş olan “Şeytan Emine”nin yaptığı hakaretler, “*Malta’da olan Ümmet-i Muhammed’e olmamıştır.*” (İstanbul Bab Şeri Sicili, 94, 94/1, 1122-1710).

III. Sarayda Hayvanlar Alemi: Arslanhane İçin İstenen Hayvanlar

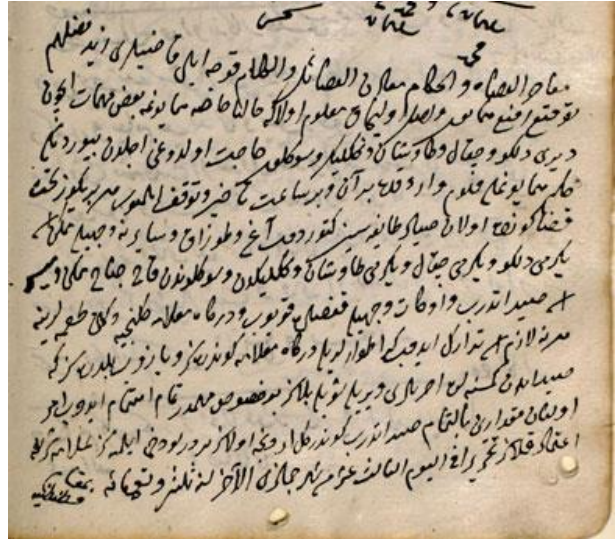
Osmanlıların düzenlenen kutlama ve gösterilerde birtakım hayvanları kullandıkları bilinmektedir. Bu hayvanların “Arslanhane” denilen yerde tutulmuş olma ihtimali vardır (Eyice, 1991, s. 403-404; Sunar, 2018, s. 36-41). Kanuni dönemi seyyahlarından Busbecq de İstanbul’dayken şahit olduğu bir manzarayı şöyle nakleder: “*İstanbulda türlü türlü yabancı hayvanlar gördüm: vaşak, yabankedisi, panter, leopar, aslanlar. Bu aslanlardan biri okadar iyi terbiye edilmişti ki yanındaki adam yemek üzere ağzına verilmiş bir koyunu çekip aldığı halde hiç sükûnetini bozmadı. Halbuki kanın tadını pekâlâ almıştı. Bir küçük fil yavrusu da gördüm. Pek hoşuma gitti. Çünkü dansediyor, top oynuyordu.*” (Busbecq, 1939, s. 57).

Kanuni devrinin dördüncü yılına denk gelen bir emirde, Kocaeli kadılarında bu bölgedeki avcılar marifetiyle yirmişer tane tilki, çakal ve tavşan ile olabildiği kadar da keklik ve sülünün yakalanıp kafeslere konulması ve canlı olarak Saray’a gönderilmesi istenmiştir. Bu hayvanların hangi amaçla istendiği açık olarak belirtilmemekle birlikte, “ba’zı mühimmât için” denilmek suretiyle meselenin önemine dikkat çekilmiştir.

²³ Nitekim, kuşatma tarihinden neredeyse iki yüzyıl sonra Voltaire, ‘hiçbir şeyin zihinlerde Malta kuşatması kadar yer etmediğini, Kanuni’nin beklentilerinin burada karaya oturduğunu’ ifade edecektir (Nothing is better known than the siege of Malta, where Suleiman’s fortunes ran aground). Bruce Ware Allen, *The Great Siege of Malta: The Epic Battle between the Ottoman Empire and the Knights of St. John*, (Lebanon: ForeEdge, 2015), s. 256.

“Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm me’âdinü’l-fezâyil ve’l-keâm Kocaili kadıları -zîde fazluhum- tevki’-i refi-i hümâyûn vâsıl olucak ma’lum ola ki hâliyâ hâssa-i hümâyûnuma ba’zı mühimmât için diri dilkü ve çakal ve tavşan ve keklik ve süglün hâcet olduğu ecilden buyurdum ki hükm-i hümâyûnumla kulum vardıkda bir an ve bir sâ’at te’hîr ve tevakkuf eylemeyüp her biriniz taht-ı kazânızda olan sayyâd tâifesin getürdüp ağ ve tuzak ve sâir ne veçhile mümkün ise yirmi dilkü ve yirmi çakal ve yirmi tavşan ve keklikden ve süglünden kaç cenâh mümkün ve müyesser ise sayd etdirip ve onat veçhile kafeslere koyup ve Dergâh-ı mu’allâma gelinceye değin tu’melerine her ne lâzım ise tedârük edüp kirâ davarlarıyla dergâh-ı mu’allâma gönderesiz ve yazup bildiresiz ki sayd eden kimesnelere ücretleri verile şöyle bilesiz bu husus mühimdir tamâm ihtimâm edüp emr olunan mîkdârın bi’t-tamâm sayd etdirip göndermek ardınca olası bir dürlü dahi eylemiyesiz alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîren fi’l-yevmi’s-sâlis aşer min şehri-i Cemaâziyelâhir lisene selâsîn ve tis’a-mi’e. Be-makâm-ı Kostantıniyye”²⁴

SONUÇ

İmparatorluk bürokrasisinin yerleşmeye başladığı Kanuni dönemi sicilleri, merkezi evrakın en önemli tamamlayıcısı olarak, ince ve titiz okunması halinde Osmanlı tarihinin diplomatik, askeri, edebi, dinî ve içtimaî alanlarında tespitler ve çıkarımlar yapılabilmesine imkân vermektedir. Ayrıca, siyasi ve dinî olayların sosyal tabana nasıl yansıdığı ve bunların kökleşerek derin tarihsel algılamalara nasıl hizmet ettiği de verilen örnekler ışığında müşahede edilebilmektedir.

Osmanlı kadı sicilleri koleksiyonunun Kanuni dönemi ile seri ve muntazam bir hale kavuşmuş olması, bu dönemde yapılan kanuni düzenlemeler ve bürokrasinin yerleşmiş olması ile açıklanabilir. Nedeni her ne olursa olsun, Kanuni döneminin sosyal, kültürel ve dinî dokusunun anlaşılması bağlamında bu sicil kayıtları, önemli ayrıntılar barındırmaktadır.

²⁴ *Üsküdar Kadılığı Şer'iyye Sicilleri: 3 No'lu Defter*, haz. Asiye Yılmaz, Zeynep Süslü, Bitirme Tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, (İstanbul 2000), hüküm 237-4. (13 Ca 930/18 Nisan 1524).

Kanuni dönemine (926-974 / 1520-1566) ait toplam 305 kadı sicili mevcuttur. 65.000 varaktan ibaret olan söz konusu defterlerin toplu listesi şöyledir:

No	Sicil	Sicil no	Tarihi (926-974/1520-1566)
1.	AVLONYA	020	974-975 / 1566-67
2.	BALIKESİR	691	940, 945, 949, 952, 955-956, 958-960, 964, 969, 973-989 / 1533, 1538, 1542, 1545, 1548-49, 1551-52, 1556, 1561, 1565-1581
3.	Balıkesir- EDREMİT	1178	927-928 / 1521-22
4.	Balıkesir- EDREMİT	1180	931-932 / 1524-25
5.	Balıkesir- EDREMİT	1181	934-936 / 1527-29
6.	Balıkesir- EDREMİT	1182	935-936 / 1528-30
7.	Balıkesir- EDREMİT	1183	935-936, 975, 1013- 1014 / 1528-30, 1567, 1604-05
8.	Balıkesir- EDREMİT	1185	943 / 1536
9.	Balıkesir- EDREMİT	1186	943-944 / 1536-37
10.	Balıkesir- EDREMİT	1187	943-944, 971-972, 977 / 1536-37, 1563-65, 1569
11.	Balıkesir- EDREMİT	1188	944, 982-983 / 1537, 1574-75
12.	Balıkesir- EDREMİT	1189	957-958 / 1550-51
13.	Balıkesir- EDREMİT	1195	958, 974-975, 1017, 1020-1021, 1070-1073 / 1551, 1567-68, 1608, 1660-63
14.	Balıkesir- EDREMİT	1190	968-969 / 1561-62
15.	Balıkesir- EDREMİT	1179	968-969, 994-995 / 1561-62, 1586-87
16.	Balıkesir- EDREMİT	1191	971-972 / 1563-64
17.	Balıkesir- EDREMİT	1192	971, 986, 1029 / 1563, 1578, 1620
18.	BOR	001	935-939 / 1528-32
19.	BURSA	a028	918-919, 921, 923-924, 929-933 / 1512-13, 1515, 1517-18, 1523- 26
20.	BURSA	b001	918-932 / 1512-26
21.	BURSA	a190	922, 929-930, 936, 938, 949-950, 973-974, 982-983, 989, 991-992, 996-998 / 1516, 1523- 24, 1529, 1531, 1542- 43, 1565-66, 1574-75, 1581, 1583-84, 1588- 90
22.	BURSA	a032	925-926 / 1519-20

23.	BURSA	a201	926 / 1520
24.	BURSA	a200	926-927, 947-948, 973 / 1520-21, 1540-41, 1565
25.	BURSA	a030	926-930 / 1520-24
26.	BURSA	a029	927-929 / 1521-23
27.	BURSA	a027	929-934 / 1523-28
28.	BURSA	a163	932, 975-979, 1055, 1056 / 1526, 1567-71, 1645-46
29.	BURSA	a050	933-934 / 1526-28
30.	BURSA	a036	935-936 / 1528-30
31.	BURSA	a191	937-942 / 1530-1535
32.	BURSA	a051	939 / 1532-33
33.	BURSA	a052	940-941 / 1533-35
34.	BURSA	a134	940-943 / 1533-36
35.	BURSA	a053	941-942 / 1534-35
36.	BURSA	a059	942-944 / 1535-37
37.	BURSA	a037	944-945 / 1537-38
38.	BURSA	a040	944-945 / 1537-38
39.	BURSA	a048	944-947, 953-958, 960-961, 963-974 / 1537-40, 1546-51, 1553-54, 1556-66
40.	BURSA	a038	945-948 / 1538-41
41.	BURSA	a075	945-952 / 1538-45
42.	BURSA	a041	946-952 / 1539-45
43.	BURSA	a195	947-957 / 1540-50
44.	BURSA	a049	947-974 / 1540-66
45.	BURSA	a194	948-949 / 1541-42
46.	BURSA	a039	949-950 / 1542-43
47.	BURSA	a042	949-951 / 1542-44
48.	BURSA	a043	951-955 / 1544-48
49.	BURSA	a044	951-959 / 1544-52
50.	BURSA	a055	952-954 / 1545-47
51.	BURSA	a054	954-956 / 1547-49
52.	BURSA	a056	955-956 / 1548-49
53.	BURSA	a060	955-956 / 1548-49
54.	BURSA	a057	956-958 / 1549-51
55.	BURSA	a058	957-963 / 1550-56
56.	BURSA	a063	957-963 / 1550-56
57.	BURSA	a045	958-960 / 1551-53
58.	BURSA	a064	958-961 / 1551-54
59.	BURSA	a061	958-963 / 1551-56

60.	BURSA	a062	959-960 / 1552-53
61.	BURSA	a111	959, 985-987 / 1552, 1577-78
62.	BURSA	a046	960-961 / 1553-54
63.	BURSA	c001	960-963 / 1553-56
64.	BURSA	a047	961-963 / 1554-56
65.	BURSA	a067	961-966 / 1554-59
66.	BURSA	b002	962-967 / 1555-60
67.	BURSA	a065	963 / 1556
68.	BURSA	a068	963-965 / 1556-58
69.	BURSA	a066	964-967 / 1557-60
70.	BURSA	b003	964-967 / 1557-60
71.	BURSA	a074	965-967 / 1558-60
72.	BURSA	a071	965-967 / 1558-60
73.	BURSA	a076	965-967 / 1558-60
74.	BURSA	a069	966-967 / 1559-60
75.	BURSA	a070	966-971 / 1559-64
76.	BURSA	a077	966-971 / 1559-64
77.	BURSA	a072	967-968 / 1560-61
78.	BURSA	a082	967-968 / 1560-61
79.	BURSA	a073	967-968 / 1560-61
80.	BURSA	a080	967-968 / 1560-61
81.	BURSA	a081	967-970 / 1560-63
82.	BURSA	a083	967-970 / 1560-63
83.	BURSA	a078	968 / 1561
84.	BURSA	a079	968-969 / 1561-62
85.	BURSA	a185	969 / 1562
86.	BURSA	a084	970-971 / 1563-64
87.	BURSA	a133	970-971 / 1563-64
88.	BURSA	a166	970-972 / 1563-65
89.	BURSA	a202	971-972 / 1564-65
90.	BURSA	a035	972-973 / 1565-66
91.	BURSA	a092	973 / 1565-66
92.	BURSA	a109	973 / 1565-66
93.	BURSA	a130	973 / 1565-66
94.	BURSA	a135	973 / 1565-66
95.	BURSA	a138	973-995 / 1565-87
96.	BURSA	a094	974-978 / 1566-70
97.	EDİRNE	001	945-952 / 1538-45
98.	EDİRNE	005	950-963 / 1543-1556
99.	EDİRNE	002	952-957 / 1545-1550
100.	EDİRNE	618	953 / 1546
101.	EDİRNE	619	956 / 1549
102.	EDİRNE	003	960-962 / 1553-55

103.	EDİRNE	004	960-962 / 1553-55
104.	EDİRNE	620	961-962 / 1554-55
105.	EDİRNE	621	964 / 1557
106.	EDİRNE	006	967-968 / 1560-61
107.	EDİRNE	622	970 / 1563
108.	EDİRNE	007	971 / 1564
109.	EDİRNE	008	972-973 / 1565-66
110.	EDİRNE	623	974-976 / 1567-69
111.	EDİRNE	010	974-979 / 1567-71
112.	GAZİANTEP	001	938-946 / 1532-39
113.	GAZİANTEP	162	942, 946-947, 955-956, 958, 960-961, 1006, 1007, 1016, 1019, 1021, 1024, 1027 / 1535, 1539-40, 1548-49, 1551-52, 1598, 1607, 1610, 1612, 1615, 1618
114.	GAZİANTEP	161	945-946 / 1538-39
115.	GAZİANTEP	002	948 / 1541
116.	GAZİANTEP	163	951-965 / 1544-1557
117.	GAZİANTEP	003	956 / 1549
118.	GAZİANTEP	004	964-978 / 1557-70
119.	GAZİANTEP	046	967-968 / 1559-1560
120.	HALEP	004	913, 956, 961, 963-965, 969, 971-976, 978, 983-984, 996, 1009, 1040, 1052, 1090, 1189, 1277 / 1507, 1549, 1554, 1556-58, 1562, 1564-69, 1571, 1576-77, 1588, 1600, 1630, 1642, 1679, 1775, 1860
121.	HALEP	003	953-955, 962-964, 1001-1002, 1009, 1065-1066, 1075-1076, 1078, 1097-1099, 1119 / 1546-48, 1555-57, 1592-94, 1600, 1655-56, 1667, 1686-88, 1707
122.	HALEP	001	956-957, 961-963, 969, 972 / 1549-50, 1554-56, 1561, 1564
123.	HAMA	001	942-943 / 1535-36
124.	HAMA	002	944-950 / 1537-43
125.	HAMA	003	952-954 / 1545-47
126.	HAMA	004	955-956 / 1548-49
127.	HAMA	005	957-958 / 1550-51
128.	HAMA	006	958-984 / 1551-76
129.	HAMA	007	959 / 1552
130.	HAMA	008	961-962 / 1554-55

131.	HAMA	009	965 / 1558
132.	HAMA	010	966 / 1559
133.	HAMA	011	968-969 / 1561-62
134.	HAMA	012	970 / 1563
135.	HAMA	013	970 / 1563
136.	HAMA	014	971-972 / 1564-65
137.	HAMA	020	972, 982-984 / 1565, 1574-76
138.	HAMA	015	973-974 / 1565-66
139.	İstanbul-BALAT	001	964-965 / 1557-58
140.	İstanbul-BALAT	002	970-971 / 1562-63
141.	İstanbul-BALAT	003	971-972 / 1563-64
142.	İstanbul-BALAT	004	972 / 1564-65
143.	İstanbul-BALAT	005	974-975 / 1565-66
144.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	001	960 / 1553
145.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	002	966-968 / 1559-61
146.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	004	966-972 / 1559-64
147.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	006	966-972 / 1559-64
148.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	003	967-971 / 1560-63
149.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	005	972-974 / 1564-66
150.	İstanbul-DAVUTPAŞA	095	937, 1049, 1066, 1081, 1083, 1118, 1125, 1141, 1144-47, 1157, 1165, 1173, 1183-1186, 1193, 1196, 1198, 1200-1241, 1244-1251 / 1530, 1639, 1655, 1670, 1672, 1706, 1713, 1728, 1731-34, 1744, 1752, 1759, 1769-1772, 1779, 1782, 1784, 1785-1825, 1828-35
151.	İstanbul-EVKAF-I HÜMAYUN MÜFETTİŞLİĞİ	007	943, 1003-1009, 1014, 1020, 1024-1025, 1028-1029, 1036, 1039-1040, 1048, 1057-1060, 1068, 1073, 1076 / 1536, 1594-1600, 1605, 1611, 1615-16, 1619-20, 1626, 1629-30, 1638, 1647-50, 1657, 1663, 1665
152.	İstanbul-EVKAF-I HÜMAYUN MÜFETTİŞLİĞİ	002	944-949 / 1537-1542
153.	İstanbul-GALATA	191	943, 1011, 1014, 1032, 1042, 1115 / 1536, 1602, 1605, 1623, 1632, 1703
154.	İstanbul-GALATA	001	943-959 / 1536-52

155.	İstanbul-GALATA	002	968-969 / 1560-61
156.	İstanbul-GALATA	003	969-971 / 1561-63
157.	İstanbul-GALATA MUHALLEFAT DEFTERİ	2434	956 / 1549
158.	İstanbul-HASKÖY	001	955-961 / 1548-1554
159.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	175	926, 941, 948, 962-963 / 1520, 1534, 1541, 1555-56
160.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	178	950-952 / 1543-45
161.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	180	960, 964, 988-991 / 1553, 1557, 1580-83
162.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	181	963-974 / 1556-1566
163.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	177	969-990 / 1561-82
164.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	182	970-990 / 1562-82
165.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	001	950-998 / 90
166.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	01a	950-998 / 1543-90
167.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	002	954-959 / 1547-52
168.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	003	959 / 1552
169.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	004	960-963 / 1553-56
170.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	005	965-969 / 1558-62
171.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	017	966-995 / 1559-87
172.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	015	967-989 / 1560-81
173.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	007	974-978 / 1566-70
174.	İstanbul-TOPHANE	001	960-962 / 1553-55
175.	İstanbul-TOPHANE	002	966-967 / 1559-60
176.	İstanbul-TOPHANE	006	966-991 / 1559-83
177.	İstanbul-TOPHANE	003	967-972 / 1560-64
178.	İstanbul-TOPHANE	004	973-974 / 1565-66
179.	İstanbul-TOPHANE	005	976-985 / 1568-87

180.	İstanbul- ÜSKÜDAR	001	919-927 / 1513-21
181.	İstanbul- ÜSKÜDAR	002	924-927 / 1518-21
182.	İstanbul- ÜSKÜDAR	003	927-930 / 1521-24
183.	İstanbul- ÜSKÜDAR	004	931-935 / 1525-29
184.	İstanbul- ÜSKÜDAR	005	931-936 / 1525-29
185.	İstanbul- ÜSKÜDAR	006	934-936 / 1528-30
186.	İstanbul- ÜSKÜDAR	007	936-938 / 1530-31
187.	İstanbul- ÜSKÜDAR	008	938-940 / 1531-33
188.	İstanbul- ÜSKÜDAR	009	940-942 / 1532-34
189.	İstanbul- ÜSKÜDAR	010	942-945 / 1534-37
190.	İstanbul- ÜSKÜDAR	011	945-947 / 1538-40
191.	İstanbul- ÜSKÜDAR	024	945-971 / 1538-63
192.	İstanbul- ÜSKÜDAR	012	947-950 / 1540-43
193.	İstanbul- ÜSKÜDAR	013	949-953 / 1542-46
194.	İstanbul- ÜSKÜDAR	014	953-955 / 1546-48
195.	İstanbul- ÜSKÜDAR	015	954-958 / 1547-51
196.	İstanbul- ÜSKÜDAR	017	955-963 / 1548-56
197.	İstanbul- ÜSKÜDAR	021	957-968 / 1550-61
198.	İstanbul- ÜSKÜDAR	016	958-959 / 1551-52
199.	İstanbul- ÜSKÜDAR	040	962-984 / 1555-76
200.	İstanbul- ÜSKÜDAR	018	963-964 / 1556-57
201.	İstanbul- ÜSKÜDAR	019	963-965 / 1556-58
202.	İstanbul- ÜSKÜDAR	020	965-967 / 1558-60
203.	İstanbul- ÜSKÜDAR	033	966-978 / 1559-70
204.	İstanbul- ÜSKÜDAR	022	967-969 / 1560-62
205.	İstanbul- ÜSKÜDAR	025	967-970 / 1560-63
206.	İstanbul- ÜSKÜDAR	023	968-970 / 1561-63
207.	İstanbul- ÜSKÜDAR	028	969-974 / 1562-66
208.	İstanbul- ÜSKÜDAR	026	970-971 / 1563-64
209.	İstanbul- ÜSKÜDAR	027	971-972 / 1564-65
210.	İstanbul- ÜSKÜDAR	055	972-991 / 1565-83
211.	İstanbul- ÜSKÜDAR	029	973-974 / 1565-66

212.	İstanbul- ÜSKÜDAR	031	973-977 / 1565-69
213.	İstanbul- YENİKÖY	001	959-964 / 1552-57
214.	İstanbul- YENİKÖY	002	963-964 / 1556-57
215.	İstanbul- YENİKÖY	003	964-965 / 1557-58
216.	İstanbul- YENİKÖY	004	967-968 / 1560-61
217.	İstanbul- YENİKÖY	007	967-975 / 1560-67
218.	İstanbul- YENİKÖY	005	973-976 / 1565-68
219.	KARAMAN	324	931-932, 937, 939-940, 965-966 / 1525-26, 1531, 1533-34, 1558- 59
220.	KAYSERİ	003	917-918, 944 / 1511- 12, 1537
221.	KAYSERİ	004	953-956 / 1546-49
222.	KAYSERİ	005	958-959 / 1551-52
223.	KONYA	005	970-971, 988-999, 1049, 1110, 1156 / 1562-63, 1580-91, 1639, 1698, 1743
224.	KONYA	001	970-972, 1000-1003, 1007-1009, 1014-1017, 1019, 1021-1022, 1024, 1026, 1050-1051 / 1562-64, 1592-95, 1598-99, -1605-1608, 1610, 1612-13, 1615, 1617, 1640-41
225.	KUDÜS	001	936-938 / 1529-31
226.	KUDÜS	002	938-939 / 1531-32
227.	KUDÜS	003	939-940 / 1532-33
228.	KUDÜS	004	940-941 / 1533-34
229.	KUDÜS	005	941-942 / 1534-35
230.	KUDÜS	006	943-944 / 1536-37
231.	KUDÜS	007	944 / 1537
232.	KUDÜS	008	944-945 / 1537-38
233.	KUDÜS	009	945 / 1538
234.	KUDÜS	010	945 / 1538
235.	KUDÜS	012	947-948 / 1540-41
236.	KUDÜS	013	947-948 / 1540-41
237.	KUDÜS	014	948-949 / 1541-42
238.	KUDÜS	015	949-950 / 1542-53
239.	KUDÜS	016	951-953 / 1544-46
240.	KUDÜS	017	952-953 / 1545-46
241.	KUDÜS	018	953-954 / 1546-47
242.	KUDÜS	019	954 / 1547
243.	KUDÜS	020	954-955 / 1547-48
244.	KUDÜS	021	955-956 / 1548-49

245.	KUDÜS	022	956-957 / 1549-50
246.	KUDÜS	023	956-957 / 1549-50
247.	KUDÜS	024	957-958 / 1550-51
248.	KUDÜS	025	958-959 / 1551-52
249.	KUDÜS	026	960 / 1553
250.	KUDÜS	027	960-961 / 1553-54
251.	KUDÜS	028	961 / 1554
252.	KUDÜS	029	961-962 / 1554-55
253.	KUDÜS	030	962-963 / 1555-56
254.	KUDÜS	031	963-964 / 1556-57
255.	KUDÜS	033	963-964 / 1556-57
256.	KUDÜS	032	963-966 / 1556-59
257.	KUDÜS	035	964-965 / 1557-58
258.	KUDÜS	034	964-967 / 1557-60
259.	KUDÜS	036	965-966 / 1558-59
260.	KUDÜS	037	966-967 / 1559-60
261.	KUDÜS	038	966-978 / 1559-61
262.	KUDÜS	039	967-968 / 1560-61
263.	KUDÜS	041	968 / 1561
264.	KUDÜS	040	968-969 / 1561-62
265.	KUDÜS	042	968-972 / 1561-64
266.	KUDÜS	043	969-970 / 1562-63
267.	KUDÜS	044	970-973 / 1563-65
268.	KUDÜS	045	971-972 / 1563-65
269.	KUDÜS	046	972-973 / 1564-65
270.	KUDÜS	048	972-973 / 1564-65
271.	KUDÜS	047	972-978 / 1564-70
272.	KUDÜS	049	973-975 / 1565-67
273.	MANİSA	001	929, 937, 941, 943, 948, 952-954, 1005 / 1523, 1530, 1534, 1536, 1541, 1545-47, 1596
274.	MANİSA	002	950-957 / 1543-50
275.	MANİSA	003	958 / 1551
276.	MANİSA	004	959 / 1552
277.	MANİSA	005	959-962 / 1552-55
278.	MANİSA	006	963-971, 974, 982 / 1556-63, 1566, 1574
279.	MANİSA	007	965-970 / 1558-63
280.	MANİSA	008	973-974 / 1565-66
281.	MUĞLA	188	926-927 / 1520-21
282.	RODOSCUK	1510	953-956 / 1546-49
283.	RODOSCUK	1511	956-958 / 1549-51
284.	RODOSCUK	1512	959 / 1552
285.	RODOSCUK	1513	960-961 / 1553-54

286.	RODOSCUK	1514	961-963 / 1554-56
287.	RODOSCUK	1515	963 / 1556
288.	RODOSCUK	1516	963-967 / 1556-60
289.	RODOSCUK	1517	965-966 / 1558-59
290.	RODOSCUK	1518	967 / 1560
291.	RODOSCUK	1519	968 / 1561
292.	RODOSCUK	1520	968-969 / 1561-62
293.	RODOSCUK	1522	969 / 1562
294.	RODOSCUK	1523	970-971 / 1563-64
295.	RODOSCUK	1521	970-971 / 1563-64
296.	RODOSCUK	1524	974-975 / 1566-67
297.	SARAYBOSNA	001	959 / 1551
298.	SARAYBOSNA	088	963-965 / 1556-1558
299.	SARAYBOSNA	002	972-974 / 1564-1566
300.	SOFYA	S344	957 / 1549
301.	TRABZON	001	963-965 / 1556-1558
302.	TRABZON	002	968 / 1561
303.	TRABZON	003	969 / 1562
304.	TRABZON	004	972-973 / 1564-65
305.	TRABZON	005	972-973 / 1564-65

Kaynakça

Kadı Sicilleri

Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği. (1539). 20 Mayıs 1539 Şer'iyye Sicili. 2, 35.

İstanbul Bâb Şer'iyye Sicili, 94.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil (H. 953-955 / M. 1546-1549), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil (H. 956-963 / M. 1549-1556), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536), İstanbul: İSAM, 2010.

Üsküdar Şer'iyye Sicili, no: 5, 9, 14, 17, 29, 35.

Yayınlar ve Tezler

Akdağ, M. (1974). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi (1453-1559)* (c.2), İstanbul: Cem Yayınevi.

Allen, B. W. (2015). *The Great Siege of Malta: The Epic Battle between the Ottoman Empire and the Knights of St. John*, Lebanon: ForeEdge.

Arslantaş, Y. (2013). *Depicting the Other: Qizilbash Image in the 16th Century Ottoman Historiography*. (Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Atar, F. (2001). Kadı. *DİA* 24, İstanbul: TDV.

Aycibin, Z. (2008). Erken Dönem Osmanlı Kaynaklarındaki "Türk" Algısı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme. H. Alan (ed). *Abdülkadir Özcan'a Armağan: Tarih Peşinde Bir Ömür içinde (139-151)*, İstanbul: Kronik.

Aydın, M. A. (2003). *Mahkeme: Osmanlı Devleti'nde Mahkeme*. *DİA* 27, İstanbul: TDV.

Aydın, M. A. (2007). *Türk Hukuk Tarihi (6.bs)*. İstanbul: Hars Yayınları.

Bilgili, A. S. (2003). Osmanlı Tarih Yazarlarının Algısıyla Türkiye-İran İlişkilerinde Siyasi Karakterin Dinî Söylemi: Kızılbaşlık. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9(27), 21-41.

Bostan, İ. (2003). Malta: II. Tarih. *DİA* 27, İstanbul: TDV.

Busbecq, O. G. (1939). *Türk Mektupları*. (Çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cassalo, A. (1998). *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta: Publishers Enterprises.

Emecen, F. M. (2003). Şark Meselesi'nin Doğuşu: Osmanlı Devleti'nin "Şark Meselesi"nin Ortaya Çıkışı," *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye (c. 1)*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı.

Erünsal, İ. E. (2019). Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeke ve İlhâd Tarihine Bir Katkı", *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., İstanbul: Timaş Yayınları.

Eyice, S. (1991). Arslanhane. *DİA* 3, İstanbul: TDV.

Faroqhi, S. (1997). Sidjill: 3. In *Ottoman Administrative Usage. The Encyclopaedia of Islam içinde (cilt 9, 539-544)*. Leiden: Brill.

- Fleischer, C. H. (1992). "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân", *Soliman le Magnifique et son temps: Actes du Colloque de Paris Galeries Nationales du Grand Palais, 7-10 mars 1990*. Gilles Vinstein, ed., Paris: La Documentation Française, 159-177.
- Gölpınarlı, A. (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Halaçoğlu, Y. (1996). Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belleten*, 60(227), 139-154.
- Hallaq, W. (1998). The *qâdî*'s (*sijill*) before the Ottomans. *BSOAS*, 61(3), 415-436.
- İnalçık, H. (1947). Bursa Şer'îye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları. *Belleten*, 11, 693-708.
- İnalçık, H. (1973). *The Ottoman Empire The Classical Age: 1300-1600*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- İnalçık, H. (1977). Mahkeme. *İA*, 7, 149-151.
- İnalçık, H. (1981). Osmanlı İdare, Sosyal, Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler. *Belgeler*, 10(14), 1-91.
- İnalçık, H. (1993). State and Ideology under Sultan Süleyman I, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* içinde (70-94). Bloomington: Indiana University, 1993, s. 70-94.
- İşpirli, M. (ed.). (1999). *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî (1.c)*. Ankara: TTK.
- Jennings, R. C. (1999). Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri. *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, İstanbul: The ISIS Press.
- Karayel, E. (2010). 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili (973-974/1565-1566). (Bitirme Tezi). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul.
- Kaya, S. (2005). Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 379-416.
- Küpeli, Ö. (2010). Osmanlı-Safevi Münasebetlerine Dair Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Hakkında Birkaç Not ve Bir Bibliyografya Denemesi. *Tarih Okulu*, 6, 17-32.
- Müller, C. (2018). *The Power of the Pen: Cadis and their Archives*. A. Bausi, C. Brockmann, M. Friedrich ve S. Kienitz (ed.). Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping içinde (361-386), Berlin: De Gruyter.
- Ocak, A. Y. (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1994). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara:Turhan Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2001). Kadı: Osmanlı Devletinde Kadı, *DİA* 24, İstanbul: TDV.
- Paul, J. (2018). *Archival Practices in the Muslim World prior to 1500*. A. Bausi, C. Brockmann, M. Friedrich ve S.Kienitz (ed.). Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping içinde (339-360), Berlin: De Gruyter.
- Pierce, L. (2005). *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*. (Çev. Ülkün Tansel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pickles, T. (1998). *Malta 1565: Last Battle of the Crusades*, London: Osprey Military.
- Sunar, M. M. (2018). Osmanlı Devleti'nde Arslanhane. *Toplumsal Tarih*, 292, 36-41.
- Tak, E. (2019). *XVI-XVII. Yüzyıl Üsküdar Şer'îyye Sicilleri: Diplomatik Bilimi Bakımından Bir İnceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Tillier, M. (2018). "Court, qadi", *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Ancient History*, 1-2, John Wiley & Sons, Ltd. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781444338386.wbeah30541>.

- Tournefort, J. (2005). *Tournefort Seyahatnamesi (Birinci Kitap)*. (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Uğur, Y. (2010). *Şer'iyeye Sicilleri*. DİA 39, İstanbul: TDV.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı (3. bs)*., Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ülker, M. B. ve Bilgin, A. (2004). Türkiye Haricinde Bulunan Osmanlı Kadı Sicilleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16, 201-214.
- Üzüm, İ. (2002). Kızıbaş. *DİA* 25, İstanbul: TDV.
- Yıldız, K. (2005). Üsküdar'ın Sosyal ve İktisadi Hayatı ile İlgili Üsküdar Kadı Sicillerindeki Kayıtların Tesbit ve Analizi (954-980 / 1547-1573). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, A. ve Süslü, S. (2000). Üsküdar Kadılığı Şer'iyeye Sicilleri: 3 No'lu Defter. (Bitirme Tezi). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, İstanbul.

ARŞİV DÜNYASI

Cilt: 6 - Sayı: 1

ZAMAN MAKİNESİ PROJESİ THE TIME MACHINE PROJECT

Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK
Bursa Uludağ Üniversitesi
ozhan.saglik@gmail.com

Time Machine (Zaman Makinesi) Projesi ile Avrupa'daki şehirlerin zaman içerisindeki değişiminin sayısal ortama aktarılması amaçlanmaktadır. Böylece bir şehrin istenilen bir zaman dilimindeki görünümünü incelemek mümkün olacaktır. Bu konuda tarihi bir hadiseyi hatırlatmakta fayda görülmektedir. 2. Paylaşım Savaşı sırasında Almanya'nın Dresden şehri harap edilmiştir. Fakat Alman arşivcilerin elinde şehrin planları mevcuttu ve bu planlar sayesinde şehir yeniden inşa edilmiştir.

Ülkemiz arşivlerinin de bu konuda ciddi bir birikime sahip olduğu bilinmektedir. Bu birikimin Zaman Makinesi Projesi kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. İstanbul'un ve diğer şehirlerin Avrupa kültürüne önemli bir katkı sağladığı şüphesizdir. Bu katkıyı yapan şehirlerin belirli dönemlerdeki görünümünün sayısal ortamda canlandırılması ve veri setlerinin oluşturulması o dönemki yapının da daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve yeni araştırmaların gerçekleşmesini mümkün kılacaktır.

Zaman Makinesi Projesi, 820323 numarasıyla Avrupa Birliği Horizon 2020 Programı tarafından desteklenmektedir. Avrupa Komisyonu, bu projeyi önümüzdeki on yılın en

önemli altı projesi arasında görmektedir. Bu nedenle projeye 1 milyon Euro'luk bir katkı sağlanmıştır. Projenin 33 üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler arasında üniversiteler, araştırma enstitüleri, dernekler ve şirketler yer almaktadır (Unleashing Big Data, 2019). Bu üyelerin yanı sıra milli arşivler ve kütüphaneler, müzeler, üniversite ve enstitüler ile şirketler de projeye iştirak etmektedir. Türkiye'den Kültürel Mirası Koruma ve Araştırma Derneğinin iştirakçiler arasında olduğu görülmektedir (Unleashing Big Data, 2019).

Proje kapsamında pek çok yerel zaman makinesi geliştirilmektedir. Amsterdam, Barcelona, Budapeşte, Kudüs, Paris gibi şehirlerin belirli dönemlerine ait şehir haritaları oluşturulmakta ve veri setleri meydana getirilmektedir (Time Machine, 2019a). Türkiye'de de böyle çalışmaların yapılması temenni edilmektedir.

Kaynakça

Time Machine (2019). Unleashing Big Data of The Past - Europe Builds A Time Machine. 08.06.2019 tarihinde adresinden erişildi.

Time Machine (2019a). Meet The Local Time Machines. 08.06.2019 tarihinde <https://timemachine.eu/time-machines/> adresinden erişildi.